

Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:15

Eija Kyllönen-Saarnio, Reet Nurmi

Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta

Opas sosiaali- ja terveysalan auttamistyöhön

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ
TYÖMINISTERIÖ
MONIKA-NAISET LIITTO RY

Helsinki 2005

ISSN 1236-116X
ISBN 952-00-1742-9 (nid.)
ISBN 952-00-1743-7 (PDF)

Yliopistopaino
Helsinki 2005

TIIVISTELMÄ

Eija Kyllönen-Saarnio, Reet Nurmi. Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta. Opas sosiaali- ja terveysalan auttamistyöhön. Helsinki, 2005. 116 s. (Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita, ISSN 1236-116X, 2005:15). ISBN 952-00-1742-9 (nid), ISBN 952-00-1743-7 (PDF)

Tämä opas on tarkoitettu sosiaali- ja terveysalan peruspalveluihin tukemaan väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajanaisten auttamistyötä. Opas perustuu sosiaali-, terveys- ja järjestöalan ammattilaisten haastatteluihin, käytännön kokemuksiin sekä pohjoismaiseen kirjalliseen aineistoon.

Kansainväliset sopimukset edellyttävät väkivallan kohteeksi joutuneiden naisten ja tyttöjen auttamista ja tukemista. Maahanmuuttajanaisiin ja -tyttöihin kohdistuva väkivalta voi ilmetä pari- ja lähisuhdeväkivallan lisäksi kunniaan liittyvänä väkivaltana, pakkoavioliittojen järjestämisenä, tyttöjen ympärileikkauksina, syrjintänä ja rasistisena väkivaltana. Naiset ja tytöt ovat saattaneet joutua väkivallan kohteeksi sodissa tai konflikteissa ennen Suomeen tuloa tai ihmiskaupan uhriksi.

Käytännön työstä saatujen kokemusten mukaan maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta jää nykyisin usein havaitsematta, esille tulevat varmimmin vasta vakavat väkivaltatilanteet. Maahanmuuttajataustaisten naisten avun hakemisen esteet ovat monin tavoin kietoutuneet kielijärjestelmien ja kansalaistaidon puuttumiseen. Naiset eivät välttämättä ole tietoisia suomalaisesta lainsäädännöstä ja palvelujärjestelmästä. Oppaaseen on koottu kysymyksiä, joiden avulla väkivaltaa voidaan tunnistaa mahdollisimman varhain osana sosiaali- ja terveysalan perustyötä.

Kun väkivalta tulee asiakastyössä ilmi, työntekijöiden tulee arvioida tilanteen vaarallisuus sekä asiakkaan ja mahdollisten lasten tuen ja palvelujen tarve. Vastuu uhrin ohjaamisesta tarvittaviin palveluihin kuuluu sille työntekijälle, joka kohtaa väkivaltaa kokeneen asiakkaan. Maahanmuuttajataustaisen väkivallan uhrin selviytymistä edistää koordinoitu väkivaltatyö sekä tuki omalla äidinkielellä.

Uhrilla on oikeus saada tietoa juridisesta asemastaan ja mahdollisuuksistaan. Asiakkaan oikeusturvan takaamiseksi peruspalveluissa tulee dokumentoida väkivaltatilanteet sekä käyttää väkivaltaan liittyvissä asioissa aina tulkkia.

Väkivaltakierteen katkaiseminen edellyttää useiden ammattilaisten osaamista ja yhteistyötä. Verkostojen voimavarat saadaan parhaiten käyttöön kehittämällä yhteisesti toimintatapoja eri toimijoiden, niin järjestöjen kuin viranomaistenkin välille. Maahanmuuttaja-asiakas saattaa tarvita konkreettista apua, jota järjestöt pystyvät erityispalvelujen muodossa usein tarjoamaan kunnallista palvelujärjestelmää joustavammin.

Yhdenvertaisuuslain tavoitteena on etninen yhdenvertaisuus. Sen perusteella vähemmistöt tulee ottaa huomioon suunniteltaessa paikallisia väkivaltatyön toimintamalleja. Ennalta ehkäisevässä työssä avainasemassa ovat maahanmuuttajia kotouttamisvaiheessa kohtaavat ammattilaiset, kuten työvoima- ja sosiaaliviranomaiset.

Asiasanat: avioliitto, kotouttaminen, kulttuurit, maahanmuuttajat, maahanmuutto, naiset, oikeudet, pakolaiset, perheväkivalta, seulonta, siirtolaiset, sosiaali- ja terveydenhuolto, suositukset, toimet, väkivalta, yhteistyö, ympärileikkaus

SAMMANDRAG

Eija Kyllönen-Saarnio, Reet Nurmi. Invandrarkvinnor och våld. Handbok till hjälparbete inom social- och hälsovården. Helsingfors, 2005. 116 s. (Social- och hälsovårdsministeriets handböcker, ISSN 1236-116X, 2005:15)
ISBN 952-00-1742-9 (inh), ISBN 952-00-1743-7 (PDF)

Avsikten med denna handbok är att stödja basservicen inom social- och hälsovården i att hjälpa invandrarkvinnor som har blivit utsatta för våld. Handboken baserar sig på intervjuar med yrkespersoner inom social- och hälsovården och organisationer, praktiska erfarenheter samt nordisk litteratur.

Internationella avtal förutsätter att kvinnor och flickor som blivit utsatta för våld får hjälp och stöd. Våld mot invandrarkvinnor och -flickor kan, i tillägg till våld inom par- och närrelationer, komma fram som hedersrelaterat våld, tvångsäktenskap, könsstympning av flickor, diskriminering samt rasistiskt våld. Kvinnor och flickor kan ha blivit utsatta för våld under krig eller konflikter redan innan de har anlänt till Finland eller de kan ha blivit offer för människohandel.

Enligt praktiska erfarenheter blir våld mot invandrarkvinnor nuförtiden ofta observerat, endast allvarliga våldssituationer kommer fram med större säkerhet. Det som hindrar invandrarkvinnor från att söka hjälp är på flera olika sätt invecklade i brist på språk- och medborgarkunskaper. Kvinnor känner inte nödvändigtvis till den finska lagstiftningen och det finska servicesystemet. Handboken innefattar frågor som kan utnyttjas för att identifiera våld så tidigt som möjligt som en del av basarbetet inom social- och hälsovården.

När våld kommer fram i klientarbetet skall arbetstagaren bedöma situationens farlighet och klientens och barnens behov av stöd och tjänster. Den arbetstagare som möter en klient som har blivit utsatt för våld bär ansvaret att handleda offret till nödvändiga tjänster. Våldsoffer med invandrabakgrund klarar sig bättre om det finns samordnat våldsarbete samt stöd på eget språk.

Offret har rätt att få information om sin juridiska ställning och sina möjligheter. För att säkerställa klientens rättskydd i basservicen skall våldssituationerna dokumenteras och en tolk skall användas vid ärenden som handlar våld.

Expertis av och samarbete mellan olika yrkespersoner krävs för att våldspiralen kan brytas. Nätverksresurserna kan bäst utnyttjas genom att utveckla gemensamma förfaringssätt för olika aktörer i samarbete med organisationer och myndigheterna. Invandrarklienterna kan behöva konkret hjälp som organisationer i form av specialtjänster ofta kan erbjuda mer flexibelt än det kommunala servicesystemet.

Målet med lagen om likabehandling är etnisk likabehandling. Därmed skall minoriteterna beaktas då lokala verksamhetsmodeller för våldsarbete planeras. Yrkespersoner, såsom arbetskrafts- och socialmyndigheterna, som möter invandrare i integrationsfasen är i nyckelposition i preventionsarbetet.

Nyckelord: familjevåld, flyktingar, integration, invandrare, invandring, kulturer, kvinnlig könsstämpning, kvinnor, rekommendationer, rättigheter, samarbete, screening, social- och hälsovården, våld, åtgärder, äktenskap

SUMMARY

Eija Kyllönen-Saarnio, Reet Nurmi. Immigrant women and violence. Handbook for victim help in social welfare and health care. Helsinki, 2005. 116pp. (Handbooks of the Ministry of Social Affairs and Health, ISSN 1236-116X, 2005:15)
ISBN 952-00-1742-9 (printed), ISBN 952-00-1743-7 (PDF)

The purpose of this handbook is to support the basic services in social welfare and health care in helping immigrant women who have experienced violence. The handbook is based on interviews with professionals in social welfare and health care and related organisations, practical experience as well as literature produced in the Nordic countries.

International agreements provide that women and girls who have experienced violence should be helped and supported. Violence against immigrant women and girls can, in addition to intimate partner violence, include honour-related violence, forced marriage, genital mutilation of girls, discrimination, and racist violence. Women and girls may have experienced violence in wars or conflicts prior to arriving in Finland or they may have fallen victims of trafficking.

According to practical experience, violence against immigrant women remains at present often undetected; only the more serious violence situations are more likely to become uncovered. Barriers for immigrant women to seek help are, in many ways, related to lack of language and civic skills. Women are not necessarily familiar with the Finnish legislation and service system. The handbook includes a set of questions, which can be used to identify violence as early as possible as a part the basic work in social welfare and health care.

When violence is uncovered in client work, the employee must assess the dangerousness of the situation as well as the client's and her children's need for support and services. The responsibility to guide the victim to necessary services lies with the employee who comes into contact with a client who has experienced violence. The survival of an immigrant victim of violence is facilitated by co-ordinated work against violence as well as support provided in the victim's mother tongue.

The victim has the right to receive information on her juridical position and possibilities. In order to secure the client's legal protection, the violence against her must be documented. Also, an interpreter must always be present in matters concerning violence.

Cutting the chain of violence requires the expertise and cooperation of various professionals. Network resources can best be utilised by developing practices for different actors in cooperation between organisations and authorities. An immigrant client may need concrete help, which organisations are often able to provide more flexibly in the form of special services than the municipal service system.

The objective of the Non-Discrimination Act is to ensure ethnic equality. Accordingly, minorities must be taken into consideration when local operations models are designed for combating violence. Professionals such as employment and social authorities who have contact with immigrants in the integration phase play a central role in prevention.

Keywords: co-operation, cultures, domestic violence, genital mutilation, guidelines, immigration, integration, marriages, measures, refugees, rights, screening, women, social welfare and health care, violence

ESIPUHE

Naisiin kohdistuva väkivalta on vakava yhteiskunnallinen ja kulttuurirajat ylittävä ongelma. Stakesin naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhankkeen (1998 – 2002) monikulttuurijaoksen asiantuntijaryhmä totesi loppuraportissaan maahanmuuttajanaisiin ja -lapsiin kohdistuvan väkivallan tunnistamisen ja siihen puuttumisen olevan edelleen haasteen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastyölle. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattiauttajien lisäksi maahanmuuttajataustaisia asiakkaita kohtaavat työssään muun muassa poliisi-, oikeus- ja työvoimaviranomaiset sekä maahanmuuttajakoulutusta antavat tahot.

Valmistunut varsin laaja opas on tarkoitettu ensisijaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle auttamaan heitä tunnistamaan asiakkaitensa kulttuurisidonnaisen väkivallan muotoja, havaitsemaan sen erityispiirteitä ja katkaisemaan väkivaltakierteen moniammatillisen yhteistyön avulla. Varhaisella puuttumisella voidaan ehkäistä maahanmuuttajanaisiin ja -lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa, tukea heidän kotoutumistaan ja ehkäistä heidän syrjäytymistään.

Opas on laadittu Monika-Naiset liitto ry:ssä, jossa aineiston keruun ja käsittelyn on tehnyt filosofian maisteri Eija Kyllönen-Saarnio. Opasta varten on haastateltu työntekijöitä, jotka toimivat maahanmuuttajanaisiin ja väkivaltaongelmaan erikoistuneissa palveluissa sekä pääkaupunkiseudun sosiaali-, terveys-, kriisi- ja maahanmuuttajapalveluissa. Siinä on hyödynnetty myös Voimavarakeskus Monikan asiakastyöstä saatuja kokemuksia sekä muista Pohjoismaista, lähinnä Ruotsista ja Norjasta saatua tietoa.

Oppaan laatimista on ohjannut työryhmä, jonka puheenjohtajana on toiminut Monika-Naiset liitto ry:n toiminnanjohtaja Reet Nurmi ja jäsenenä ylitarkastaja Sari Karhinen sosiaali- ja terveysministeriön perhe- ja sosiaaliosastolta, erikoistutkija Pirkko Kiviaho sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvoyksiköstä, vs. kehittämispäällikkö Kirsi Mustonen Ensi- ja turvakotien liitosta, maahanmuuttoyksikön johtaja Päivi Parkkinen Helsingin kaupungista, projektipäällikkö Sirkka Perttu Suomen Kuntaliitosta, erikoissuunnittelija Marie Rautava Stakesista, projektipäällikkö Minna Sinkkonen Monika-Naiset liitto ry:stä ja erikoissuunnittelija Leena-Maija Qvist työministeriöstä.

Esitämme lämpimät kiitokset Monika-Naiset liitto ry:n työntekijöille, työministeriölle, joka on rahoittanut hanketta, opasta varten haastatelluille henkilöille, ohjausryhmän jäsenille sekä kaikille muille työssä mukana olleille.

Helsingissä toukokuussa 2005

Aino-Inkeri Hansson
Osastopäällikkö, ylijohaja
Sosiaali- ja terveysministeriö

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	3
SAMMANDRAG.....	5
SUMMARY	7
ESIPUHE	9
1 Miksi tämä opas on tehty?	13
1.1 Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta – este kotoutumiselle	13
1.2 Kansainväliset sopimukset velvoittavat puuttumaan naisiin kohdistuvaan väkivaltaan.....	14
1.3 Katsaus suomalaiseen väkivaltatyöhön	17
1.4 Oppaan tavoitteet ja rajaus	19
2 Maahanmuuttajanaisten ja -tyttöjen kokema väkivalta.....	21
2.1 Maahanmuuttajanaisten kohtaama parisuhdeväkivalta	23
2.1.1 Poliisiin tietoon tullut maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta.....	24
2.1.2 Maahanmuuttajanaiset erityispalvelujen asiakkaina	25
2.1.3 Ilmiö muissa Pohjoismaissa	27
2.1.4 Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan ilmenemismuotoja	28
2.2 Ei vain parisuhdeväkivaltaa	32
2.2.1 Kunnia, häpeä ja väkivalta	32
2.2.2 Pakottaminen avioliittoon ja muu pakottaminen.....	36
2.2.3 Tyttöjen ympärileikkaus eli sukuelinten silpominen	38
2.2.4 Vaimovälitys ja naiskauppa	39
2.2.5 Tyttöihin ja naisiin kohdistuva väkivalta sodissa, konflikteissa ja pakolaisleireillä	42
2.2.6 Ikääntyneet lähisuhdeväkivallan uhrina	43
2.2.7 Rasismi, syrjintä ja väkivalta	44
3 Auttamistyön esteitä	45
3.1 Myytit ja asenteet auttamistyön esteinä.....	45
3.2 Uhrin tiedon ja kielitaidon puute esteenä	46
3.3 Väkivaltaan on vaikea hakea apua	49
4 Väkivaltaa kokeneen maahanmuuttajanaisten ja -lapsen auttaminen.....	52
4.1 Kysy parisuhdeväkivallasta – puhuminen on puuttumista	52
4.1.1 Varhaista tunnistamista edistäviä kysymyksiä	54
4.1.2 Parisuhdeväkivallan seurauksia.....	58
4.2 Tilanteen arviointi	61
4.2.1 Arvioikaa yhdessä tilanteen vaarallisuus	62
4.2.2 Väkivalta on uhka lasten hyvinvoinnille	64
4.2.3 Väkivallan tekijän tilanne.....	66
4.3 Naisen tukeminen	68
4.3.1 Kerro naiselle hänen oikeuksistaan	72
4.3.2 Turvasuunnitelma	76

5	Palvelut väkivallan uhrin tukena.....	78
5.1	Palvelutarpeen arviointi.....	78
5.2	Peruspalvelut	80
5.3	Erityispalvelut väkivaltatyössä.....	81
5.4	Tulkkipalvelut	83
5.5	Tukea elämänhallintaan.....	84
5.6	Dokumentointi on tärkeää	85
5.6.1	Väkivallan uhrin kertomuksen kirjaaminen	85
5.6.2	Pahoinpitelyn dokumentointi terveydenhuollossa	85
5.6.3	Ohjattu tutkimus- ja hoitoprotokolla seksuaalisen väkivallan uhrin tutkimiseen .	87
6	Suosituksia palvelujärjestelmän kehittämiseksi.....	87
6.1	Suosituksia väkivallan uhrin auttamistyöhön.....	87
6.2	Ehdotuksia ennalta ehkäisevän työn kehittämiseksi.....	91
	Lähteet.....	94
	Liitteet:	
	Liite 1. Haastattelut	103
	Liite 2. Maahanmuuttajanaiset Suomessa	104
	Liite 3. Tietoja väkivaltaa Suomessa kokeneiden maahanmuuttajataustaisten naisten kansallisuuksista.....	106
	Liite 4. Keskeistä lainsäädäntöä	107
	Liite 5. Erityispalvelujen yhteystietoja.....	109
	Liite 6. Kirjallisuutta ja esitteitä.....	111

1 Miksi tämä opas on tehty?

1.1 Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta – este kotoutumiselle

Naisiin kohdistuva väkivalta on maailmanlaajuinen ongelma, joka kaikkine ilmenemismuotoineen ylittää kulttuuriset ja yhteiskunnalliset rajat. Kansainvälistyminen, eri kulttuureja edustavien ihmisten siirtyminen maasta toiseen antaa *globaalille* ongelmalle uuden merkityksen: Suomessa asuva maahanmuuttajanaainen on saattanut joutua miehen tekemän väkivallan uhriksi paitsi omassa lapsuusperheessään, entisessä tai nykyisessä parisuhteessaan, koulussa, työpaikalla tai kadulla, myös konfliktin tai sodan aikana, matkalla pakolaisleirille tai siellä ollessaan.

Suomi on sitoutunut useiden kansainvälisten sopimusten kautta naisiin kohdistuvan väkivallan uhrien auttamiseen ja ehkäisytyöhön, esimerkiksi Pekingin toimintaohjelmaan (sopimuksesta lisää kpl 1.2). Useissa sopimuksissa korostetaan, että väkivaltaa ei tule hyväksyä kulttuurisista, uskonnollisista tai perinteisiin liittyvistä syistä. Sopimukset velvoittavat valtioita tarvittaessa puuttumaan myös sukupuolten valtasuhteisiin.

Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa pidetään yhtenä naisiin kohdistuvan syrjinnän muotona, johon valtioiden tulee puuttua. Suomen perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä: Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esimerkiksi sukupuolen, alkuperän, kielen tai uskonnon takia. Kotouttamislain tavoitteena on edistää maahanmuuttajien asemaa ja tasa-arvoa suomalaisessa yhteiskunnassa. Täten maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisylle on olemassa erityiset lainsäädännölliset perusteet, mikä on merkittävää, sillä väkivalta estää sekä tasa-arvon toteutumista että kotoutumista. (Nurmi & Helander 2002.)

Asiakastyössä kohdataan kymmeneen eri etnisiin ryhmiin kuuluvia asiakkaita ja käytetään vielä useampia kieliä. Maahanmuuttajat yksilöinä ja perheineen edustavat Suomessa omaa kulttuuriperinnettään ja he saapuvat maahan mukanaan positiivisten ja negatiivisten kokemuksiensa kokoelma. Samoin kuin suomalaiset asettuvat ja juurtuvat muualle, ovat Suomessa asuvat maahanmuuttajavähemmistöt osa väestöämme, kulttuuriamme, työyhteisöjämme, yhteiskunnallista toimintaympäristöä, palvelujen tuottajia ja käyttäjiä.

Maahanmuuttajien kotoutumisprosessi on usein pitkä. Kotoutuminen edellyttää tasavertaisia yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia sekä suotuisia taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä elinolosuhteita. *Monietnisessä tasa-arvossa* nousevat erityisesti esiin kielikysymykset ja kulttuuriset taidot, jotka ovat erilaisia kuin valtaväestöllä. Julkinen keskustelu maahanmuuttajien mukanaan tuomista ongelmista käynnistyy herkästi, mutta harvemmin pohditaan minkälaisia ongelmia maahanmuuttajat kohtaavat Suomessa.

Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisytyötä pyrittiin kehittämään Stakesissa vuosina 1998–2002 Naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhankkeen monikulttuurijaoksessa. Väkipolitiikan ja maahanmuuttajatyön asiantuntijoista koottu jaos järjesti useita aiheita käsitteleviä seminaareja. Keskustelu maahanmuuttajanaisiin ja -lapsiin kohdistuvasta pari- ja lähisuhdeväkivallasta sekä erityispalvelujen tarpeesta käynnistyi. Vuonna 2000 julkaistu valtakunnallinen maahanmuuttajien turvakotiasiakkuutta ja turvakotityön kehittämistarpeita koskeva selvitys (Haarakangas ym., 2000) toi konkreettista tietoa ongelman

yleisyydestä: Peräti 14 prosenttia turvakotien asiakkaista oli maahanmuuttajanaisia¹, vaikka maahanmuuttajia oli koko väestöstä alle 2 prosenttia.

Väkivaltatyö poikkeaa ratkaisevasti muusta sosiaali- ja terveysalan työstä siten, että työntekijän pitää ehdottomasti ottaa kantaa väkivallan käyttämistä vastaan. Väkivalta on aina rikos. Väkivallan käyttöä ei saa hyväksyä missään muodossa. Vaatimus ei ole ristiriidassa maahanmuuttajatyön keskeisen periaatteen, asiakkaan kulttuurin kunnioittamisen kanssa. Väkivaltaa, oli se sitten henkistä, fyysistä tai seksuaalista, ei voi oikeuttaa kulttuurisin perustein. Väkivaltaa kokeneita maahanmuuttajanaisia työssään kohtaavien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tulee toimissaan kaikin tavoin parantaa uhrin turvallisuutta ja oikeusturvaa.

Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta on monin tavoin verrattavissa suomalaisiin naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Vallan väärinkäyttö ja kontrolli saattavat kuitenkin ilmentyä eri muodoissa, esimerkiksi naisen tiedon puutteeseen liittyvänä pelotteluna tai hyväksikäyttönä (ks. kpl 2.1.4). Väkivaltaa kokeneita maahanmuuttajia auttavien järjestöjen ja turvakotien kokemusten mukaan maahanmuuttajanaiseen kohdistuva väkivalta jää peruspalveluissa edelleen usein tunnistamatta. Väkivallasta ei osata kysyä systemaattisesti suoraan asiakailta. Maahanmuuttajanaisten usein heikko palvelujärjestelmän ja omien oikeuksien tuntemus viivästyttää aktiivista avun hakemista. Monille naisille on epäselvää, mistä ja keneltä olisi mahdollista saada apua. Jopa sosiaalityöntekijän rooli on monille maahanmuuttajanaيسille epäselvä. Kaikissa keskeisissä peruspalveluissa tulisi olla vähintäänkin valmiudet pari- ja lähisuhdeväkivallan tunnistamiseen kysymällä ja uhrin jatko-ohjaukseen. Maahanmuuttajanaisiin ja -tyttöihin kohdistuva väkivalta voi lisäksi ilmentyä muissa muodoissa, joita ammattilaisten tulisi herkistyä nykyistä enemmän havaitsemaan (ks. kpl 2.2).

Väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajanaisten auttamisessa on monella tavalla kyse tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä. Väkivallasta irti pääseminen antaa paremmat mahdollisuudet kotoutua Suomeen ja saavuttaa tasa-arvoinen asema yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Naisiin kohdistuvalla väkivallalla on monenlaisia yhteiskunnallisia seurauksia. Väkivalta on rikos, ihmisoikeusloukkaus ja tasa-arvon este. Väkivallan vaikutukset ulottuvat monin tavoin lasten ja nuorten hyvinvointiin. Jos väkivaltaan ei puututa, ylläpidetään väkivaltaa hyväksyvää ilmapiiriä. Väkivaltaisten käyttäytymismallien on todettu siirtyvän seuraaville sukupolville. Lisäksi naisiin kohdistuvasta väkivallasta aiheutuu valtiolle, kunnille ja työnantajille vuosittain noin 50 miljoonan euron kustannukset. Menetetystä terveydestä ja hyvinvoinnista sekä heikentyneestä työkyvystä aiheutuvien välillisten kustannusten arvioidaan olevan vielä suurempia. (Piispa & Heiskanen 2000.)

1.2 Kansainväliset sopimukset velvoittavat puuttumaan naisiin kohdistuvaan väkivaltaan

Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen ja poistamiseen on pyritty kansainvälisen yhteistyön avulla sopimalla yhteisistä tavoitteista 1970-luvun lopusta lähtien.

¹ Lisäksi jaos julkaisi vuonna 2002 artikkelikokoelman 'Väkivalta ei tunne kulttuurisia rajoja' (Nurmi & Helander 2002).

Yhdistyneiden kansakuntien *kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus* (YK:n naissopimus) vuodelta 1979 velvoittaa sopimusvaltioita takaamaan ihmisoikeudet myös naisille sekä kieltää naisiin kohdistuvan syrjinnän, kattaen sekä suoran että epäsuorasti tapahtuvan syrjinnän. YK:n naissopimus sisältää hyvin laajat tasa-arvon ja syrjintäkiellon periaatteet ja viittaa naisten kannalta erityisen tärkeisiin ihmisoikeuskysymyksiin (Pentikäinen, 2002). Sopimus muun muassa velvoittaa sopimusvaltioita estämään kaikenlaisen naiskaupan ja prostituutiosta hyötymisen. Yksilöillä ja yhteisöillä on nykyisin mahdollisuus valittaa sopimusrikkomuksista.

YK:n Naissopimuksen toteutumista valvova niin sanottu CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) -komitea kiinnitti vuonna 2001 Suomen osalta huomiota naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyyteen ja maahanmuuttajanaisten huonoon asemaan Suomessa. Naisiin kohdistuvan väkivallan todetaan olevan Suomessa huolestuttavan yleistä, minkä johdosta Suomea kehoitettiin tehostamaan väkivallan ehkäisyä. Maahanmuuttajanaisten joutuminen sukupuolensa ja etnisen taustansa vuoksi kaksinkertaisen syrjinnän kohteeksi edellyttää komitean mukaan Suomelta tutkimusta ja tehokkaita toimia syrjinnän poistamiseksi. (CEDAW 2001.)

Naisiin kohdistuva väkivalta on määritelty ihmisoikeusrikkomukseksi myös vuonna 1993 YK:n ihmisoikeuskonferenssissa Wienissä.

Vuonna 1995 Pekingissä järjestetyn Naisten neljännen maailmankonferenssin loppuasiakirjassa konkretisoitiin naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisytyön tavoitteita. Naisten aseman edistämiseksi hyväksyttiin toimintaohjelma, jossa naisiin kohdistuva väkivalta määriteltiin seuraavasti:

'Naisiin kohdistuva väkivalta on mitä tahansa sukupuoleen liittyvää väkivaltaa, joka aiheuttaa tai saattaa aiheuttaa naisille fyysistä, seksuaalista tai henkistä haittaa tai kärsimystä. Käsite kattaa myös tällaisella väkivallalla uhkaamisen, pakottamisen tai mielivaltaisen koko julkisen tai yksityiselämässä tapahtuvan riiston. Niinpä naisiin kohdistuva väkivalta sisältää seuraavat teot, mutta ei rajoitu pelkästään niihin:

- a. *perheessä tapahtuva fyysinen, seksuaalinen ja henkinen väkivalta, mukaan lukien pahoinpitely, tyttöjen kotona tapahtuva seksuaalinen riisto, myötäjäisiin liittyvä väkivalta, raiskaus avioliitossa, naisten sukuelinten silpominen ja muut naisille haitalliset perinteistä johtuvat käytännöt, muidenkin kuin puolison harjoittama väkivalta sekä riistoon liittyvä väkivalta*
- b. *kodin ulkopuolella tapahtuva fyysinen, seksuaalinen ja henkinen väkivalta, mukaan lukien raiskaaminen, seksuaalinen riisto, seksuaalinen häirintä/ahdistelu ja uhkailu työpaikalla, oppilaitoksissa tai muualla, naisilla käytävä kauppa sekä prostituutioon pakottaminen*
- c. *fyysinen, seksuaalinen ja henkinen väkivalta, johon valtio syyllistyy tai jonka se sallii, missä tahansa sitä esiintyykin.'*

Pekingin toimintaohjelmassa todetaan naisiin kohdistuvan väkivallan olevan este tasa-arvon, kehityksen ja rauhan saavuttamisen tiellä. Väkivalta sekä loukkaa että heikentää naisten mahdollisuuksia nauttia ihmisoikeuksista ja perusvapauksista tai jopa mitätöi nämä kokonaan. Ohjelma velvoittaa hallituksia tuomitsemaan väkivallan ja toimimaan väkivallan poistamiseksi riippumatta tavoista, perinteistä tai uskontoon liittyvistä syistä. Väkivallan uhreiksi joutuneille naisille ja tytöille tulee järjestää turvakoteja sekä hätäapua, lääkinnällistä, psyykkistä ja muuta neuvontaa ja terapiaa, oikeusapua sekä asianmukaista apua toimeentulon saamiseksi.

Toimintaohjelmassa huomioidaan erityisryhmänä maahanmuuttajanaiset ja -tytöt. Siinä todetaan muun muassa vähemmistö-, pakolais-, siirtolais- ja siirtotyöläisnaisten sekä sotien ja aseellisten konfliktien vaikutuspiirissä elävien naisten olevan erityisen alttiita väkivallalle. Sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreiksi joutuneille siirtolaisnaisille ja -tytöille – myös naissiirtotyöläisille – tulee ohjelman mukaan tarjota palveluja heidän omalla kielellään ja heidän kulttuurinsa huomioon ottaen.

Loppuasiakirja velvoittaa hallituksia ryhtymään laaja-alaisiin toimiin väkivallan poistamiseksi ja uhrien auttamiseksi. Vaatimukset koskevat muun muassa lainsäädännön seuraamista ja kehittämistä, koulutuksen kehittämistä, tietoisuuden lisäämistä ja eri toimenpiteiden rahoittamista. Konkreettisina toimina on mainittu muun muassa perusterveydenhuollon henkilökunnan kouluttaminen väkivallan uhrien tunnistamiseen ja hoitamiseen.

Myös monet Euroopan unionin ja muiden eurooppalaisten yhteistyöorganisaatioiden sopimukset edellyttävät jäsenvaltioilta konkreettisia toimia naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi. Euroopan unionissa on sitouduttu kunnioittamaan naisten ja miesten tasa-arvoisia oikeuksia ja vapauksia. Amsterdamin sopimus vuodelta 1997 edellyttää jäsenvaltioiden edistävän naisten ja miesten tasa-arvoa. Euroopan unionin perusoikeuskirja vahvistaa miesten ja naisten tasa-arvoperiaatteen ja kieltää sukupuoleen perustuvan syrjinnän. Velvoite miesten ja naisten välisen tasa-arvon toteuttamisesta koskee kaikkia aloja. (Pentikäinen 2002.)

EU:n jäsenvaltioiden väkivaltatyön kehittämistä pyritään tukemaan muun muassa rahoittamalla kansainvälistä yhteistyötä (Daphne-ohjelma). Wienissä 1998 ja Jyväskylässä 1999 järjestettyjen EU-asiantuntijakonferenssien pohjalta on annettu jäsenmaille väkivaltatyötä koskevat suositukset, jotka koskevat muun muassa perheväkivaltaan liittyviä oikeudenkäyntejä, turvakotipalvelujen järjestämistä, väkivaltaa käyttäneiden miesten hoito-ohjelmia sekä aiheeseen liittyvää tutkimusta (Keeler 2000). Esimerkiksi arvioitaessa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyviä toimia, kuten poliisitutkimuksia, oikeudellisia toimia ja turvakotipalveluja, tulisi suositusten mukaan kuulla nimenomaan väkivaltaa kokeneita naisia.

Vuonna 2002 julkaistiin hyvien käytäntöjen opas väkivaltatyön eri osa-alueilta (Good practice guide to mitigate the effects of and eradicate violence against women 2002). Oppaassa maahanmuuttajanaisten auttamisen kannalta hyvinä käytäntöinä pidetään:

- Vähemmistöjen edustajien, erityisesti naisten, työskentelemistä vähemmistönaisille suunnatuissa palveluissa (emt., 62)
- Monikulttuuristen kysymysten huomioimista kansallisessa suunnittelussa muiden erityisteemojen rinnalla² (emt., 84)

Euroopan neuvoston vuonna 2002 hyväksymässä suosituksessa³ (Council of Europe 2002) todetaan, että naisten suojeleminen kaikenlaiselta, kenen tahansa tekemältä väkivallalta on jäsenvaltioiden velvollisuus, jota ei voi kiertää vetoamalla kulttuuriin, uskontoon tai perinteisiin. Valtioiden tulee muun muassa kehittää toimenpiteitä, joiden avulla taataan uhrien turvallisuus ja voimaantuminen (empowerment) tukipalvelujen avulla. Niiden tulee kehittää lainsäädäntöä, lisätä lasten ja nuorten väkivaltaan liittyvää tietoisuutta ja koulutusta sekä taata ammattilaisille erikoiskoulutusta. Ennalta ehkäisevän työn tulee olla laaja-alaista.

² Esimerkissä viitataan Suomessa toimineen Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektin (1998-2002) monikulttuurijaokseen.

³ Recommendation 2002:05.

Myös monet muut kansainväliset organisaatiot, kuten Maailman terveysjärjestö WHO⁴, ovat kiinnittäneet huomiota naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja antaneet omia suosituksia väkivallan ehkäisemiseksi. WHO:n mukaan väkivalta on maailmanlaajuisesti suurempi naisten terveysriski kuin syöpä, liikenneonnettomuudet tai malaria.

Ihmiskauppa kuuluu vakavimpiin ihmisoikeushaasteisiin tämän päivän maailmassa. Sitä pyritään torjumaan kansainvälisesti eri sopimuksin ja yhteistyömuodoin muun muassa Yhdistyneiden kansakuntien (YK), Kansainvälisen työjärjestön (ILO), Euroopan unionin (EU), Euroopan neuvoston (EN), Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) ja NATO:n puitteissa sekä pohjoismaisella ja pohjoismais-baltialaisella tasolla. Vuonna 1949 tehty *ihmisten kaupan ja toisten prostituutiosta hyötymisen tukahduttamista koskeva yleissopimus* on pitkään toiminut keskeisimpänä ja ainoana nimenomaisesti ihmiskaupan vastaisena kansainvälisenä instrumenttina (SopS 33/72). Tällä hetkellä kansainvälisesti tärkein sopimus on Suomen Italian Palermossa joulukuussa 2000 allekirjoittama *Yhdistyneiden kansakuntien kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen yleissopimus* sekä sen *lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan, ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta*. Sopimus edellyttää tukipalvelujen ja juridisen avun järjestämistä ihmiskaupan uhreille. Ihmiskauppaa järjestetään usein prostituutiotarkoituksiin ja taustalla toimivat kansainväliset rikollisjärjestöt. Lisäksi Euroopan neuvostossa on valmistunut vuonna 2004 Euroopan alueen ihmiskaupan vastustamista koskeva yleissopimus.

1.3 Katsaus suomalaiseen väkivaltatyöhön

Naisiin kohdistuvan väkivallan uhrien, tekijöiden ja väkivaltaa todistavien tai kokevien lasten auttamistyöstä on alettu käyttää käsitettä *väkivaltatyö* (Rautava & Perttu 2002; Paavilainen & Pösö 2003a). Vastuu väkivallan ehkäisytyöstä kuuluu valtiolle ja kunnille, käytännössä poliisille ja kuntien sosiaali- ja terveydenhuollolle. Kunnallisten palvelujen ohella järjestöt ovat merkittäviä palvelujen tuottajia.

Palveluita voidaan tarkastella perus- ja erityispalvelujen näkökulmasta. Peruspalveluilla tarkoitetaan esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimen perustyön osana tehtävää auttamistyötä, kuten uhrien tunnistamista, kohtaamista, tukemista, lääkärinhoitoa, neuvontaa ja ohjaamista tarvittaviin muihin palveluihin.

Erityispalveluilla tarkoitetaan palveluja, jotka hoitavat nimenomaan väkivaltaan liittyviä ongelmia, asiakkanaan joko väkivallan uhreja, tekijöitä tai väkivaltaa todistavia lapsia. Näitä ovat turvakodit, turvakotien avopalvelut ja jälkihoito, terapeutit ryhmät eri osapuolille, kriisiasunnot, matalan kynnyksen palvelut ja erityisesti väkivallan uhreille tarkoitettujen neuvontapalvelut. Erityispalveluista osa on erikoistunut tiettyjen kohderyhmien auttamiseen, esimerkiksi seksuaalisen väkivallan uhreihin (Raiskauskeskus Tukinainen) tai maahanmuuttajajäseniin (Monikulttuurinen Voimavarakeskus Monika). Vaikka erityispalveluja tuottavat pääasiassa järjestöt, joillakin paikkakunnilla myös kunnat ja kirkon perheasiain neuvottelukokset ylläpitävät erityispalveluja. Erityis- ja peruspalvelujen raja ei siten kulje selkeästi julkisen ja järjestösektorien mukaan.

⁴ Lisätietoa WHO:n suosituksista: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/en/

Alueelliset erot palvelujen saatavuudessa, sekä määrässä että muodoissa, ovat suuria. Erityis- palveluja on tarjolla vähän, esimerkiksi turvakoteja on 23 ja turvakotipaikkoja 118. Eroja on myös näiden käyttämisessä: Etelä-Suomen läänissä tehdyn selvityksen mukaan kaikki kunnat eivät käytä olemassa olevia turvakotipalveluja. (Usko, toivo, apu 2003.) Erityispalvelut ovat alueellisesti keskittyneitä, esimerkiksi avopalveluna tarjottava vertaisryhmätoiminta on usein osa turvakodin toimintaa. Monilla paikkakunnilla ei ole tarjolla erityispalveluja väkivaltaa kokeneille naisille, jotka eivät esimerkiksi kunnallisten käytäntöjen vuoksi pääse turvakotiin. Pitkät välimatkat voivat estää avopalvelujen käyttämisen.

Alueellisia eroja aiheuttavat myös erilaiset kunnalliset ja alueelliset koordinaatiokäytännöt. Sektorirajat ylittävä verkostoituminen on naisten ja lasten auttamisen edellytys. Tiivis yhteistyö ilmenee asiakkaille muun muassa parempana uhrin tilanteen ymmärtämisenä, varhaisena puuttumisena väkivaltatilanteisiin ja täsmentyneenä palveluihin ohjaamisena (Laine 2002). Moniammatillisen yhteistyön toimivuus on tärkeää varsinkin, jos erityispalveluja ei ole saatavilla. Toimijoiden suuren määrän vuoksi eri tahojen tehtävät ja vastuualueet jäävät paikallisella tasolla helposti epäselviksi, mikä vaikeuttaa eri osapuolten avun saamista ja pahimmillaan vaarantaa väkivallan uhrin turvallisuuden (Sveins 2004).

Tarve palvelujen lisäämiseen on kansainvälisten suositusten näkökulmasta suuri. EU-asiantuntijakonferenssin (Keeler 2000) suositusten mukaisesti Suomessa tulisi olla noin 500 turvakotipaikkaa. Kansainvälisessä vertailussa naisiin kohdistuva väkivalta on Suomessa jossakin määrin yleisempää kuin muissa eurooppalaisissa maissa. 1990-luvun lopussa tehdyn kyselytutkimuksen (Heiskanen & Piispa 1998) mukaan:

- Suomalaisista naisista 40 prosenttia on joutunut joskus miehen tekemän väkivallan tai uhkailun kohteeksi.
- Joka kolmas nainen on joutunut fyysisen väkivallan uhriksi.
- Eronneista naisista noin puolella on kokemuksia entisen puolison väkivaltaisesta käyttäytymisestä – parisuhteessa elävistä naisista noin 20 prosentilla.
- Väkivaltaa kokeneita naisia oli kaikissa ikä- ja sosiaaliryhmissä.
- Väkivalta aiheuttaa vihaa, pelkoa, masennusta, itsetunnon laskua, häpeää. Fyysisiä vammoja saaneilla oli lähes aina myös henkisiä seurauksia.
- Vaikka väkivallalle oli tyypillistä sen toistuminen, vain joka neljäs uhri oli hakenut joskus apua väkivaltaan joko terveyskeskuksesta (10 %), poliisilta (9 %) tai sosiaali-toimistosta (4 %).

Väkivaltaa kokeneiden naisten asemaa parantavaa ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ehkäisevää työtä on toteutettu Suomessa muun muassa seuraavilla tavoilla:

- Lainsäädännön uudistaminen (rikoslain uudistus; lähestymiskieltolaki 1999; lähestymiskieltolain laajennus 2004; seksuaalirikoslainsäädännön uudistus 1999; tietynlaisten väkivaltarikosten uhrien oikeus maksuttomaan oikeusapuun 1997; rikoksen uhrin aseman parantaminen oikeudenkäytikaaren muutoksella 2003).
- Laaja-alainen kehittämistyö: naisiin kohdistuvan väkivallan nostaminen yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi, palvelujen ja moniammatillisen yhteistyön kehittäminen, ammattilaisten koulutus (tasa-arvoasiain neuvottelukunnan väkivaltajaos 1990–1998; Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002, jonka Stakes toteutti sosi- aali- ja terveystieteiden ministeriön toimeksiannosta).

- Naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyvä tutkimus (sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamat tutkimukset, joita ovat tehneet Heiskanen ja Piispa vuosina 1997–2001; Suomen akatemian tutkimusohjelma).
- Prostituution ja naiskaupan, siitä aiheutuvien haittojen ehkäisy ja näkyväksi tekeminen (Prostituution ehkäisyprojekti 1998–2002, jonka Stakes toteutti sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta).
- Ohjeistus lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyjen tutkimiseksi (Stakes, Taskinen 2003).
- Ohjeistus raiskauksen uhrin tutkimiseen terveydenhuollossa (RAP – Raiskatun akuuttiapu 2002).
- Asiantuntijaryhmän suositus sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstölle naisten ja tyttöjen ympärileikkausten ehkäisemisestä ja ympärileikkattujen naisten hyvinvoinnin edistämisestä (Tiilikainen 2004).
- Sosiaali- ja terveysministeriö on lisäksi myöntänyt erillisrahoitusta tutkimus- ja kehittämishankkeisiin naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi sekä tukenut kansallisten toimijoiden osallistumista EU:n Daphne-ohjelmaan (yhteisön toimintaohjelma lapsiin, nuoriin ja naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi).
- Lisäksi kunnat ja järjestöt ovat kehittäneet väkivallan uhreille, tekijöille ja lapsille suunnattuja erityispalveluja.

Suomen hallitus on sitoutunut hallitusohjelmassa (2003–2007) ehkäisemään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja prostituutiota hallituskauden aikana. Kevään 2004 aikana sovittiin hallitusohjelman toimeenpanosta ja yhteistyöstä eri hallinnonalojen välillä. Ulkoasiainministeriö koordinoi kansallisen toimintaohjelman valmistelua ihmiskaupan ehkäisemiseksi. Laajan kansallisen väkivallan vähentämishojelman valmisteluvastuu annettiin Rikksentorjuntaneuvostolle. Kansallinen väkivallan vähentämishojelma kattaa kaikki keskeiset väkivallan osa-alueet – myös naisiin kohdistuvan väkivallan. Erillinen työryhmä on asetettu selvittämään erityisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Työryhmä valmistelee muun muassa suosituksia naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisista toimista.

Sosiaali- ja terveysministeriön toimintaohjelma lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi vuosille 2004–2007 nivoutuu osaksi kansallista väkivallan vähentämishojelmaa. Sosiaali- ja terveysministeriön toimintaohjelman tavoitteena on parantaa koko maan laajuisesti sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityispalveluverkostoa väkivallan uhreille ja tekijöille, tehostaa varhaista puuttumista ongelmaan, erityisesti väkivaltaa näkevien ja kokevien lasten ja nuorten auttamista sekä kehittää väkivaltatyöhön ja asioiden käsittelyyn tarvittavaa ammatillista osaamista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004a.)

1.4 Oppaan tavoitteet ja rajaus

Oppaan tavoitteena on lisätä eri alojen ammattilaisten tiedollisia ja toiminnallisia valmiuksia kaikenlaisen maahanmuuttajanaisiin ja -tyttöihin kohdistuvan väkivallan tunnistamisessa, hoitamisessa ja ehkäisemisessä. Monet pari- ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvät suositukset soveltuvat yhtä lailla suomalaisen asiakkaan auttamiseen, koska väkivallan mukanaan tuomat ongelmat ja seuraamukset ovat monin tavoin yhteisiä kaikille naisille. Yhteiset kysymykset liittyvät esimerkiksi turvallisuuteen, väkivallan aiheuttamien henkisten ja fyysisten seurausten hoitoon, toimeentuloon ja huoltajuuteen. Yleinen väkivaltatyön kehittäminen tukee maahanmuuttajanaisten auttamista, mutta ei ole vielä maahanmuuttajanaisten kannalta riittävää.

Maahanmuuttajataustaiset naiset ovat hyvin moninainen ryhmä. Siinä missä yksi on löytänyt Suomessa oman paikkansa, on monia naisia, jotka jäävät yhä syrjemmälle työhön, koulutukseen ja toimeentuloon liittyvissä asioissa. Palvelujärjestelmän tulee vastata myös kielitaidottomien ja vaille kansalaistaitoja jääneiden naisten ongelmiin. Oppaan tavoitteena on antaa välineitä myös siihen, miten palveluissa tulisi ottaa huomioon tämä asiakasryhmä. Vaikka painopiste on pari- ja lähisuhdeväkivallan tunnistamisessa, oppaassa käsitellään lyhyesti myös eräitä muita maahanmuuttajanaisiin ja -tyttöihin kohdistuvan väkivallan muotoja ja niihin liittyviä erityiskysymyksiä (ks. kpl 2.2).

Opasta varten haastateltiin työntekijöitä, jotka kohtaavat työssään perus- ja erityispalveluissa väkivaltaa kokeneita maahanmuuttajanaisia (liite 1). Työntekijöiden teemahaastattelut tehtiin syksyllä 2003 ja talvella 2004 sosiaali- ja terveysalalla, maahanmuuttajapalveluissa ja väkivallan uhreille erityispalveluja tuottavissa järjestöissä. Osa työntekijöistä oli itse maahanmuuttajataustaisia. Aineisto kerättiin oppaan suunnittelutyötä varten pyrkien saamaan tietoa työntekijöiden käytännön työssä kohtaamista ongelmista, hyviksi koetuista toimintatavoista ja kehittämistarpeista. Käyttämällä haastatteluja tekstissä on pyritty havainnollistamaan väkivallan uhrien monimutkaisia tilanteita ja työntekijöiden valintoja. Uhreja ei voi tunnistaa haastatteluteksteistä ja anonymiteetin varmistamiseksi työntekijöistä on ilmaistu ainoastaan toimiala – sosiaali- tai terveydenhuolto tai järjestö.

Tämän lisäksi tavattiin useita asiantuntijoita ja turvakodin asiakkaana olleita, väkivallasta selviytyneitä maahanmuuttajanaisia. Opas on tehty väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajanaيسille erityispalveluja tuottavassa järjestössä, Monika-Naiset liitto ry:ssä. Sen on rahoittanut pääasiallisesti sosiaali- ja terveysministeriö sekä osaltaan myös työministeriö.

Oppaassa käytettyjen käsitteiden määrittely ja rajausta:

Naisiin kohdistuvalla väkivallalla tarkoitetaan mitä tahansa sukupuoleen perustuvaa, kodissa tai sen ulkopuolella tapahtuvaa väkivaltaa, joka aiheuttaa naisille fyysistä, seksuaalista tai henkistä haittaa tai kärsimystä. Käsite kattaa myös tällaisella väkivallalla uhkaamisen ja pakottamisen.

Parisuhdeväkivalta on avo- tai aviopuolisoon kohdistuvaa väkivaltaa.

Lähisuhdeväkivalta kattaa väkivallan, jota ilmenee ydinperheen lisäksi lähisukulaisten, muiden läheisten henkilöiden, työyhteisöjen jäsenten, naapurien tai ystäväpiiriin kuuluvien henkilöiden taholta. Väkivallan tekijöitä lähisuhteissa voivat olla sisko, veli, poikaystävä, rakastaja, rakastajatar, omaishoitaja, isä, äiti, isäpuoli, äitipuoli, lapsi (erityisesti aikuiset lapset), työtoveri, esimies, ystävä tai naapuri.

Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvalla väkivallalla tarkoitetaan tässä alkuperältään muihin kuin suomalaisiin naisiin kohdistuvaa, sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa. Maahanmuuttajina pidetään myös toisen polven maahanmuuttajia. Palvelujärjestelmän kannalta katsoen tähän ryhmään kuuluvien naisten avun tarve saattaa liittyä myös naisten *ennen maahanmuuttoa* kokemaan väkivaltaan.

Monikulttuurisessa perheessä puoliset ovat eri maista tai etnisistä ryhmistä. Näitä ovat esimerkiksi suomalaisen ja maahanmuuttajan muodostamat perheet.

Maahanmuuttajaperheessä molemmat vanhemmat ovat maahanmuuttajataustaisia. Perhe voi myös tässä tapauksessa olla monikulttuurinen, edustaen kahta eri etnistä ryhmää tai kansallisuutta.

Väkivallan uhri -käsitettä käytetään **väkivaltaa kokeneen naisen** rinnalla, vaikka sen on kritisoitu leimaavan väkivallan kohteena olleen naisen. Lisäksi käsitteen koetaan vievän arvonsuhteelta, jossa väkivaltaa on ilmennyt. (Husso 2003.)

Oppaan ohella suositellaan käytettäväksi muuta alan kirjallisuutta (ks. liite 6).

2 Maahanmuuttajanaisten ja -tyttöjen kokema väkivalta

Maahanmuuttajataustaisen väkivaltaa kokeneen naisen tai lapsen auttamistyöhön vaikuttaa suuresti uhrin asema perheessä ja laajemmin omassa yhteisössä. Joissakin yhteiskunnissa naisten asema on selkeästi huonompi kuin miesten, mikä saattaa heijastua monin tavoin naisen asemaan Suomessa.

Perustuslaki edellyttää kulttuurien kunnioittamista⁵. Perustuslaissa tai maahanmuuttajien kannalta tärkeässä kotouttamislainsäädännössä ei kuitenkaan ole otettu selvää kantaa siihen, mitä kulttuurien kunnioittaminen tarkoittaa. Kotouttamislain yleisperusteluissa on kuitenkin todettu, että maahanmuuttajien oman kulttuurin normit voivat asettaa naisille ja tytöille ristiriitaisia velvollisuuksia verrattuna siihen, mikä on naisen asema suomalaisessa yhteiskunnassa (työministeriö 2002, 316).

Suomalaisessa yhteiskunnassa kaikkien oikeudet on turvattu perustuslaissa riippumatta kulttuurisista käytännöistä. Perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Väkivalta on aina rikos ja ihmisoikeusrikkomus. Siihen ei tule suhtautua kulttuuriin kuuluvana piirteenä, vaikka sen taustalla olisi kulttuurisia traditioita, kuten esimerkiksi tyttöjen sukuelinten silpomisesta kohdalla.

Suomalaisen työntekijän on hyödyllistä tietää kulttuurisista käytännöistä. Kokemusten ja tiedon lisääntyessä hän kykenee lähestymään kulttuurisensitiivisesti väkivallan uhria, tekijää ja muita asianosaisia. Asiakastyössä paras asiantuntija on itse asiakas. Jos arvelet, että et ymmärtänyt kaikkea, voit kysyä häneltä neuvoa. *'Meillä tämä asia on näin, miten teillä?'*. Varo kuitenkin tekemästä liiallisia yleistyksiä yhden asiakkaan perusteella. Tilanteet ja tunteet ovat yksilöllisiä.

Perhekäsitykset ja omaksutut sukupuoliroolit vaikuttavat naisen tulkintoihin, tunteisiin ja arvioon omasta tilanteestaan. Perhekäsitys heijastuu monitahoisesti yksilön toimintaan ulottuen toimeentulosta hoivaan ja ihmissuhteisiin. Kulttuurit voidaan jakaa *perhekäsitysten* perusteel-

⁵ *'Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan'* (perustuslain 17 §). Lainsäädäntöviitteitä liitteessä 4.

la karkeasti kahteen eri ryhmään, yksilöllisyyttä ja yhteisöllisyyttä korostaviin. (Räty 2002, 57–59.)

'Yksilökeskeisessä eli individuaalisessa kulttuurissa ihminen nähdään ennen kaikkea yksilönä, jolla on omat mielipiteet ja tarpeet.' Perheellä tarkoitetaan ydinperhettä, joka saattaa ajan myötä muuttaa muotoaan. Aviopuolison valinta perustuu yksilölliseen valintaan ja avioliitto perustuu tunnesiteeseen. Lapsia kannustetaan itsenäisyyteen ja omaan vastuuseen. Jokainen on vastuussa omasta toimeentulostaan, tarvittaessa yhteiskunta tukee toimeentulo-ongelmissa. (Räty 2002.)

'Yhteisöllisessä eli kollektiivisessa kulttuurissa ihminen kokee olevansa olemassa nimenomaan ryhmän jäsenenä' (Räty 2002, 58). Perhekäsitys on edellistä laajempi – perheeseen kuuluu useita sukupolvia. Avioliitto on paitsi parisuhde, myös perheiden välinen sopimus. Perheenjäsenyys edellyttää kunnioitusta ja lojaalisuutta perhettä kohtaan sekä vastuuta yhteisestä taloudesta. Tarvittaessa perhe auttaa rahallisesti ja muilla tavoin jäseniään. (Räty 2002.) Yhteisöllisen kulttuurin piirissä kasvaneille perheen koossa pitäminen on arvona tärkeämpi kuin yksilökeskeisissä kulttuureissa. Se voi vaikuttaa naisen haluun hakea apua *'vain itselleen'* (Aldunate 1999).

Vaikka suomalainen lainsäädäntö ei tunne moniavioisuutta, saattaa todellinen perhe olla myös tästä syystä länsimaista ydinperhettä laajempi (laatikko 1).

Suomeen muuton myötä perheen sisäiset roolit, mukaan lukien sukupuoliroolit, saattavat muuttua. Mies saattaa menettää mahdollisuuden harjoittaa aiempaa ammattiaan ja siten sosiaalisen asemansa. Suomessa naista rohkaistaan ulos kodista opiskelemaan tai työelämään. Lapset oppivat usein vanhempiaan nopeammin uuden kielen ja suomalaiset tavat ja opastaa vanhempiaan. Vanhempien auktoriteettiasemaa horjuttaa ympäröivän suomalaisen arvomaailman lisäksi se, että perheen nuorimmat oppivat suomen kielen ja kulttuurin nopeammin. Lisäksi lapset saattavat haluta elää yhtä vapaasti ja itsenäisesti kuin suomalaiset nuoret. (Räty 2002, 113.)

Väkivallan uhri saattaa kyseenalaistaa valinnoillaan useita kulttuurisia normeja. Useissa maissa naisella on avioero-oikeus vain poikkeustapauksessa, jolloin edellytyksenä on miehen vakava sairaus tai vankilatuomio, mahdollisesti myös puolison suostumus (Räty 2002). Kulttuureissa, joissa miehen valta-asema on korostunut, ulkopuolista apua hakevan tai eroavan naisen voidaan myös kokea kyseenalaistavan miehistä valtaa. Hän voi tuottaa omalle perheelleen häpeää ja joutua oman yhteisönsä arvostelun kohteeksi.

Vaikka kulttuuriset piirteet ovat suhteellisen pysyviä, eivät kulttuurit kuitenkaan ole muuttumattomia, vaan ihmisten toiminnallaan ja vuorovaikutuksellaan tuottamia ja jatkuvasti uusiutuvia. Ihmisten ja yhteisöjen asenteet muuttuvat, maahanmuuttajien yhteisössä muutokset voivat olla joskus hyvinkin nopeita.

Laatikko 1. Moniavioisuus ja avioerotilanteen ongelmat

Tietyissä maahanmuuttajaryhmissä avioerotilanne voi olla naiselle tavallista monimutkaisempi moniavioisuuden vuoksi. Yksiavioisuus on yleisin käytäntö islamilaisissa maissa, vaikka islam salliikin miehelle neljä vaimoa. Joissakin siviililakia noudattavissa muslimimaissa moniavioisuus on kuitenkin kielletty. (Räty 2002.) Vähemmistöuskonnoissa avioliitto voidaan solmia oman uskontokunnan mukaisesti ja virallistaa se myöhemmin suomalaisen lainsäädännön mukaisesti. Virallistamista haetaan myös muualla kuin Suomessa solmituille avioliitoille. Avioliittolain mukaan avioliittoa ei voida solmia, jos toisen puolison aikaisempi avioliitto on vielä voimassa. Mutta jos ensimmäistäkään avioliittoa ei ole Suomessa vahvistettu, ei uudelle *'perinteiselle'* avioliitolle löydy aukotonta estettä.

Suomalaisen lainsäädännön mukaisen avioeron vahvistaminen oman kulttuurin perinteisen käytännön mukaisesti voi olla naiselle vaikeaa. Entinen puoliso saattaa kieltäytyä yhteistyöstä. Mies voi tässä tilanteessa avioitua uudelleen myös suomalaisen lainsäädännön mukaisesti: Tällöin miehellä on perinteisen käytännön näkökulmasta kaksi vaimoa, kaksi perhettä. Tilanne voi olla vaikea väkivaltaisesta parisuhteesta irrottautuville naisille, jotka saattavatkin tarvita tukea avioeroprosessin aikana.

Tässäkin asiassa tulee ottaa huomioon yksilöllinen tilanne: Kaikki eivät välttämättä halua erota, vaikka yhteiselämä olisi tosiasiallisesti loppunut. Joskus avioero saattaa estää naisen palaamisen aiempaan kotimaahan.

2.1 Maahanmuuttajanaisten kohtaama parisuhdeväkivalta

Suomessa asuvien maahanmuuttajataustaisten naisten kokemasta pari- ja lähisuhdeväkivallasta ei ole kattavaa tutkimustietoa. Suomen tilannetta koskevat arviot perustuvat muun muassa turvakotityöstä saatuihin tietoihin ja selvityksiin, projekteihin, poliisin tietoihin sekä maahanmuuttajien asemaa koskeviin muihin tutkimuksiin.

Maahanmuuttajien elinolosuhteita koskevassa tutkimuksessa (Pohjanpää ym., 2003) kysyttiin venäläisiltä, virolaisilta, somalialaisilta ja vietnamilaisilta parisuhteesta tai sen ulkopuolella koetusta väkivallasta. Tutkimuksen mukaan väkivaltaa oli kokenut 14 prosenttia venäläisistä, 21 prosenttia virolaisista, 43 prosenttia somalialaisista ja 15 prosenttia vietnamilaisista naisista. Vuoden aikana väkivallan uhriksi joutuneista seksuaalista väkivaltaa oli kokenut 22 prosenttia venäläisistä, 19 prosenttia virolaisista ja 3 prosenttia somalialaisista. Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajat ilmoittavat väkivallasta vain harvoin viranomaisille.

Taulukko 1. Viimeisimmän väkivaltakokemuksen piirteitä naisilla ja miehillä maahanmuuttajaryhmittäin, prosentiosuudet väkivaltaa kokeneista

	Venäläiset		Virolaiset		Somalialaiset	
	naiset	miehet	naiset	miehet	naiset	miehet
Yksityisessä asunnossa	35	16	28**	6**	6	2
Ei poliisin tietoon	75**	47**	65	76	71	70
Tunsi tekijän entuudestaan hyvin	33	21	33**	6**	4	3
(n)	(48)	(19)	(40)	(17)	(77)	(64)

** Tilastollisesti merkitsevä ero naisten ja miesten välillä

Lähde: Pohjanpää, Kirsti, Paananen, Seppo & Nieminen, Mauri (2003). Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa vuonna 2002. Elinolot 2003:1. Tilastokeskus.

Tutkimuksen mukaan venäläisistä naisista 35 prosenttia, virolaisista naisista 28 prosenttia ja somalialaisista naisista 6 prosenttia oli kokenut väkivaltaa yksityisessä asunnossa. Poliisille tapauksista ilmoittamisen kynnyks on tutkimuksen mukaan korkea. Tapauksen jätti ilmoittamatta 75 prosenttia venäläisistä, 65 prosenttia virolaisista ja 71 prosenttia somalialaisista naisista. Tekijä oli tuttu joka kolmannelle väkivaltaa kokeneelle virolaiselle ja venäläiselle naiselle. Tapauksissa, joissa väkivallan tekijä on entuudestaan tuttu, voidaan ajatella, että taustalla on pari- tai lähisuhdeväkivalta.

Poliisin ja turvakotien tietojen mukaan väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajanaiset edustavat taustaltaan noin 60 eri kansallisuutta (liite 3).

2.1.1 Poliisin tietoon tullut maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta

Laatikko 2. Poliisin tietoon tullut maahanmuuttajanaisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta (sisäasiainministeriö 2003a)

- Noin 70 prosentissa tapauksista väkivallan tekijä oli nykyinen puoliso, noin 30 prosentissa entinen puoliso.
- Tapauksista 55 prosentissa puoliso oli maahanmuuttajataustainen, 45 prosentissa suomalainen.

Vuonna 2002 poliisin tietoon tuli 360 maahanmuuttajanaiseen kohdistunutta lähisuhdeväkivaltarikosta ja 53 seksuaalirikosta. Lähisuhdeväkivaltatapauksista 306 oli parisuhdeväkivaltaa. Yleisimmät rikosnimikkeet olivat pahoinpitely (130), laitton uhkaus (52), lievä pahoinpitely (35) ja lähestymiskiellon rikkominen (24). Seksuaalirikoksista raiskauksia oli 19 ja lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä 12. Puolet seksuaalirikoksista oli tuntemattoman henkilön tekemiä. (Sisäasiainministeriö 2003a.)

Uhreista suurimman ryhmän muodostivat Suomen kansalaisuuden saaneet maahanmuuttajataustaiset naiset (70), venäläiset (56) ja virolaiset (28) naiset. Uhrit edustivat yhteensä 40 eri kansallisuutta. Parisuhdeväkivallan osalta tekijöistä 55 prosenttia oli maahanmuuttajia ja 45 prosenttia suomalaisia. (Sisäasiainministeriö 2003a.)

2.1.2 Maahanmuuttajanaiset erityispalvelujen asiakkaina

Suomeen eri tavoin saapuneet maahanmuuttajanaiset tulivat 1990-luvulla nopeasti näkyviin suurena turvakotien asiakasryhmänä. Vuonna 1998 tehdyn kyselyn (Haarakangas ym. 2000) mukaan turvakotien 1 600 asiakkaasta oli maahanmuuttajanaisia⁶ noin 230, 14 prosenttia asiakkaista. Lisäksi turvakodeissa oli ollut yhteensä noin 215 maahanmuuttajalasta. Pääkaupunkiseudun turvakodeissa maahanmuuttaja-asiakkaiden osuus oli noin 20 prosenttia. Asiakkaat edustivat yli 30 eri kansallisuutta Euroopasta, Aasiasta, Afrikasta ja Amerikasta. Suurimpina ryhminä erottuivat venäläiset, somalialaiset ja virolaiset, muina suurempina ryhminä mainittiin Filippiineiltä, Thaimaasta, entisen Jugoslavian, Iranin, Irakin ja Turkin alueelta tulleet naiset. Asiakkaiden kumppanit edustivat 27 eri kansallisuutta, miehistä suomalaisia oli yli puolet. (Haarakangas ym. 2000; Ollus & Haarakangas 2002.)

Naiset edustivat erilaisia maahanmuuttajaryhmiä. Osa heistä on tullut maahan suomalaisen tai maahanmuuttajamiehen kanssa solmitun avioliiton kautta, osa siirtolaisena, pakolaisena tai turvapaikan hakijana. Joukossa on myös nuoria, toisen polven maahanmuuttajatyttöjä. (Haarakangas ym. 2000.) Aaltion (2002, 52) mukaan nuoret tytöt hakeutuvat suojaan oman perheen jäsenten tekemältä väkivallalta ja pakottamiselta – tyttöjen koulunkäyntiä, opiskelua tai työssäkäyntiä saatetaan perheessä estää väkivaltaa käyttäen.

Selvityksen mukaan maahanmuuttajanaiset hakeutuvat turvakotiin samoista syistä kuin muitakin asiakkaat, yleisimmin turvaan fyysiseltä väkivallalta ja uhkailulta sekä henkiseltä väkivallalta, kuten liikkumisen ja asioiden hoitamisen estämiseltä. Muina syinä mainittiin erilaiset perhekriisit, puolison alkoholinkäyttö, ongelmat elämänhallinnassa tai avioerotilanne. Osa naisista oli hakeutunut turvakotiin havaittuaan voivansa lähteä epätydyttäväksi kokemastaan parisuhteesta. Maahanmuuton aiheuttama kulttuurishokki ja perheenjäsenten eriaikainen kotoutuminen sekä sen aiheuttamat ongelmat mainittiin yhtenä kriisien syynä. Myös tukiverkostojen, sukulaisten tai ystävien puute aiheuttaa naisille tarvetta hakea apua turvakodista. (Haarakangas ym. 2000.)

Turvakodista apua hakevia jouduttiin ajoittain käännettämään pois tilanpuutteen takia, vuonna 1998 noin 270 kertaa. Paikkojen määrän vähäisyys rasitti eniten pääkaupunkiseudun kolmea turvakotia, joista käännettiin kuukausittain noin 20 asiakasta, joista noin 3–4 oli maahanmuuttajia. Maahanmuuttajien kannalta ongelmallista on tilanpuute juuri pääkaupunkiseudulla. (Haarakangas ym. 2000.)

Olluksen ja Haarakankaan (2002) mukaan naiset eivät tunne suomalaista peruspalvelujärjestelmää, minkä vuoksi ulkopuolisen avun hakeminen väkivaltaan viivästyy tarpeettomasti. Osa maahanmuuttajanaisista ei tiennyt omista perusoikeuksistaan, muun muassa oikeudesta toimeentuloon. Väkivaltaa kokeneet ja kriisitilanteessa olevat maahanmuuttajat eivät välttämättä

⁶ Selvityksessä maahanmuuttajaksi määriteltiin ulkomaalaisen taustan omaavat Suomeen muuttaneet henkilöt.

tiedä turvakotijärjestelmästä. Naiset kuulevat turvakodista yleensä viranomaisilta, useimmiten sosiaalityöntekijältä, joskus myös neuvolasta, terveysasemalta, maahanmuuttajien palvelupisteestä, ulkomaalaistoimistosta ja poliisilta. Monet naisista kuulevat turvakodista ystäviltä, tuttavilta ja turvakotien aikaisemmilta asiakkailta. Maahanmuuttajanaisen omien verkostojen merkitys avun saamisessa on siten suuri.

Hiukan erilaisen kyselyn⁷ mukaan turvakodeissa oli ollut vuonna 2001 170 maahanmuuttajanaista, joten osuus asiakkaista näyttäisi siten pienentyneen alle 9 prosenttiin (Aho & Rämö 2003, 49–50). Suurten kaupunkien turvakodeissa muutosta ei kuitenkaan voi havaita, päinvastoin. Maahanmuuttajien osuus on edelleen korkea varsinkin suurten kaupunkien turvakodeissa. Vuonna 2002 maahanmuuttajien osuus oli Espoon turvakodissa 21 prosenttia, pääkaupungin, Vantaan ja Turun turvakodeissa 24–29 prosenttia⁸. (Aaltio 2003, 5.)

Väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajanaiset voivat hakea apua myös järjestöjen erityispalveluista. Esimerkiksi Monika-Naiset liitto ry:n Voimavarakeskus Monikaan tuli väkivaltaa kokeneilta maahanmuuttajanaisilta vuonna 2003 453 yhteydenottoa, joista noin 17 prosenttia oli pääkaupunkiseudun ulkopuolelta. Osa puheluista tuli lisäksi Venäjältä ja Virosta, jossa Suomessa asuvan naisen läheiset olivat huolissaan perheessä tapahtuvasta väkivallasta. Traumatisoituneiden asiakkaiden auttaminen on haaste myös erityispalveluissa. Kielitaidotonta naista on hyvin vaikea ohjata olemassa olevien palvelujen piiriin ilman kielitaitoista tukihenkilöä. Hyvin usein naiset ovat ahdistuneita ja masentuneita sekä syyllistävät itsensä tapahtuneesta. Apua haettaessa uhrin tilanne saattaa olla hyvin kärjistynyt. Normaalisti asiakkuus kestää noin 3–4 kuukautta, joskus jopa vuoden. Toisaalta voimavarakeskuksen tarjoama kertaluonteinen neuvonta ja tuki on usein riittävä, osa asiakkaista ei tarvitse muita sosiaalipalveluja. (Monika-Naiset liitto ry 2004.)

Vuonna 2003 voimavarakeskukseen tuli 93 uutta asiakasta, joista suurin osa oli venäjänkielisiä naisia. Naiset olivat iältään 18–64-vuotiaita. Sekä Suomessa asumisen aika, muutamasta viikosta kolmeen kymmeneen vuoteen, että parisuhteen kesto vaihtelivat. Jotkut liitot olivat kestäneet hyvinkin pitkään, myös väkivalta oli saattanut jatkua vuosia. Monet väkivaltaa pitkään kestäneistä naisista eivät olleet tienneet omista oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan saada apua. Väkivallan tekijä oli yleensä avun hakijan entinen tai nykyinen puoliso, joissakin tapauksissa lapsi tai tuttava. Väkivallan tekijän kansallisuus mainittiin 64 kertaa, 52 tapauksessa hän oli suomalainen. Myös naisten edellisestä avioliitosta syntyneet lapset olivat joissakin tapauksissa joutuneet kokemaan väkivaltaa. (Monika-Naiset liitto ry 2004.)

⁷ Vuoden 2001 kyselyssä kysyttiin *ulkomaalaisten* naisten, vuoden 1998 kyselyssä *maahanmuuttajanaisten* määrää turvakodeissa.

⁸ Tiedot pääkaupungin, Vantaan ja Turun turvakodeista sekä Ensi- ja turvakotien liitosta.

2.1.3 Ilmiö muissa Pohjoismaissa

Ruotsissa on todettu Euroopan ulkopuolella syntyneisiin naisiin kohdistuvan väkivallan olevan yleisempää kuin muissa ryhmissä. Ruotsissa vuodenvaihteessa 1999–2000 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan Ruotsissa syntyneistä naisista 12 prosenttia oli kokenut väkivaltaa, Euroopan ulkopuolella syntyneistä kokemuksia oli 16 prosentilla. (Lundgren ym. 2001, 9.) Tanskassa tehdyssä turvakotiselvityksessä (LOKK 2003) havaittiin kolmasosan turvakotien asiakkaita olevan tanskalaisen miehen kanssa avioituneita, pääasiassa itä-eurooppalaisia ja aasialaisia naisia. Uhrit olivat kokeneet fyysistä, psyykkistä ja/tai seksuaalista väkivaltaa, lisäksi osaa naisista oli pidetty vailla rahaa, eristettynä tai nälässä.

Ruotsissa on selvitetty (Rying 2001) naisen kuolemaan johtaneita parisuhdeväkivaltatilanteita. Vuosina 1990–1999 parisuhdeväkivaltaan kuoli 164 naista, joista 30 prosenttia oli syntynyt Ruotsin ulkopuolella. Maahanmuuttajataustaisten uhrien osuus oli kolminkertainen heidän noin 10 prosenttia väestöosuuteensa nähden. Väkivallan tekijöistä maahanmuuttajataustaisia oli 37 prosenttia. Kaikista kuolemaan johtaneista teoista yli 40 prosentissa miehen uhkailu tai väkivaltainen käyttäytyminen on ollut viranomaisten tiedossa.

Norjalaisten turvakotien maahanmuuttaja-asiakkaita tutkinut Paul (1998) on kiinnittänyt huomiota uhrin avun hakemisen epäonnistumisen seurauksiin. Hänen mukaansa uhri voi turvakotiin hakeutumisen vuoksi tulla torjutuksi omassa yhteisössään. Naisen toiminta, väkivallan näkyväksi tekeminen, koetaan herkästi omaa etnistä ryhmää stigmatisoivana, perheen ja yhteisön pettämisenä. Avun ja tuen ulkopuolelle jäämisellä voi siten olla vakavia seurauksia uhrille.

Naisen vaikeudet voivat kärjistyä myös turvakotivaiheen jälkeen. Kollektiivisten arvojen piirissä kasvaneet naiset kohtaavat erityisiä vaikeuksia suhteesta irrottautumisen ja turvakodista lähtemisen jälkeen, koska he ovat aiemmin jakaneet vastuun arjesta ja päätöksistä muiden perheen tai suvun jäsenten kanssa. (Paul 1998.)

Syrjintäkokemukset olivat monin tavoin läsnä Paulin (1998) haastatteleminen väkivaltaa kokeneiden naisten kertomuksissa, joiden mukaan turvakoti- ja muut työntekijät tulkitsevat väkivallan johtuvan maahanmuuttajien kulttuurista. Nämä naiset kokivat työntekijöiden suhtautuvan heidän yhteisönsä ja kulttuuriinsa alentuvasti, mikä vaikutti naisten haluun vastaanottaa apua. Maahanmuuttajamiehen kanssa parisuhteessa olevia maahanmuuttajanaisia yhdisti lojaalisuus miestään kohtaan. Lojaalisuus liittyi puolisoitten yhteisiin, jaettuihin kokemuksiin maahanmuuttajana, kuten kokemuksiin rasistisessa yhteiskunnassa selviytymisestä. Tämän vuoksi naiset kokivat vaikeaksi miehestään eroamisen, jonka arvelivat heikentävän tämän asemaa yhteiskunnassa ja omassa yhteisössä. Naiset korostivat, etteivät jätä miestä, koska tämä on *'ulkomaalainen'* tai *'musta'*, vaan miehen väkivaltaisen käyttäytymisen vuoksi. (Paul 1998.)

Väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajanaisten oikeudelliseen asemaan on kiinnitetty useissa yhteyksissä huomiota. Monet naiset menettävät oleskeluluvan avioliiton päättymisen vuoksi. Tanskalaisen selvityksen mukaan (LOKK 2003) turvakotiin saapuneet naiset eivät yleensä tunteneet lainsäädäntöä. Joka kolmannella naisella ei ollut pysyvää oleskelulupaa eli häntä uhkasi maasta karkotus. Selvityksen mukaan naisten on vaikeaa tai mahdotonta saada kokoon ulkomaalaislain kannalta riittävää näyttöä väkivallasta, jotta he saisivat uuden oleskeluluvan. Vuosina 1998–2002 Tanskan ulkomaalaisviraston käsiteltävänä oli 219 väkivallan vuoksi eronneen maahanmuuttajanaisten oleskelulupahakemusta, lupia myönnettiin 72 (Centre for

Gender Equality 2003, 42–42). Koska monet naisista arvioivat mahdollisuutensa huolehtia itsestään ja lapsestaan huonoksi tai mahdottomaksi kotimaassaan, he yrittivät jatkaa parisuh- teessa kuultuaan lainsäädännöstä. Monissa tapauksissa väkivallan tekijä oli turvakodissa en- nestään tuttu – turvakoti oli auttanut jo miehen edellistä puolisoa. (LOKK 2003.)

Norjassa oikeudelliseen asemaan liittyvien pelkojen arvioidaan osaltaan selittävän turvapai- kanhakijoiden pientä osuutta turvakodeissa. Norjassa turvapaikkahakemus tehdään yleensä miehen nimissä. Perhesuhteiden muutokset voivat siten vaikuttaa naisen ja lasten turvapaik- kapäätökseen (Paul 1998, 39–41).

Tanskassa on havaittu väkivallan kohdistuneen joskus myös naisen mukana muuttaneisiin ja/tai pariskunnan yhteisiin lapsiin. Lapset voivat joutua fyysisen tai psyykkisen väkivallan uhriksi, kaltoinkohdeksi tai elämään rajoitusten varjossa. Joissakin tapauksissa väkivallan tekijä oli uhannut lapsen karkotuksella tai kieltänyt alun perin lapsen maahantulon. Neljässä tapauksessa epäiltiin lapsen kohdistuneen seksuaalista väkivaltaa. (LOKK 2003.)

2.1.4 Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan ilmenemismuotoja

Parisuhdeväkivaltaa luonnehtii syklistyys, jossa hyvät ja huonot ajat, lämpö ja väkivalta seu- raavat toisiaan. Väkivaltaa edeltää usein jännityksen kasvamisen vaihe, jolloin nainen ja mah- dollisesti myös lapset seuraavat tarkasti miehen käyttäytymistä. He oppivat varomaan sano- jaan ja tekojaan, tietäen, että väkivalta saattaa alkaa lähes mistä tahansa. Itse väkivallan tekoa seuraa usein vaihe, jolloin tekijä lupauksin ja hyvittelyin saa naisen uskomaan väkivallan lop- puneen. Tästä vaiheesta puhutaan usein *'kuherruskuukausivaiheena'*. (Perttu 2002b, 87.) Pari- suhdeväkivallan uusiutumisen riski on kuitenkin huomattavan suuri.

Parisuhteessa ilmenevälle väkivallalle on tyypillistä useiden eri väkivallan muotojen ilmene- minen rinnakkain. Ammattilaisten tulee muistaa, että myös henkisen väkivallan vaikutukset ovat uhrille traumaattisia. Henkistä väkivaltaa voi ilmetä myös ilman fyysistä väkivaltaa ja se saattaa jatkaa fyysisen väkivallan loppumisen jälkeenkin. Henkisen väkivallan tunnistaminen on usein uhrille vaikeampaa kuin fyysisen väkivallan tunnistaminen. Pelottelua ja uhkailua ei mielletä helposti väkivallaksi, minkä vuoksi niistä kysyminen on auttamistyössä tärkeää.

Uhrin eristäminen ja estäminen saattavat saada erityisesti maahanmuuttajanaisten kohdalla äärimmäisiä muotoja: Turvakotien asiakkaana olleista maahanmuuttajanaisista osa on joutu- nut elämään vangittuna ja eristettynä pahoinpitelijänsä ehdoilla. Uhrit eivät ole päässeet pyy- tämään apua tai saaneet liikkua itsenäisesti. (Aaltio 2002, 53–54.) Eristyksissä pidetty uhri ei välttämättä ole tiennyt edes omaa osoitettaan.

Seksuaalinen väkivalta on aina traumaattinen tapahtuma. Raiskaus tapahtumana kohdistuu seksuaalisuuteen, yhteen ihmisen herkimmistä ja intiimeimmistä alueista (Raijas 2000). Tut- kimuksissa on todettu, että seksuaalinen väkivalta ilmenee parisuhteissa usein yhtenä monista väkivallan muodoista, lähes kuudessa prosentissa kaikista parisuhteista (Heiskanen & Piispa 1998). Aiemmin koetun väkivallan vaikutukset voivat olla pitkäaikaisia. Seksuaalisen väki- vallan kokemiseen liittyvän trauman vaikutukset voivat tulla näkyviin myöhemmissä elämän- vaiheissa, esimerkiksi raskauden aikana tai synnytyksen jälkeen.

Parisuhteessa ilmenevän seksuaalisen väkivallan vuoksi naisen voi olla todellisuudessa mahdotonta päättää perheenisäyksestä, hankitaanko lapsia vai ei, varsinkin jos kumppani kontrolloi naisen muuta toimintaa (Heise ym. 1999).

Parisuhdeväkivalta voi ilmetä myös taloudellisena alistamisena ja kontrolloimisena. Nainen voi joutua pyytämään talousrahaa tai tulemaan toimeen ilman rahaa. Mies voi käyttää toimeentuloon tarkoitettuja avustuksia tai naisen palkkaa omiin tarpeisiinsa. Vaikea taloudellinen tilanne ja tukitoimien puuttuminen vaikuttavat myös naisen kokemuksiin itsenäisestä selviytymisestä (Pence & Paymar 1993). Jos keskusteluissa herää viitteitä taloudelliseen kontrolliin tai hyväksikäyttöön, on syytä keskustella asiakkaan tekemistä osamaksusopimuksista, lainoista tai yleensä hänen allekirjoittamistaan sopimuksista.

Viranomaisten neutraali ja normeihin perustuva toiminta saattaa joissakin tilanteissa kytkeytyä väkivallan käyttämiseen. Tämä koskee erityisesti tilanteita, joissa väkivallan uhriksi joutuneella maahanmuuttajanaisella on väliaikainen oleskelulupa ja väkivaltaisesti käyttäytyvä mies on Suomen kansalainen tai hänellä on pysyvä oleskelulupa. Avioliiton purkautuminen voi vaikuttaa oleskelulupapäätökseen. Tällä tavoin viranomaisille tehtävä eroilmoitus voi muuttua kontrollin ja vallankäytön välineeksi. Väkivaltasyklin lämpimissä vaiheissa eroilmoitus saatetaan vastaavasti perua oleskeluluvan menettämisen pelossa.

Väkivalta pitää sisällään miehisten etuoikeuksien ja valta-aseman väärinkäyttöä. Maahanmuuttajanainen on heikommassa asemassa verraten mieheen, erityisesti suomalaisen mieheen, heikon kielitaidon ja tietämättömyyden vuoksi. Tällöin naista on mahdollista hallita väärällä tiedolla. Jos kumppani on saman etnisen ryhmän edustaja, miehinen valta voi olla korostunutta myös kulttuuriin ja perinteisiin liittyvistä syistä. Vallan väärinkäyttö ilmenee naisten, myös tyttöjen, elämän kontrolloimisena säännöin ja rajoituksin, uhkauksia ja väkivaltaa käyttämällä.

Naisiin kohdistuva väkivalta on kulttuurirajat ylittävä ilmiö. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan väkivallan erityismuodot tulisi huomioida asiakastyössä. Erot liittyvät lähinnä maahanmuuttajan naisten haavoittuvaan asemaan uudessa maassa, heikkoon kielitaitoon ja yhteiskunnan tuntemukseen sekä tietämättömyyteen omista oikeuksista. Asiakastyössä on tärkeää tietää maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan väkivallan erityismuotoja, joita on mahdollista huomioida asiakastyössä.

Maahanmuuttajanaisiin parisuhteissa kohdistuvan väkivallan ilmenemismuotoja

Fyysinen väkivalta ja väkivallalla uhkaaminen

- fyysinen väkivalta eri muodoissaan
- väkivallalla ja tappamisella uhkaaminen
- itsemurhalla tai murha-itsemurhalla uhkaaminen

Henkinen väkivalta

- nimittely ja alistaminen, *'ryssähuora'*
- epätasa-arvoinen tai nöyryyttävä kohtelu
- puutteellisen kielitaidon hyväksikäyttö
- kontrolloiva käyttäytyminen
- pelotteleminen
 - eleillä, ilmeillä ja teoilla
 - uhkaaminen avioerolla, esimerkiksi *'jos haet apua, otan eron ja sinut karkotetaan'*
- eristäminen ja estäminen
 - kodin ulkopuolisten sosiaalisten kontaktien estäminen (ystävät, tuttavat, sukulaiset kotimaassa)
 - kodin ulkopuolella liikkumisen rajoittaminen tai estäminen (vankina pitäminen, telkeäminen ulos tai parvekkeelle)
 - työhön tai koulutukseen osallistumisen estäminen
- aliarviointi, kieltäminen ja syyttäminen
 - *'hae vaan apua, maahanmuuttajaa ei uskota'*
 - *'sinua ei kuitenkaan ymmärretä kun et osaa kieltä'*
 - *'olen pelastanut sinut huonoista olosuhteista ja sinun pitäisi olla kiitollinen'*

Seksuaalinen väkivalta ja seksuaalisiin tekoihin pakottaminen

- pakottaminen prostituutioon
- seksiin pakottaminen vastoin naisen tahtoa
- pakottaminen katsomaan pornografiaa tai pornografisiin kuvauksiin
- ehkäisyn käytön estäminen

Taloudellinen väkivalta ja kontrolli

- naisella ei ole riittävästi rahaa käytössään, ei ehkä edes omaa pankkitiliä
- mies käyttää itse perheen toimeentuloon tarkoitettua rahaa, kuten lapsilisät
- naisen koulutuksen ja työnsaannin estäminen
- naisen hyväksikäyttö sopimusten teossa (vekseli, osamaksusopimukset)
- naisen pakottaminen keräämään pulloja, myymään tupakkaa tai alkoholia

Miehisten etuoikeuksien ja valta-aseman käyttäminen

- naisen kohteleva palvelijana
- perinteisistä miehen ja naisen rooleista kiinni pitäminen, esimerkiksi vaatimalla naista pysymään kotona hoitamassa lapsia

Uskonnollinen väkivalta

- toisen uskonnollisuuden tai uskonnollisten tarpeiden halveksiminen ja pilkkaaminen
- uskonnon harjoittamisen kieltäminen
- uskonnollisilla säännöillä pelottelu, painostaminen ja kiristäminen
- pakottaminen uskonnollisiin normeihin ja sääntöihin

Väkivaltaa on myös

- hoidon laiminlyönti tai avun epääminen
- lapsen käyttö väkivallan välineenä; lapsen vahingoittamisella uhkaaminen, lasten käyttäminen riidan välikappaleena, lapsen tapaamisten väärinkäyttö
- uhkaaminen lasten menetyksellä: *'suomalainen saa aina huoltajuuden'*
- piilevä väkivalta; uhan ilmapiiri, tietoisuus väkivallan mahdollisuudesta

Laatikko 3. Suomalaisia esimerkkejä maahanmuuttajanaisiin kohdistuvasta pari- ja lähisuhdeväkivallasta

'Mies lähti ja jätti tämän naisen ja lapsen kotiin. [...] se [...] tuli sen takia, että se oli löytänyt sen miehen jostakin lähikuppilasta ja pyytänyt rahaa, että sais ruokaa itelleen ja lapselleen, koska ne kaikki kaapit oli ihan tyhjä. Se mies oli ilmeisesti haistatellut ja tönäissyt sitä siellä ravintolassa. Ja tää [...] oli lyhdistynyt sitten sinne, oli halunnut apua. Pelastuslaitos toi tänne sen ja sen lapsen, joka oli myös siellä ravintolassa. Ei ollut mitään hoidettavaa, oli vaan nälkä.' (terveys 22.1.2004)

'...tapauksia, joissa on jo päädytty eroon, et siinä on ex-puoliso, joka sitten uhkailee. [...] parisuhteessa on ollut väkivaltaa jo ja väkivalta on saattanut sillä hetkellä päättyä, [...] siihen liittyy jatkuvaa uhkailua, tappouhkaukset on aika tyypillisiä ja jonkun verran seurailua ja lähestymiskiellon hakeminen on ollut monesti se mitä on jouduttu heti siinä alkumetreillä tekemään. [...] monesti tähän liittyy tää lasten kautta uhkailu vielä erityisesti ...' (järjestö 18.3.2004)

'Voi olla, että [naisella] ei ole omaa tiliä. [Nainen] ei tiedä mitä etuisuuksia saa. Etuisuudet voivat mennä miehen tilille. Nainen on allekirjoittanut miehen pyynnöstä erilaisia papereita, esimerkiksi lapsilisät ohjattu miehen tilille – tätä ei ole helppo purkaa, koska Kela pyytää muutoksiin miehen suostumusta. Väkivaltaa käyttävät miehet eivät anna suostumusta helposti.' (järjestö 30.12.2003)

'Paikkakunnalle tulleet [...] miehet ovat avioituneet ensin suomalaisen naisen kanssa, eronneet ja tuoneet myöhemmin vaimon/perheen kotimaastaan. Vaimot ovat jääneet eristyksiin – tai pidetty eristyksissä.' (sosiaali 13.2.2004)

'Ei saisi käydä niin, että nainen on kotona lasten kanssa, eikä ole kotiavainta eikä pääse ulkopuolelle ilman miestä, että ei ole ystäviä, että hän ei tiedä yhteiskunnasta mitään. Ei saa tapahtua sitä, että ihminen eristetään täysin. Meille tulee nimenomaan mamu-naisia, joilla on ollut tämä kohtalo: Ei ole avainta eikä kenkiä, kun mies lähtee, hän jättää naisen lukkojen taakse. Silloin ei ole mitään mahdollisuutta hakea apua.' (järjestö 30.12.2003)

'Nuori [...] nainen, jolla on kolme lasta. Myös puolison vanhemmat pahoinpitelee. Nainen on eristetty kämppään, sidottu ja pahoinpidelty toistuvasti.' (terveys 22.1.2004)

'Mies joissakin tapauksissa huonossa psyykkisessä kunnossa, on esimerkiksi kidutettu, väkivalta kohdistuu vaimoon ja lapsiin.' (terveys 19.11.2003)

'...nainen, joka oli kokenut hirveän raakaa väkivaltaa. Nainen oli tullut naimisiin suomalaisen miehen kanssa. Paljastui että mies käytti paljon alkoholia. Mies piti naista kotona orjana. Naisella ei ollut muuta elämää kuin siivoaminen ja miehen passaaminen.' (sosiaali 1.12.2003a)

'Joskus naista painostamassa tai häiriköimässä on koko suku, joka painostaa naista palaamaan pahaan erotilanteeseen. Naiselle voidaan luvata lomamatkaa entiseen kotimaahan, mutta ei sitä voi suositella, jos suomalainen avioero ei päde siellä.' (järjestö 24.10.2004)

2.2 Ei vain parisuhdeväkivaltaa...

Maahanmuuttajataustaisten tyttöjen ja naisten kokema väkivalta voi ilmetä haitallisten perinteisten käytäntöjen ylläpitämisenä. Toisaalta naisten ja tyttöjen alistaminen on saanut viimeisten vuosikymmenten aikana uusia muotoja – tai ainakin laajemmat mittasuhteet. Naiskaupasta on tullut laajamittaista organisoitua rikollisuutta ja sodissa uhreiksi joutuvat yhä useammin myös siviilit. Väkivalta voi ilmetä myös eri ikäisiin perheenjäseniin kohdistuvana lähisuhdeväkivaltana, kuten lasten kurittamisena tai vanhusten kaltoinkohteluna. Naiset ja tytöt voivat joutua syrjinnän kohteeksi myös etnisen taustansa vuoksi.

Ennen Suomeen tuloa koetun väkivallan seuraukset voivat olla naisille ja lapsille pysyviä tai tulla voimistuneina esille jossakin elämänvaiheessa.

Naisten ja tyttöjen kannalta perinteisiä haitallisia käytäntöjä ovat

- Kunniaan liittyvä väkivalta ja murha
- Pakkoavioliitto
- Tyttöjen ympärileikkaus eli sukuelinten silpominen

Muita väkivallan muotoja

- Naisiin ja tyttöihin kohdistuva väkivalta sodissa, konflikteissa ja pakolaisolosuhteissa
- Naiskauppa
- Vanhuksiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta
- Rasismi, syrjintä ja väkivalta

Tyttöjen elämää vaikeuttavat tai uhkaavat myös monet muut sukupuolen mukaan määrittyvät käytännöt, kuten tyttölasten abortoiminen ja surmaaminen, kaltoinkohtelu sukupuolen perusteella, koulutuksen evääminen tytöiltä sekä lapsiavioliitto (UNHCR 2003). Länsimaisissa yhteiskunnissa tulisi ottaa huomioon mahdollinen tyttöjen eriarvoinen kohtelu koulutukseen ohjaamisessa sekä nuorten tyttöjen avioliitot. Nämä perinteiset käytännöt, samoin kuin lasten kurittaminen on kuitenkin rajattu tämän oppaan ulkopuolelle.

2.2.1 Kunnia, häpeä ja väkivalta

'Muistan kaksi tappouhkausta, joissa on sanottu, ett henki pois jos lähdet. Uhkaaja voi olla isä, veli, setä, joku, joka on päähenkilö, koossa pitäjä, kyllä muistan kun joku on juossut henkensä kaupalla karkuun.' (sosiaali 11.12.2003)

Kunniakysymyksiin liittyvällä väkivallalla tarkoitetaan perheissä tapahtuvaa kunniannormien puolustamiseen liittyvää tyttöjen, naisten ja poikien oikeuksia rikkovaa väkivaltaa⁹. Uhkailun ja väkivallan käytön taustalla ovat kulttuuriset käsitykset perheen kunniaista ja kunnian puolustamisesta tilanteissa, joissa jonkun perheenjäsenen toiminnan tai käyttäytymisen koetaan aiheuttavan häpeää perheelle oman yhteisön silmissä. (Socialstyrelsen 2002.)

⁹ 'violence occurring when families with 'honour-norms' violate girls', women's and boys' rights' (YK)

Käsitykset siitä, mikä tuottaa ihmiselle kunniaa tai häpeää, ovat kulttuureissa erilaisia naisten ja miesten kohdalla. Käsitykset häpeästä ja kunniaista ovat siten sukupuolittuneita, se mikä on miehille ja pojille sallittua voi olla tytöille häpeällistä. Yhteisöissä, joissa ilmenee kunniaan liittyvää väkivaltaa, tyttöjen ja naisten kunnia on sidoksissa erityisesti seksuaaliseen kokemattomuuteen ja nuhteettomaan maineeseen. (Kailo 2004; Socialstyrelsen 2002; Eldén 2003.) Joskus saatu *'huonon tytön maine'* on pysyvä, minkä nuoret myös tietävät.

Keskeisenä kunnian puolustamiseen liittyvän väkivallan ja muun väkivallan erottavana tekijänä pidetään sitä, että kunniaan liittyvä väkivalta on ainakin joidenkin tekijän yhteisön jäsenten silmissä *'anteeksiannettavaa'*. Väkivallan tekijä kokee tekonsa oikeutetuksi eikä välttämättä kiistä sitä mahdollisen oikeusprosessin aikana. (Kvinnoforum 2003.)

Kunniaan liittyvää väkivaltaa ilmenee useissa maissa¹⁰. Silti näissäkään maissa se ei ole yleistä kaikissa perheissä. Ilmiö on esimerkiksi Ruotsissa (Socialstyrelsen 2002) liitetty tiettyjen maahanmuuttajien kotimaiden sijaan patriarkaalisia arvoja kunnioitaviin perheisiin, joita voivat olla myös taustaltaan pohjoismaalaiset perheet. Monet tutkijat korostavat kunniaan liittyvän väkivallan olevan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, todeten parisuhdeväkivallassa olevan samoja kunnia- ja häpeäkysymyksiin liittyviä piirteitä, esimerkiksi mustasukkaisuusmurhassa (Kailo 2004). On kuitenkin tärkeää muistaa, että kunnian varjeleminen ei automaattisesti johda väkivallan käyttämiseen. Perheiden kunniaa voidaan suojata myös muilla tavoin. (de los Reyes 2003.)

Ruotsissa kunniaan liittyvän väkivallan kohteeksi on arvioitu joutuneen yli 1 500 nuorta vuonna 2003 (Länstyrelsen i Stockholms län ym. 2004). Siihen liittyviä murhia on tapahtunut 12 (Kvinnoforum 2003). Väkivallan uhrien on havaittu olevan pääasiassa 13–45-vuotiaita tyttöjä ja naisia. Poikiin kohdistuvan väkivallan taustalla saattaa olla homoseksuaalisuus. (Länstyrelsen i Stockholms län ym. 2004.) Uhrin ovat olleet kotoisin eri puolilta maailmaa. Kontrollointi saattaa jatkua myös myöhemmissä elämänvaiheissa. Nuorena apua väkivallan tai sen uhan vuoksi hakeneet nuoret saattavat tarvita myöhemmin apua parisuhdeväkivallan vuoksi. Joissakin tapauksissa perheissä voi olla useampia uhreja. (de los Reyes 2003.)

De los Reyesin (2003) mukaan tekijä on useimmiten perheen isä, mutta hän voi olla myös veli, setä tai muu miespuolinen sukulainen. Ei ole harvinaista, että tekijöitä on useampia. Bjärvallin (2003) mukaan myös naiset saattavat kontrolloida ja uhata tyttöjä. Sisaruksiaan uhkaavat pojat saattavat itsekin toimia painostuksen alaisina (Socialstyrelsen 2002).

Nuorten tyttöjen kunnian varjeleminen voi ilmetä arkipäivän kontrollina, jolla tarkoitetaan ankaria rajoituksia ja velvollisuuksia. Tyttöjen osallistumisesta liikuntatunneille, seksuaaliopetukseen tai koulun retkille, vapaa-ajan viettotapoja, pukeutumista ja ystävien valintaa saataan rajoittaa. Sääntöjen noudattamista kontrolloivat usein vanhempien lisäksi sisarukset tai serkut. (Kvinnoforum 2003.) Kodin asettamia rajoja avoimesti rikkovat nuoret ovat joissakin perheissä alttiina uhkailulle ja väkivallalle. Ruotsissa kahden kulttuurin välissä elävien tyttöjen tilanteen on todettu olevan jännitteinen: Koulussa ja vapaa-aikana häneltä odotetaan itsenäisyyttä, kotona alistumista isän ja muun perheen tahtoon. (Socialstyrelsen 2002.) Osa nuorista alistuu perheen tahtoon, millä saattaa olla pitkälle kantavia seurauksia nuoren elämässä, jos nuorta estetään kouluttautumisesta ja kotoutumisesta yhteiskuntaan (Kvinnoforum 2003).

¹⁰ Kunniaan liittyvää väkivaltaa ilmenee Smedbergin ja Kopolan 1999 mukaan seuraavissa maissa: Marokko, Algeria, Tunisia, Libya, Egypti, Israel ja palestiinalaisalueet, Jordania, Libanon, Syyria, Irak, Kuwait, Saudi-Arabia, Bahrain, Qatar, Oman, Arabiemiirikuntien liitto, Jemen ja Iran.

De los Reyesin (2003) mukaan apua hakevat tytöt ovat eläneet kontrollin, uhan ja väkivallan piirissä jo pitkään. Nuoret oireilevat monin tavoin. Pelot, ahdistus, kivut ja keskittymisvaikeudet ovat varsin tavallisia. Muihin perheenjäseniin kohdistuva väkivalta saattaa lisätä nuoren pelkoja ja ahdistusta. Tilanne voi johtaa muun muassa itsemurha-ajatuksiin, masennukseen tai päihteiden väärinkäyttöön. Joissakin tapauksissa uhka voi jatkua nuoren muutettua pois kotoaan.

Suomessa ei ole tapahtunut kunnian puolustamiseen liittyviä murhia, mutta arkipäivän kontrollia ja kunniaan liittyvää väkivaltaa ilmenee myös meillä (Kvinnoforum 2003). Poliisin tietoon tuli vuonna 2002 perheen kunnian kontrollointiin liittyviä, tyttöihin ja naisiin kohdistuneita rikoksia viisi, näistä kaksi oli pahoinpitelyjä ja kolme laittomia uhkauksia (sisäasiainministeriö 2003a). Väkivaltatapauksissa uhrin olivat enimmäkseen täysi-ikäisiä, viidestä eri maasta Suomeen muuttaneita¹¹. Koska väkivaltarikoksista ilmoitetaan poliisille yleensä murto-osa, on näitäkin tapauksia todennäköisesti paljon enemmän¹².

Suomessa ei ole tehty tarkempia selvityksiä, joista ilmeni ilmiön laajuus, esimerkiksi turvakotien ja sosiaalitoimen hoitamista tapauksista ei ole tilastoja. Ongelmien vähäinen näkyvyys esimerkiksi Ruotsiin verrattuna saattaa liittyä siihen, että pakolaisia ja maahanmuuttajia on tullut Suomeen suuremmassa määrin vasta 1990-luvulla. Täällä kasvaneet lapset eivät ole vielä ehtineet aikuisuuden kynnykselle. Lasten ja nuorten toimintaa kontrolloidaan myös Suomessa, minkä perusteella ongelmia tulee todennäköisesti enemmän esille 5–10 vuoden kuluttua. Koulua käyvien nuorten tyttöjen aseman todetaan olevan jo nyt Suomessa huono: Tytöt joutuvat elämään suljetun kotikulttuurin ja vapaan ulkokulttuurin puristuksessa (Nurmi 2002a).

Suomessa ei ole tarjolla erityispalveluja kunniaan liittyvää väkivaltaa kokeneille. Tyttöjä ja nuoria naisia kohdataan peruspalveluissa, kriisipalveluissa sekä jossakin määrin turvakodeissa ja nuorten turvataloissa.

Väkivallan uhan alaisena elävien tyttöjen auttaminen edellyttää nuoria tapaavilta tahoilta, kouluilta, nuorisotyöltä, sosiaalitoimelta ja poliisilta valmiuksia tunnistaa ja puuttua tilanteisiin. Nuorten kontrollointiin liittyviä tilanteita kannattaa selvittää varhaisessa vaiheessa perheiden kanssa keskustellen. Näin voidaan ehkäistä vakavien tilanteiden syntymistä. Jos nuorta on uhattu vakavalla väkivallalla tai hän on jo joutunut kokemaan väkivaltaa, tulee työskentelyn lähtökohdaksi ottaa nuoren turvallisuus. Esimerkiksi Ruotsissa on arvioitu noin 10–15 prosentin uhreista tarvitsevan mahdollisuutta turvakotiasumiseen. (Länstyrelsen i Stockholms län ym. 2004.)

Koska osa uhreista on alaikäisiä, tilanteen hoidossa tarvitaan yhteistyötä lastensuojelun kanssa. Asiakastyön dokumentoinnissa tulee pohtia nuoren turvallisuusnäkökulmaa. Koska vanhemmillä on oikeus nähdä asiakirjat, voi esimerkiksi maininta poikaystävästä tai ehkäisyn käytöstä olla nuorelle haitallinen.

¹¹ Tieto sisäasiainministeriöstä.

¹² Heiskanen & Piispan (1998) mukaan alle 10 % parisuhteen vakavimmista väkivallan teoista oli mennyt poliisin tietoon.

Laatikko 4. Turvallisuus ja kunniaan liittyvä väkivalta

Nuorten ja vanhempien yhteentörmäykset voivat olla suomalaisissakin perheissä kärjistyneitä, vastaavia murrosiän ongelmia on myös maahanmuuttajataustaisissa perheissä. Työntekijän voi olla joskus vaikea erottaa tavallisia murrosiän ongelmia nuoren turvallisuutta uhkaavista tilanteista. Työntekijän tulisi saada luotettava kuva nuoren tilanteesta ja häneen kohdistuvasta uhasta ennen muita toimia. Nuoren tulisi saada oma työntekijä, jonka kanssa hän voi keskustella tarvittaessa useita kertoja.

Tyttöjen kuvaukset tilanteestaan saattavat tuntua epätodellisilta. Tällöin kyse voi olla työntekijän kulttuurikompetenssin puuttumisesta. Toisaalta nuori ei itse voi tietää, mitkä asiat ovat niitä, joita työntekijä pitää tärkeänä. Nuorella ei ole viranomaiskulttuuriin liittyvää kompetenssia, eikä sitä voi häneltä edellyttääkään. Apua tai neuvoa hakevan nuoren kanssa keskusteleminen voi olla siten paljon aikaa vievää, mikä on yleensä myös luottamuksen syntymisen edellytys. On tärkeää, että nuori saa puhua omin sanoin, siten ettei työntekijä aseta sanoja hänen suuhunsa.

Nuori tarvitsee tietoa ja aikaa valintojen tekemistä varten. Hänen kanssaan tulee keskustella eri vaihtoehtojen mahdollisista seurauksista. Kerro nuorelle omasta roolistasi työntekijänä, velvollisuusistasi ja mahdollisuusistasi. Auttaaksesi häntä tarvitset paljon tietoa hänen tilanteestaan. Arvioikaa yhdessä tilanteen ja eri vaihtoehtojen vaarat. Vaihtoehtoja voivat olla:

- Yhteistyö vanhempien kanssa
- Verkostotyö (nuorelle tärkeät tahot, vanhemmat, keskeiset palvelut)
- Lastensuojelutoimenpiteet
- Turvakoti
- Oma asunto tai muu asumismuoto

Nuoren ja vanhempien kertomukset voivat poiketa toisistaan. Tämä voi joskus johtua sukupolvien välisistä eroista. Uudessa maassa varttunut nuori voi elää erilaisessa todellisuudessa kuin hänen vanhempansa. Toisaalta vanhempien kertomus voi myötäillä sitä, mitä he olettavat työntekijän haluavan kuulla.

Vaikka kaikki osapuolet puhuisivat suomea, työntekijän tulisi hankkia itselleen tulkki vanhempien ja nuoren yhteisiin tapaamisiin. Työntekijän tulee ymmärtää myös perheen keskinäiset keskustelut. Viime kädessä ratkaisuksi saattaa jäädä huostaanotto. Tytöt tulisi pyrkiä sijoittamaan heidän omaa kulttuuriaan kunnioittaen paikkaan, jossa ei ole samanikäisiä poikia. Todella vaarallisissa tilanteissa voi nuoren suojaamiseksi olla tarpeen hänen olinpaikkansa salaaminen huoltajilta. Pidemmän päälle nuoren piilottamista ja vanhempien kontaktien estämistä pidetään kuitenkin huonona vaihtoehtona.

Varoitusmerkkejä

- raskaus, seksuaalinen aktiivisuus
- näkyvät vammat
- vähän tai ei lainkaan koulun ulkopuolisia ystäviä
- perheen ulkopuolisten kontaktien ja tukihenkilöiden puute
- huonot välit äidin kanssa, ei tukea äidiltä
- uhkailu ja väkivalta
- vapaa-ajan käytön ankara kontrollointi
- konkreettiset suunnitelmat avioliittoon pakottamiseksi
- nopeat muutokset tytön käyttäytymisessä, hiljaisuus tai aiempien puheiden peruminen

(jatkuu seuraavalla sivulla)

Jos työntekijä arvioi rikosilmoituksen tarpeelliseksi, tulee ilmoitus tehdä, vaikka tilanne saattaa kärjistyä siitä lisää. Ilmoituksen tekemättä jättäminen asettaisi nuoret eriarvoiseen asemaan esimerkiksi suomalaisiin nuoriin verrattuna. Lisäksi passiivisuus vahvistaisi käsitystä kulttuurisesta erikoiskohtelusta – että tiettyihin ryhmiin kuuluvien nuorten uhkailu ja pahoinpitely on sallittua.

Kulttuurisen taustan kunnioittaminen on tarpeen myös tässä asiassa. Vaikka perheen sisäiset hierarkkiset valtasuhteet ovat väkivallan taustalla, ei kaikissa asioissa kannata taistella niitä vastaan. Esimerkiksi isän mielipiteisiin vaikuttamalla saadaan monesti enemmän aikaan kuin hänen selkensä takana toimimalla.

Ennalta ehkäisevä työ on pitkän ajan kuluessa kannattavaa. Perheiden kotoutumista tukeva työ on myös väkivaltaa ennalta ehkäisevää työtä. Kaikkien perheenjäsenten tulisi saada tietoa yhteiskunnan toiminnasta ja lainsäädännöstä, informaatiota tulisi olla tarjolla useissa eri yhteyksissä. Esimerkiksi nuoret pojat saattavat toimia painostettuna. Pitäisikin varmistaa, että kaikki nuoret tietävät väkivallan ja uhkailun olevan rikos.

Lähde: Socialstyrelsen 2002

2.2.2 Pakottaminen avioliittoon ja muu pakottaminen

’Nuorten tyttöjen vaikeudet alkavat murrosiässä tai sen jälkeen. Heidän toimiaan valvotaan tarkkaan. Jos työllä on ollut suomalainen poikaystävä, perhe on vastustanut seurustelua. Tytöt ovat ehkä lähteneet lomalle..., siellä suku on pakottanut naimisiin jonkun nuoren, mahdollisesti sukuun kuuluvan pojan kanssa. Tytöt on saatu naitettua uhkailua ja väkivaltaa käyttämällä, myös raiskauksista on kerrottu.’ (sosiaali 13.2.2004)

Pakkoavioliitolla tarkoitetaan toisen tai molempien puolisoiden oman tahdon vastaista järjestettyä avioliittoa. Pakottaminen saattaa koskea myös poikia. Lainsäädännön näkökulmasta avioliittoon pakottaminen uhkailua tai väkivaltaa käyttämällä on rikos¹³. Toisaalta avioliittolain mukaan avioliiton tulee perustua vapaaehtoisuuteen.

Pakkoavioliitot ja järjestetyt avioliitot tulee erottaa toisistaan. Puolisoiden vapaaehtoisesti solmimat järjestetyt avioliitot ovat laillisia. Vanhempien tai suvun järjestämät, vapaaehtoisuuteen perustuvat avioliitot ovat useissa maissa yleinen käytäntö. Järjestämällä avioliiton lapselleen vanhemmat pyrkivät turvaamaan nuoren tulevaisuuden. Avioliiton avulla voidaan myös solmia aiempaa kiinteämmät suhteet lapsen puolison perheeseen ja sukuun. Maahanmuuttajayhteisöissä avioliitolla voidaan myös varmistaa perheenjäsenen pääsy uusiin, mahdollisesti vakaampiin oloihin.

¹³ Rikoslain 25. luvun 8 §:n mukaan pakottaminen johonkin väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla on rikos, josta voidaan rangaista vankeustuomiolla.

Avioliiton solmimiseen liittyvät perinteiset käytännöt vaihtelevat etnisen ryhmän, perheen ja suvun mukaan. Myös monet muut tekijät, kuten vanhempien koulutustaso ja uuteen maahan sopeutuminen voivat vaikuttaa haluun ylläpitää perinteisiä käytäntöjä.

Joidenkin perinteiden mukaan nuoret voivat kieltäytyä avioliitosta tai myös itse ehdottaa avioliiton järjestämistä sopivan kumppanin löydyttyä. Esimerkiksi Norjassa osa etnisiin ryhmiin kuuluvista nuorista suhtautuu positiivisesti järjestettyihin avioliittoihin, mutta haluaa oikeuden kieltäytymiseen, jos puolisoehdokas ei heitä miellytä. (Nilsen Seland 2003.) Osa nuorista voikin itse vaikuttaa avioliittoonsa. Toiset avioliitosta kieltäytyminen voi johtaa vaikeisiin tilanteisiin. Pakkoavioliitto ja kunniakäskyksiin liittyvä väkivalta limittyvätkin toisiinsa – nuoren kieltäytyminen saatetaan tulkita perheen kunnian häpäisyksi.

Etenkin nuorten kohdalla pelkkä painostaminen järjestettyyn avioliittoon on eettisesti arveluttavaa. Nuori voi kokea vanhempien ja suvun tahdon vastustamisen liian vaikeaksi, vaikka ei haluaakaan avioliittoa.¹⁴ Nuorten maahanmuuttajatyttöjen on todettu toisinaan pelkäävän pakkoavioliiton vuoksi alkuperäiseen kotimaahansa lähettämistä sekä sinne suuntautuvia lomamatkoja. Näihin pelkoihin tulee suhtautua vakavasti. Joidenkin nuorten tyttöjen ja naisten kerrotaan yrittäneen itsemurhaa pakkoavioliiton kynnyksellä. (Kvinnoforum 2003.) Nuori saatetaan myös pakottaa avioituessaan muuttamaan johonkin muuhun maahan (Socialstyrelsen 2002).

Pakkoavioliitoista tai järjestetyistä avioliitoista ei ole tehty Suomessa tutkimusta. Pakkoavioliittoa pelkääviä ja avioliittoon pakotettuja nuoria on myös Suomessa¹⁵.

Ulkomailla tehdyn rikoksen oikeusprosessi on ongelmallinen. Mahdollinen oikeudenkäynti pidetään kyseisessä maassa. Uhrin osallistuminen oikeudenkäyntiin voi olla vaarallista, ongelmana ovat tällöin myös matkoista ja tuesta syntyvät kustannukset.

¹⁴ Nuorten haavoittuvuus on otettu huomioon Ruotsissa vuonna 2004 tehdyssä lakiuudistuksessa. Maahanmuuttajat ovat voineet aiemmin avioitua aikaisemman kotimaansa minimi-ikänormien mukaisesti, nyt heidän kohdallaan ei tehdä poikkeusta.

¹⁵ Oppaan tausta-aineistoksi tehdyissä haastatteluissa kaksi työntekijää mainitsi avioliittoon pakottamiseen liittyviä tilanteita.

2.2.3 Tyttöjen ympärileikkaus eli sukuelinten silpominen

Laatikko 5. Ympärileikkauksiin liittyvä lainsäädäntö ja ehkäisytyö

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen on Suomessa rikoslain mukaan rangaistava teko. Viranomaisilla on velvollisuus puuttua tilanteisiin, joissa lapsen terveys ja kehitys ovat uhattuna. Lisäksi henkilön, joka tietää törkeän pahoinpitelyn valmistelusta, tulee ilmoittaa asiasta etukäteen viranomaisille (rikoslaki 15. luku 10 §). Poikkeuksena ovat läheiset. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004b.) Lapsen tai alle 18-vuotiaan nuoren kasvuolojen turvallisuutta valvovat viime kädessä lastensuojeluviranomaiset.

Tyttöjen ympärileikkauksia voidaan ehkäistä monin tavoin. Suomessa tätä voidaan tehdä kertomalla naisille ja tytöille heidän oikeuksistaan, ympärileikkausten terveyshaitoista sekä siitä, että käytäntö on Suomen lainsäädännön mukaan kielletty. Monet Suomessa asuvat maahanmuuttajanaiset ovat itse mukana tukemassa ennalta ehkäisevää työtä. Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeiden mukaan apua ja neuvoja antavat terveyskeskukset, äitiys- ja lastenneuvolat, lääkärit ja koulu-terveydenhoitajat.

Kaksi miljoonaa tyttöä ympärileikataan joka vuosi, maailmassa silvotaan siten joka päivä 6 000 tytöltä sukuelimet (Unicef 2004). Vaikka useimpien maiden hallitukset taistelevat tyttöjen sukuelinten silpomista vastaan, se on silti yleinen käytäntö kymmenissä maissa (Tiilikainen 2004). Myös Suomeen on tullut maahanmuuttajia ja pakolaisia näistä maista.

Tyttöjen sukuelinten silpominen on perinne, jota noudatetaan useissa Afrikan ja joissakin Lähi-Idän Aasian maissa¹⁶. Ympärileikkaus voidaan tehdä useilla eri tavoilla, vaihdellen *faraonisesta*¹⁷ ympärileikkauksesta muutaman veripisaran vuodattamiseen tytön klitoriksesta. Käytäntöä perustellaan usein uskonnollisilla syillä. Uskonnollisista teksteistä, Koraanista tai Raamatusta, ei kuitenkaan löydy ilmiölle perusteluja. Monet uskonnolliset johtajat ovat ottaneet kantaa perinteen jatkamista vastaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004b.)

Tyttöjen ympärileikkausta perustellaan lisäksi kulttuurisilla ja naisten asemaan liittyvillä syillä. Ympärileikkauksen katsotaan olevan tytön tai naisen seksuaalisen koskemattomuuden taie (sosiaali- ja terveysministeriö 2004b). Antamalla lapsensa ympärileikattavaksi vanhemmat katsovat huolehtivansa tytön tulevaisuudesta ja varmistavansa hänen tulevan avioliittonsa. Perinne voi olla sidoksissa nuorten tyttöjen aikuiseksi kasvamisen riitteihin. Näissä tapauksissa vaihtoehtoisten initiaatioiden kehittämistä ympärileikkauksen tilalle on saatu myönteisiä kokemuksia. (Suomen World Vision 2004.)

¹⁶ Käytäntö on yleinen 28 Afrikan maassa Saharan eteläpuolisilla ja Afrikan koillisilla alueilla (90 % tai sitä enemmän Djibouti, Somalia, Egypti, Eritrea, Mali, Etiopia, Sierra Leone, Sudan; noin 50 % Kenia); jossakin määrin Lähi-idän ja Aasian maissa, Egyptissä, Omanissa, Jemenissä ja Arabiemiirikuntien liitossa; muslimiväestön parissa Indonesiassa, Sri Lankalla ja Malesiassa; etnisissä vähemmistöissä (sosiaali- ja terveysministeriö 2004b).

¹⁷ Faraonisessa ympärileikkauksessa ulkoiset sukuelimet poistetaan osittain tai kokonaan, typistetut häpyhuulet ommellaan yhteen lukuun ottamatta pientä aukkoa virtsan ja kuukautisveren poistumista varten (Tiilikainen 2004).

Ympärileikkaus voi aiheuttaa fyysisten komplikaatioiden lisäksi psyykkisiä ongelmia. Leikkauksesta voi aiheutua välittömän kivun lisäksi muun muassa voimakasta verenvuotoa, tulehduksia, virtsaamisvaikeuksia, kudosaivourioita, yhdyntäkipuja, kuukautiskipuja ja kuukautisveren pakkautumista emättimeen, muita gynekologisia ongelmia, vaikeuksia sukupuolielämässä, hedelmättömyyttä, kroonisia virusinfektioita (HIV, B- ja C-hepatiitit) sekä synnytykseen liittyviä ongelmia. Seurauksiin vaikuttavat leikkauksen laajuus, käytetyt välineet, leikkaajan taidot sekä leikkauksen aikaiset ja sen jälkeiset olosuhteet. Leikkauksista aiheutuvien terveyshaittojen riski on pienempi, jos leikkaus tehdään sairaalaolosuhteissa. Psyykkiset seuraukset vaihtelevat lyhytaikaisista vaikeuksista posttraumaattiseen stressiin, painajaisiin, ahdistukseen ja masennukseen. (Tiilikainen 2004.)

Viranomaisten tietoon ei ole tullut Suomessa tehtyjä tapauksia. Maahanmuuttajien ympärileikkaukseen liittyviä asenteita tutkineen Mölsän (2004) mukaan Suomessa asuvat maahanmuuttajat eivät halua faraonista ympärileikkausta tyttärilleen. Lievempien ympärileikkausten muotojen tarpeellisuudesta ollaan maahanmuuttajayhteisöissä jossakin määrin epävarmoja. Myös nuoret tytöt saattavat pitää leikkausta identiteettisyistä tarpeellisena. Leikkaus saattaa tulla tärkeäksi kotimaahan palatessa sukulaisten painostuksen vuoksi (Tiilikainen 2004; Mölsä 2004).

Suomessa asuvien tyttöjen ympärileikkauksen riski on siten olemassa. Mahdolliset leikkaukset tehdään todennäköisesti ulkomaanmatkojen yhteydessä. (Tiilikainen 2004; Suomen World Vision 2004.)

Poikien ympärileikkauksia tehdään Suomessa lääketieteellisistä syistä. Poikien muista syistä tehtäviä ympärileikkauksia ei ole kielletty, mutta käytännössä osa lääkäreistä on kieltäytynyt tekemästä toimenpidettä eettisistä syistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003.)

Terveydenhoitajille, kättilöille, lääkäreille, sosiaalityöntekijöille ja lastensuojelun työntekijöille on laadittu suositukset tyttöjen ympärileikkausten ehkäisystä (ks. liite 6).

2.2.4 Vaimovälitys ja naiskauppa

'Mutta he eivät unelmoineet, että heitä kohdeltaisiin omaisuutena, jota voidaan kokeilla, rikkoa, myydä, jälleenmyydä, palauttaa tai heittää menemään. Kun aviopuolisot eivät sovikaan toisilleen, mies voi hankkia toisen naisen, kun taas nainen päätyy turvattuuteen ilman takuuta luvattua paremmasta elämästä.' (Ruutu 1996, 112)

Vaimovälityksellä tarkoitetaan miesten ja naisten saattamista yhteyteen toistensa kanssa. Toiminta voi tarkoittaa kontaktien välitystä tai vaimojen kauppaa, jossa henkilö alistetaan kaupankäynnin kohteeksi. (Oikeusministeriö 1998, 3.)

Vaimovälityksessä molempien osapuolten tavoitteena on solmia avioliitto, joka johtaa perhe-elämään. Joissakin tapauksissa kyse saattaa olla niin sanotusta lumeavioliitosta, jolloin muut-tavan puolison (osa)motiivina on saada oleskelulupa taloudellisesti vauraampaan maahan. Vaimojen kaupallinen välittäminen on laajamittaista ja globaalia toimintaa. (Kangasniemi 2003.) Välitetyt vaimot eivät aina tiedä vaimovälityksen kaupallisesta ulottuvuudesta (Nurmi 2002a, 41).

Suomeen välitettyjen vaimojen määrästä ei ole tarkkoja tietoja. Esimerkiksi Filippiineiltä tulleiden vaimojen määräksi arvioitiin eri lähteiden avulla noin 100 vuonna 1996. (Oikeusminis-

teriö 1998; Ruutu 1996.) Vaimoja ovat välittäneet 1990-luvulla myös Suomessa toimivat tahot. Suomeen vaimoja on välitetty tietävästi ainakin Filippiineiltä ja Thaimaasta (oikeusministeriö 1998). Koska vastaavia toimistoja on myös lähialueilla, on todennäköistä, että myös näistä maista tulee Suomeen puolisoja vaimovälitystoimistojen kautta. Muissa pohjoismaissa lisääntyneiden ulkomaalaisten ja pohjoismaalaisten välisten avioliittojen on osittain arvioitu johtuvan kontakteja ja avioliittoja järjestävien toimistojen toiminnasta (Paul 1998).

Avioliitot ovat usein jo lähtötilanteessa ongelmallisia, koska puoliset tuntevat toisensa huonosti. Heillä saattaa olla virheelliset käsitykset toistensa taustasta, henkilökohtaisista ominaisuuksista, elämäntilanteesta ja varallisuudesta. Maahanmuuttajapuolisolta saatetaan epärealistisesti odottaa perinteiseen, miehen valta-asemaan perustuvaan naisen rooliin alistumista. Parisuhteen ongelmat saattavat kärjistyä myös yhteisen kielen puuttumisen vuoksi. (Kangasniemi 2003.)

Välitetyllä vaimolla ei ole ollut samanlaista mahdollisuutta valita puolisoaan kuin miehellä. Kaupallisessa vaimovälityksessä puolisoa etsivä mies maksaa välitystoimistolle tai välittäväälle henkilölle. Näissä tilanteissa vaimosta saattaa syntyä käsitys omaisuutena, jota voi kohdella haluamallaan tavalla. Tilanne herättää huolta naisen asemasta uudessa kotimaassa – jatkuuko kauppatavarana kohdellun naisen alistava, esineellinen kohtelu uudessa kotimaassa? Naisia on todettu Suomessakin käytetyn esimerkiksi palkattomana työvoimana (Andrew & Hartikainen 1999; Kangasniemi 2003, 33; Haarakangas ym. 2000; oikeusministeriö 1998, 17; Nurmi 2002a, 40–41).

Epäilylle löytyy valitettavasti perusteita. Tanskassa on havaittu joidenkin tanskalaisten miesten hankkineen välitystoimistojen avulla ulkomailta puolison, käyttäytyneen tätä kohtaan väkivaltaisesti, eronneen ja hankkineen uuden vaimon samalla tavalla (LOKK 2003). Ilmiö on havaittavissa myös Suomessa¹⁸. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa 1997 otettiin kantaa vaimovälitykseen toteamalla, että *'vaimovälitys ei ole eettisesti hyväksyttävää. Se on ihmisoikeusongelma, johon on syytä puuttua.'* (Oikeusministeriö 1998, 2.)

Kansainvälinen ihmiskauppa on yksi ihmisen kaupallistamisen muodoista, pitäen sisällään prostituutiota, nais- ja lapsikauppaa, elinten ja kudosten kauppaa sekä laittoman työvoiman siirtoa maasta toiseen. Ihmiskauppa on osa järjestäytyntä rikollisuutta ja se liittyy vahvasti siirtolaisuuteen, pakolaisuuteen ja ihmisalakuljetukseen. Epätasa-arvoiset elinolosuhteet, naisten työttömyys, koulutuksen puute ja köyhyyden naisistuminen lähtömaissa edistävät naiskauppaa. Palermon sopimuksen ihmiskauppaa koskeva lisäpöytäkirja (Ihmiskauppaa koskevan lisäpöytäkirjan täytäntöönpano-ohjeet 2002) velvoittaa sopimusvaltioita laatimaan ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman. Suomen toimintaohjelmassa on huomioitu erityisesti ihmiskaupan uhrien tunnistaminen, kohtaaminen ja auttaminen.

1990-luvun lopulla Helsingin seksibaareissa toimivista prostituoiduista joka viides oli maahanmuuttaja (Nurmi 2002b). Joissakin tapauksissa naisen parittajana toimi hänen aviopuolisonsa. Esimerkiksi voimavarakeskuksen asiakastyössä kohdataan parisuhdeväkivaltaa kokeneita naisia, jotka aviopuoliso lisäksi on pakottanut ansaitsemaan toimeentulonsa prostituu-

¹⁸ Yksi haastateltavista erityispalvelujen työntekijöistä totesi näiden olevan vaikeimpia ongelmia työssään: 'Kun tietää, että uusi nainen on tullut ja sama kuvio toistuu. Tähän ei voi puuttua mitenkään ja sitä on raskasta katsoa. Mies ei ole voinut muuttua, koska hän ei ole hakenut apua mistään.' (järjestö 24.10.2004)

tiolla. Näistä kokemuksista kertominen edellyttää pitkää ja luottamuksellista asiakassuhdetta. Prostituutiokokemus on erittäin raastavaa ja häpeällistä ja nainen on usein kokenut pitkän ajan kuluessa seksuaalista, fyysistä ja henkistä väkivaltaa.

Prostituution yksi muoto on intiimihieromalaitosprostituutio. Suomen hieromalaitoksissa on arvioitu toimivan noin 1 200 ulkomaalaista naista. Osa naisista asuu piilossa tai piilotettuna, koska he pelkäävät tulevansa lähetetyiksi takaisin kotimaahansa (Mahkonen 2003). Naisten asemaa huonontaa selkeiden toimintamenetelmien puuttuminen.

Ihmiskauppa määritellään myös Suomea velvoittavassa YK:n Palermon sopimuksessa (Ihmiskauppaa koskevan lisäpöytäkirjan täytäntöönpano-ohjeet 2002) *'hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaksi henkilöiden värväykseksi, kuljettamiseksi, siirtämiseksi, kätkemiseksi tai vastaanottamiseksi'*. Sopimuksen mukaisesti määriteltävään ihmiskauppaan liittyy uhkailua, väkivaltaa, pakottamista, sieppausta, petosta, harhaanjohtamista, vallan väärinkäyttöä tai henkilön haavoittuvan aseman hyväksikäyttöä. Uhrin suostumus on voitu saada myös maksun tai muun edun avulla. Hyväksikäytöksi katsotaan hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa tai muu seksuaalinen hyväksikäyttö, pakkotyö, pakollinen palvelu, orjuus tai muu orjuuden kaltainen käytäntö, orjuuden kaltaiset olot tai elinten poistaminen. Uhrin antamalla suostumuksella ei ole merkitystä, jos suostumus on saatu uhkailemalla tai muilla edellä mainituilla keinoilla. Alle 18-vuotiaiden kohdalla ei edellytetä uhkailun tai muiden painostuskeinojen käyttöä.

Sopimuksen mukaan ihmiskaupan uhreja, erityisesti prostituutiossa olevia naisia ja lapsia, tulee tarkastella rikoksen uhreina. Ihmiskauppaa ei pidä rinnastaa laittomaan maahanmuuttoon. (Ihmiskauppaa koskevan lisäpöytäkirjan täytäntöönpano-ohjeet 2002.) Uhrilla on oikeus suojeluun, saada tietoa oikeudellisesta asemastaan ja hallintomenettelyistä sekä oikeus sosiaali-, terveys- ja asumispalveluihin. Suomen kohdalla palvelujen järjestämistä selvittänyt työryhmä esittää uhrille edunvalvojaa ja tarpeellisten palvelujen tarjoamista palveluohjausta järjestämällä. (Mahkonen 2003.) Ulkoasiainministeriö valmistelee ihmiskaupan ehkäisyyn liittyvää toimintaohjelmaa.

Laatikko 6. Ihmiskauppaan liittyvää lainsäädäntöä

Rikoslain 25 luku 3 §, 3a § ihmiskaupasta ja sen rangaistavuudesta (voimassa 1.8.2004 lähtien).

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, erityisesti 2. luku 1a § ihmiskaupan uhrin oikeudesta oikeudenkäyntiavustajaan (voimassa 1.8.2004 lähtien).

2.2.5 Tyttöihin ja naisiin kohdistuva väkivalta sodissa, konflikteissa ja pakolaisleireillä

Systemaattinen siviiliväestöön kohdistuva väkivalta on tullut osaksi sodankäyntiä. Sodissa uhreiksi joutuvat kaikki: naiset, lapset, miehet ja vanhukset. Jäsenten silpominen ja seksuaalinen väkivalta on otettu aseeksi, millä on pitkälle kantavat seuraukset kaikkien uhrien elämään. (Kirkas 2003.)

Naisiin kohdistuva väkivalta ilmenee myös sodasta riippumattomana. Rehn ja Johnson-Sirleaf (2002, 20) toteavat selvityksessään, että sotaolosuhteissa tapahtuva väkivalta liittyy suoraan siihen väkivaltaan, joka on olemassa naisten elämässä myös rauhan aikana. Naisen riski joutua väkivallan kohteeksi voi siis konkretisoitua yhtä lailla kotona kuin sissien tai sotilaiden toimesta.

YK:n pakolaisjärjestön (UNHCR 2003) mukaan pakolaisnaiset voivat joutua kokemaan fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa pakolaisuuden kaikissa vaiheissa: ennen pakoa, paon aikana tai pakolaisleirillä. He voivat kokea väkivaltaa myös paluumatkalla kotimaihinsa tai joutua syrjityiksi ja kaltoinkohdeiluiksi palattuun sinne.

Rehn & Johnson-Sirleaf (2002) pitävät todennäköisenä, että sota- ja konfliktitilanteissa parisuhdeväkivaltaa ilmenee enemmän kuin normaalisti. Useissa maissa naisilla ei ole oikeudellista suojaa puolison tekemältä väkivallalta lainsäädännön puuttumisen tai yhteiskunnan hajoamisen vuoksi. Sissien ja muiden tahojen pakolaisnaisiin ja -tyttöihin kohdistama seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö on yleistä. Naisia siepataan ja saatetaan väkisin raskaaksi ja päästetään vapaaksi vasta kun raskauden keskeyttäminen on mahdotonta, minkä tavoitteena on etnisen ryhmän pirstoutuminen *'vieraita lapsia'* synnyttämällä. Tytöt ja naiset ovat alttiina myös avustustyöntekijöiden ja rauhanturvaajien seksuaaliselle hyväksikäytölle. Pakolaisleireillä heiltä saatetaan vaatia seksiä vastineeksi turvasta tai materiaalisesta avusta, joihin heillä joka tapauksessa on oikeus. (Rehn & Johnson-Sirleaf 2002.)

Naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan ja seksuaalisen väkivallan uhreille tarkoitettuja palveluja on pyritty viime vuosina kehittämään pakolaisleireillä (UNHCR 2003). On todennäköistä, että useimmat uhrit jättävät kertomatta heihin kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta asian häpeällisyyden vuoksi. Nuoren tytön raiskauksella voi olla vakavia sosiaalisia seurauksia kulttuureissa, joissa tytöiltä edellytetään koskemattomuutta ennen avioliittoa. Uhrin lisäksi koko perhe voi kokea tilanteen äärimmäisen häpeällisenä, mikä voi ilmetä tytön syylistämisenä. Näissä tilanteissa tulisi uhrin auttamisen lisäksi pyrkiä vaikuttamaan perheen asenteisiin, mielellään samaan kulttuurin kuuluvan työntekijän avulla. Joissakin maissa naisen koskemattomuuden ja tahraamattomuuden vaatimusten vuoksi seksuaalisen väkivallan paljastaminen voi jopa olla riski naisen turvallisuudelle.

Seksuaalisella väkivallalla ja hyväksikäytöllä on vakavia terveydellisiä vaikutuksia. Gynekologiset vammat voivat olla pysyviä, lapsettomuus ei ole harvinaista ja hiv-tartunnat ovat suuri riski useissa maissa. (Kirkas 2003.) Toistuvilla tai pitkäkestoisilla väkivaltakokemuksilla on erityisen traumatisoivat vaikutukset, mitkä vaikuttavat herkästi naisen koko elämänhallintaan myös myöhemmissä elämänvaiheissa. Somalalaisia Suomessa tutkineen Tiilikaisen (2003) mukaan naisten on vaikea puhua pakolaisuuden aikana koetuista traumaattisista tapahtumista. Ammattiauttajien olisi kuitenkin syytä ottaa huomioon oireilujen taustalta mahdollisesti löytyvät traumaattiset tapahtumat.

Seksuaalisen väkivallan (esim. raiskaus pakolaisleirillä) uhriksi joutuneet voivat saada apua Kidutettujen kuntoutuskeskuksesta, Raiskauskriisikeskus Tukinlaisesta ja järjestöjen tai kuntien omista palveluista. Turvapaikanhakijoina tulleiden naisten olisi hyvä kertoa kokemastaan väkivallasta juristille turvapaikanhakuprosessin aikana.

Laatikko 7. Kidutus – ongelma koko perheelle

Kidutus on *'systemaattista fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa, joka kohdistuu ihmiseen, jonka vapaus on riistetty. Kidutuksen tarkoituksena on persoonallisuuden ja identiteetin murskaaminen, tiedon hankkiminen tai joukkosorto'*. Sen tavoitteena on murtaa yksilö, hänen perheensä ja sosiaaliset verkostonsa käyttäen fyysisiä, psykologisia tai farmakologisia menetelmiä. Kidutukseen voi liittyä myös seksuaalisen väkivallan käyttöä. Seurauksena voi olla niin sanottu kidutusoireyhtymä: traumaperäinen stressireaktio, tuhoisaa kokemusta seuraava persoonallisuudenmuutos ja krooninen kipu-oireyhtymä. Kidutuskokemukset saattavat näkyä monenlaisina ongelmina myös perheen sisällä, myös väkivaltana. 1990-luvulla arvioitiin, että noin 20–40 % Eurooppaan saapuvista pakolaisista ja turvapaikanhakijoista on kokenut kidutusta kotimaassaan. Suomen ratifioima YK:n kidutuksen vastainen yleissopimus velvoittaa hoitamaan ja kuntouttamaan kidutuksen uhreja riippumatta heidän kansalaisuudestaan. Hoitoa tarvitsevat usein myös muut perheenjäsenet, erityisesti lapset. (Diarra ym. 1998.)

Diakonissalaitoksen Kidutettujen kuntoutuskeskus tarjoaa valtakunnallisesti terapeutisia palveluja kidutuksen uhreille. Palvelut on tarkoitettu kotimaassaan kidutetuille, sotatrauman tai -vamman saaneille pakolaisille tai turvapaikanhakijoille. Asiakas tarvitsee lähetteen terveydenhuollosta tai esimerkiksi sosiaalityöntekijältä. Palvelut on tarkoitettu aikuisille. Palvelut ovat asiakkaille maksuttomia. Keskus konsultoi myös ammattilaisia.

2.2.6 Ikääntyneet lähisuhdeväkivallan uhriina

Ikääntyneen maahanmuuttajaväestön osuus on pieni. Vuoden 2003 lopussa Suomessa asui noin 6 700 65 vuotta täyttänyttä ulkomaan kansalaista, noin 6 prosenttia kaikista ulkomaalaisista. Koko väestöstä yli 65-vuotiaita on noin 15 prosenttia. (Tilastokeskus 2004a; Tilastokeskus 2004b; Väestörekisterikeskus 2003.) Ikääntyneitä maahanmuuttajia on saapunut maahan kiintiöpakolaisena sekä pakolaisten perheenyhdistämisen ja perhesiteiden perusteella. Suurimman ikääntyneiden ryhmän muodostavat inkerinsuomalaiset paluumuuttajat.

Maahanmuuttajataustaisiin vanhuksiin kohdistuvasta väkivallasta tai kaltoinkohtelusta ei ole tutkimustietoa. Voidaan kuitenkin olettaa, että pakolaisena maahan tulleet ovat joutuneet kokemaan elämänsä aikana monenlaista väkivaltaa. Ikääntyneeseen henkilöön kohdistuvan lähisuhdeväkivallan tekijä voi olla omainen tai muu läheinen henkilö, esimerkiksi mielenterveys- tai päihdeongelmainen lapsi. Väkivalta voi ilmetä myös kaltoinkohteluna laitoshoidossa tai muussa hoitosuhteessa.

Yhteisöllisiin maahanmuuttajaperheisiin kuuluu kaikista perheenjäsenistä huolehtiminen, ja monissa kulttuureissa vanhuksat nauttivat suurempaa arvostusta kuin suomalaisessa yhteiskunnassa. Monet ikääntyneet asuvat Suomessakin yhdessä lastensa kanssa. Vaikka näitä tekijöitä voi pitää maahanmuuttajavanhusten asemaa suojaavina asioina, voi yksittäisissä perheis-

sä silti ilmetä taloudellista hyväksikäyttöä, hoivan tai turvan eväämistä tai väkivaltaa. Maahanmuuttajavanhuksen huono kohtelu saattaa olla näissä perheissä tavallista suurempi tabu, jota vanhus itse ei uskalla paljastaa.

Suomeen ikääntyneenä muuttaneet henkilöt ovat monin tavoin perheenjäsenten tarjoaman avun varassa. Kielikurssit ja muu koulutus on suunnattu pääasiassa nuoremmille maahanmuuttajille. Kielitaidon ja kansalaistaitojen puuttuminen on siten myös ikääntyvien kohdalla este itsenäiselle avun hakemiselle. Sosiaalisella vuorovaikutuksella ja omalla etnisellä ryhmällä on suuri merkitys ikääntyneen maahanmuuttajan kotoutumiselle. Tämä apu voi olla monipuolista ulottuen aina käytännön avunannosta yleiseen huolehtimiseen. Samalla ikääntyvällä maahanmuuttajalla on mahdollisuus kertoa avoimesti väkivaltakokemuksista ja hän voi saada apua.

2.2.7 Rasismi, syrjintä ja väkivalta

Rasismilla tarkoitetaan *'sarjaa kuvitelmia, joiden mukaan tietty ihmisryhmä on toista ryhmää moraalisesti, älyllisesti ja kulttuurisesti ylivoimaisempi ja jonka ylivoimaiset ominaisuudet periytyvät sukupolvelta toiselle'* (Liebkind 1994a). Uhkailua, nimittelyä ja vähäisiä omaisuuteen kohdistuvia vahingontekoja pidetään vähiten vakavina rasistisen toiminnan muotoina, mutta silti ne saattavat olla yksilölle hyvin vahingollisia. Harkittua tai spontaania katuväkivaltaa pidetään näitä vakavampana muotona, vakavimpina tuhopolttoja, pommeja, ampumisia ja terrorihyökkäyksiä. Rasistinen toiminta voi ilmetä myös muutoin kuin väkivaltana, esimerkiksi rasistisen materiaalin levittämisenä. (Jasinskaja-Lahti ym. 2002.)

Syrjintä eroaa rasismista siten, että vahingon tuottaminen ei ole välttämättä tietoista, vaan motiivina voi olla ennemminkin halu suosia tiettyä ryhmää. Syrjintä voi olla välitöntä, esimerkiksi ihmisten erilaista kohtelua jonkin ei-hyväksyttävän perusteen pohjalta. Se voi olla myös välillistä, jolloin kohtelu on muodollisesti tasa-arvoista, mutta tosiasiaassa jotakin ryhmää syrjivää. (Jasinskaja-Lahti ym. 2002; Scheinin 1996.)

Jasinskaja-Lahden ym. (2002) tekemän kyselytutkimuksen¹⁹ mukaan noin kolmannes maahanmuuttajista oli joutunut rasistisen rikoksen uhriksi kyselyä edeltäneen vuoden aikana. Suurin osa oli kokenut lievempiä rikoksia, kuten rasistisia solvauksia ja uhkauksia. Joka kymmenes rikos oli kuitenkin ollut pahoinpitely. Uhreilla oli kokemuksia useista rasistisista rikoksista, uhrikokemuksia oli eniten somali- ja arabitaustaisilla maahanmuuttajilla. Rasismia ilmenee myös arkipäivän asioiden hoidossa. Esimerkiksi asuntoa kyselyä edeltäneen vuoden aikana etsineistä yli 70 prosenttia kertoi syrjivästä kohtelusta tässä yhteydessä.

Rasistisista rikoksista ja syrjinnästä ilmoitetaan vain harvoin poliisille, alle 30 prosenttia oli ilmoittanut rikoksesta ja 15 prosenttia syrjivästä kohtelusta poliisille. (Jasinskaja-Lahti ym. 2002; sisäasiainministeriö 2003b.) Poliisin tietoon vuonna 2002 tulleiden 364 rasistisen rikoksen uhreista noin joka neljäs oli nainen. Yleisimmät rikosnimikkeet olivat pahoinpitely (28 %) ja vahingonteko (16 %). Epäillyistä puolet oli uhrille tuntemattomia. (Sisäasiainministeriö 2003b.)

¹⁹ Vastaajina noin 3 900 maahanmuuttajaa.

Elinolotutkimuksen (Pohjanpää ym. 2003) perusteella huomattava osa maahanmuuttajiin kohdistuvista rikoksista on tulkittavissa rasistiseksi, somalialaisista peräti 91 prosenttia arveli viimeisimmän tapauksen johtuneen maahanmuuttajataustastaan. Vastaava osuus oli venäläisillä 33 prosenttia ja virolaisilla 42 prosenttia.

Syrjintä- ja rasismikokemuksilla on tutkimuksissa todettu olevan yhteyttä akkulturaatiostressiin, yksilön vieraaseen kulttuuriin sopeutumisesta aiheutuvaan stressiin ja sitä kautta yksilön henkiseen hyvinvointiin (Jasinskaja-Lahti ym. 2002, 42). Mitä enemmän ihmisellä on kokemuksia syrjinnästä, sitä enemmän hän kärsii muun muassa ahdistus- ja masennusoireista. Naisten on todettu kokevan stressiä miehiä useammin, vaikka miehillä on syrjinnästä enemmän kokemuksia. (Jasinskaja-Lahti ym. 2002, 45–46; Liebkind 1996a; 1994a; 1994b; 1993.)

Henkilö voi tulla syrjityksi etnisen taustan, vamman, iän, sukupuolen, sukupuolisen suuntauksen, uskonnon tai muun ominaisuuden tai seikan vuoksi. Jotkut voivat joutua syrjinnän kohteeksi useamman kuin yhden syyn vuoksi, tällöin puhutaan moniperusteisesta syrjinnästä (Pentikäinen 2002). Naisiin kohdistuva syrjintä voi ilmentyä puolison väkivaltaisena käyttäytymisenä, sukupuolisenä ja etniseen taustaan liittyvänä. (Haarakangas ym. 2000.)

'Tässä maassa, jossa yksi arvostetuimmista oikeuksista on oikeus tasa-arvoon, voisi kuvitella, että myös ulkomaalaiset naiset ovat turvassa. Näin ei kuitenkaan ole. He voivat joutua seksuaalisen häirinnän sekä ulkomaalaisuuden että naiseudesta johtuvan syrjinnän kohteiksi.' (Crisólogo 2000.)

Tiedotusvälineissä syntyneet mielikuvat ovat joidenkin maahanmuuttajaryhmien osalta muodostuneet niin vahvoiksi, että käsitykset vaikeuttavat näistä maista Suomeen muuttaneiden ihmisten arkea. Monet negatiivisista käsityksistä liittyvät nimenomaan naisiin. Esimerkiksi filippiiniläiset naiset ovat kokeneet vaimovälityksen tuoman mediajulkisuuden stigmatisoivana, mikä haittaa tutustumista suomalaisiin ja siten vaikeuttaa ihmisten kotoutumista Suomeen.

3 Auttamistyön esteitä

3.1 Myytit ja asenteet auttamistyön esteinä

Asiakastyössä oikealla tiedolla on suuri merkitys, sillä myös virheelliset käsitykset vaikuttavat työntekijän toimintaan. Virheellinen tieto voi johtaa asiakkaiden tarpeiden tunnistamatta jäämiseen tai niiden mitätöimiseen tai vahingoittaa asiakasta.

Väkivaltaan liittyvät myytit voivat estää väkivallan tunnistamisen ja siihen puuttumisen. Työntekijöiden tulee olla tietoisia varsinkin siitä, että naisiin kohdistuva väkivalta ei ole vain tiettyjen sosiaaliryhmien ongelma. Useissa tutkimuksissa on todettu (Heiskanen & Piispa 1998; Lundgren ym. 2001), että naisiin kohdistuvan väkivallan uhrin edustavat muun muassa koulutukseltaan ja tulotasoltaan kaikkia sosiaaliryhmiä.

Toisekseen väkivaltaa ei saa hyväksyä. Ruotsissa on kiinnitetty huomiota siihen, että esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kunniaan liittyvän väkivallan uhka tulkitaan kulttuurisesta näkökulmasta *'kulttuuriin kuuluvana ilmiönä'*. Apua hakevaa nuorta ei aina kohdata väkivallan uhrina. (de los Reyes 2003.)

Vastaavaa kaksijakoista suhtautumista maahanmuuttajanaisten kokemuksiin ilmenee myös Suomessa. Työntekijät eivät välttämättä asennoidu samalla tavalla maahanmuuttajataustaiseen ja suomalaiseen väkivallan uhriin. Ero voi ilmetä esimerkiksi siten, että suomalaisia naisia kehoitetaan tekemään rikosilmoitus, mutta maahanmuuttajanaيسille ei kerrota tästä vaihtoehdosta.

Laatikko 8. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyviä myyttejä

Uskomus: Tietyissä maissa/kulttuureissa/uskonnoissa naisiin kohdistuva väkivalta on sallittua.

Tosiasia: Väkivallan käyttäminen on kiellettyä kansainvälisten sopimusten nojalla, velvoittaen maita tuomitsemaan myös naisiin kohdistuvan väkivallan. Sille ei löydy myöskään uskonnollisia perusteluja.

Uskomus: Joissakin maahanmuuttajaryhmissä ei esiinny perheväkivaltaa.

Tosiasia: Parisuhdeväkivaltaa esiintyy maailman kaikissa maissa, kulttuurisissa ja uskonnollisissa ryhmissä. Poliisin ja turvakotien tietojen mukaan väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajanaiset ovat olleet kotoisin noin 60 eri maasta (ks. liite 3).

Uskomus: Tietyissä vähemmistöryhmissä väkivaltilanne osataan hoitaa perheen sisällä.

Tosiasia: On totta, että joissakin maahanmuuttajaryhmissä perhe tukee sekä uhria että tekijää. Perheen sisäinen asioiden hoitaminen voi kuitenkin tarkoittaa sitä, että naista painostetaan jäämään miehen luo. Suomessa ja muualla asuva perhe/suku/yhteisö saattaa vaatia naista ymmärtämään väkivaltaisesti käyttäytyvää miestä. Naista voidaan uhata eristämällä tai entistä pahemmalla väkivallalla.

Uskomus: Kunniaan liittyvää väkivaltaa ei ole Suomessa.

Tosiasia: Miehen tai perheen kunnian suojelun nimissä käytetään väkivaltaa myös suomalaisissa perheissä. Nuoriin maahanmuuttajatyttöihin tai -naisiin kohdistuvia tapauksia on tullut myös poliisin tietoon. Esimerkiksi Ruotsissa näitä tapauksia arvioidaan olevan vuosittain noin 1 500–2 000 (Länstyrelsen i Stockholms län ym. 2004).

Katso myös muita naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyviä myyttejä, Rautava & Perttu 2002.

3.2 Uhrin tiedon ja kielitaidon puute esteenä

Väkivallan uhri, joka hallitsee kielen ja kansalaistaidot ja tuntee palvelujärjestelmän, lainsäädännön ja omat oikeutensa, on eri asemassa kuin uhri, jolta nämä tiedot ja taidot puuttuvat. Monelta maahanmuuttajanaيسelta puuttuu kielitaidon myötä keskeinen väline näiden tietojen hankkimiseksi. Lisäksi naisten suomalaiseen lainsäädäntöön liittyvät odotukset saattavat heijastaa enemmän aiemman kotimaan kuin Suomen tilannetta. Maahanmuuttajanaisten esteet väkivallasta kertomiselle liittyvät siten monikerroksisesti tiedon ja kielitaidon puuttumiseen.

Laatikko 9. Tiedollisia esteitä väkivallasta kertomiselle

Uhri ei tiedosta, että teot ovat väkivaltaa
 Väkivallan vähättely ja kieltäminen
 Uhri ei tiedä väkivaltaisen käyttäytymisen olevan kiellettyä
 Maahanmuuttajanaiset eivät tiedä oikeuksistaan
 Uhri ei tiedä mistä saa apua

Väkivallan tiedostaminen on naisen selviytymisessä ensimmäinen askel eteenpäin, mutta siihen voi kuluja jopa useita vuosia. Tiedostamiseen kuluvaan aikaan vaikuttavat Lehtosen ja Pertun (1999, 66) mukaan etenkin väkivallan useus, muoto sekä tilanteet, joissa väkivaltaa ilmenee. Varsinkin henkisen väkivallan kohdalla tiedostamisprosessi voi kestää kauan. Vakavia vammoja aiheuttavat teot koetaan väkivallaksi nopeammin. Naiset saattavat mieltää jotkut väkivaltaisen tai kontrolloivan käyttäytymisen muodot normaaliksi parisuhteeseen kuuluvaksi ilmiöksi. Uhrin voi olla vaikea erottaa toisistaan puolison normaalia kiinnostusta ja kontrolloivaa käyttäytymistä. (Lehtonen & Perttu 1999.)

Usein naiset käsittävät *'hyvän äitiyden'* edellyttävän pysymistä kotona. Tämä voi johtaa siihen, että kotiäidillä on vain vähän kontakteja ympäröivään yhteiskuntaan. Kontrolloivaa, naisen eristämiseen tähtäävää käyttäytymistä voi olla vaikea erottaa tästä. (Lehtonen & Perttu 1999.) Kontrolloivaa käyttäytymistä selitetään usein myös *'luonnollisella mustasukkaisuudella'* tai *'suurella rakkaudella'*.

Tiedostamista voivat pitkittää myös muut, selityksiä tarjoavat ulkoiset syyt. Väkivaltaa käyttävät miehet saattavat kertoa väkivallan johtuvan suuresta elämänmuutoksesta aiheutuvasta stressistä, kuten lapsen syntymästä. Maahanmuuttajaperheissä sekä väkivallan uhri että tekijä saattavat uskoa väkivallan johtuvan ulkoisista syistä. Kulttuurinen sopeutuminen, uusi ympäristö tai yhteiskunnallisen aseman menettäminen aiheuttavat henkisiä paineita, joiden *'purkautuminen'* perheeseen voidaan mieltää normaaliksi. Toisaalta monikulttuurisissa avioliitoissa yhteisen kielen puuttumisesta aiheutuvien kommunikaatio-ongelmien saatetaan tulkita aiheuttavan väkivaltaa.

Uhreille on tyypillistä vähätellä tapahtunutta väkivaltaa ja sen seurauksia, *'ei se ollut mitään vakavaa'*. Maahanmuuttajanaisilla etenkin aiemmat kokemukset lähtömaassa itseen tai läheisiin kohdistuneesta raasta väkivallasta voivat johtaa parisuhdeväkivallan vähättelyyn uudessa kotimaassa. Kotimaassa asuvat sukulaiset ja tuttavat saattavat edelleenkin elää olosuhteissa, joihin verrattuna parisuhdeväkivalta Suomessa vaikuttaa *'pieneltä perheongelmalta'*.

Kaikki maahanmuuttajanaiset eivät tiedä perheväkivallan ja raiskauksen avioliitossa olevan Suomen lainsäädännön mukaan rikos, puhumattakaan lähestymiskieltolain tarjoamasta suojasta. Monissa lähtömaissa vastaava, naisiin kohdistuvan väkivallan kieltävä lainsäädäntö on uutta, sellaista ei ole tai sitä ei sovelleta (Rehn & Johnson-Sirleaf 2002). Naisten oikeudet ovat monissa maissa muutoinkin erilaiset kuin Suomessa. On esimerkiksi maita, joissa naisilla ei ole oikeutta hakea avioeroa tai naisten avioero-oikeudet ovat rajoitettuja, naiset eivät voi saada huoltajuutta tai heidän oikeutensa poikkeavat muutoin miesten oikeuksista.

Tiedon ja kansalaistaitojen puute on seurausta useista tekijöistä. Kielitaidottoman maahanmuuttajan voi olla vaikea saada tietoa yhteiskunnasta, etenkin jos hänellä elämäntilanteen tai muiden syiden vuoksi on vain vähän kontakteja muihin ihmisiin. Vain harvoilla kieliryhmillä on mahdollisuus seurata Suomessa tuotettuja, omankielisiä radio-ohjelmia tai lehtiä. Yhteiskunnallisten muutosten seuraaminen voi olla ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja kokemuksellisen tiedon varassa.

Sosiaalisissa verkostoissa leviävä kokemuksellinen tieto voi olla virheellistä. Luottamus omankieliseen tiedonvälitykseen, *'puskaradioon'*, on yleensä suuri, minkä vuoksi tämän tiedon yksipuolisuus voi aiheuttaa paljon haittaa. Moni maahanmuuttajanainen on riippuvainen kielitaitoisesta miehestään käytännön asioiden hoidossa. Mies saattaa toimia naisen tulkkina neuvolassa, lääkärissä ja muilla asiointikäynneillä. Vaikeudet arkisten asioiden hoidossa vaikuttavat naisen käsityksiin siitä, miten hän voisi selviytyä yhteiskunnassamme ilman miestä, esimerkiksi yksinhuoltajana. Toisaalta mies saattaa asioida yksin esimerkiksi sosiaalityötoimistossa ja on mahdollista, että nainen ei ole koskaan tavannut omaa sosiaalityöntekijäänsä. Esimerkiksi Voimavarakeskus Monikan asiakastyössä on havaittu, että väkivallan uhrin sosiaaliset kontaktit saattavat rajoittua vain väkivaltaisesti käyttäytyvään mieheen. Yleensä mies on myös suodattanut naisen saamaa tietoa.

Turvakotityötä koskevassa selvityksessä (Ollus & Haarakangas, 2002; Haarakangas ym. 2000) on havaittu, että väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajanaiset eivät tunne suomalaista peruspalvelujärjestelmää. He eivät tiedä keneltä viranomaiselta voi saada apua ja siksi ulkopuolisen avun hakeminen väkivaltaan on saattanut viivästyä tarpeettomasti. Osa uhreista oli lopulta kuullut turvakodista tai muista erityispalveluista ystäviltä, tuttavilta tai turvakotien aikaisemmilta asiakkailta. Maahanmuuttajanaisen omien verkostojen merkitys avun saamisessa on siten suuri. Joissakin tapauksissa naiset ovat kuulleet turvakodista sosiaali- tai terveystalveluista, poliisilta tai järjestöistä.

Väkivallan uhriksi joutunut maahanmuuttajanainen saattaa hakea apua useista eri paikoista, mahdollisesti pitkän ajan kuluessa. Palvelujärjestelmän heikko tuntemus saattaa johtaa siihen, että nainen hakee apua *'väärästä paikasta'*, ohittaen ne palvelut, joista saa apua erilaisiin kriisitilanteisiin. Nainen saattaa olettaa esimerkiksi sosiaalityöntekijän hoitavan vain toimeentulotukiasioita.

Kielitaidon puuttuminen vaikeuttaa avun hakemista konkreettisesti. Uhrin voi olla vaikea kertoa tapahtumista sekä ilmaista selkeästi tarpeitaan ja toiveitaan. Viranomaistyössä tulkkien käyttöön liittyvien asenteiden, käytäntöjen ja todennäköisesti myös määrärahojen niukkuuden vuoksi tulkkia ei käytetä kaikissa tilanteissa. Päivystyspotilaita saatetaan joutua hoitamaan ilman sujuvaa kommunikaatiota. Esimerkiksi poliisin saaminen akuuttiin tilanteeseen voi olla vaikeaa: Miten kertoa meneillään olevasta pahoinpitelystä, jos ei osaa kieltä? *'Tuleeko poliisi? Saivatko he selvää osoitteesta?'*

Kielitaito ja väkivalta ovat kytköksissä myös toisella tavalla. Väkivallasta aiheutuva pysyvä pelkotila saattaa aiheuttaa keskittymisvaikeuksia ja siten vaikeuttaa oppimista.

3.3 Väkivaltaan on vaikea hakea apua

Laatikko 10. Pelot ja muita avun hakemisen esteitä

Väkivallan raaistumisen pelko
 Yksinäisyyden pelko
 Seurausten pelko
 Yhteiskunnan ja viranomaisten toimintaan liittyvät pelot
 Uhrit käyttävät omia keinoja
 Kulttuuriset esteet
 Uskonnolliset esteet

Väkivaltaa pitkään kokenut nainen voi vaikuttaa passiiviselta. Aktiivisesti ja rationaalisesti toimivan henkilön oletetaan hakevan apua heti. Väkivaltaa kokeneen naisen voimavarat saattavat mennä pelkästään tilanteesta selviytymiseen, varsinkin jos väkivalta on jatkunut kauan. Monilla on masennusoireita, joskus myös vakavia psyykkisiä oireita. Vaikka nainen pelkää väkivaltaa, hän saattaa pelätä myös avun hakemisen seurauksia. Voimavarakeskus Monikan työntekijä ilmaisee asiakkaiden tilanteen näin: *'Apua hakeva asiakas ei usko enää mihinkään, kun tulee meille. Väsymys ja toivottomuus on niin yleistä.'*

Väkivallan pelko

- Pelko väkivallan raaistumisesta.
- Pelko miehen uhkauksien toteutumisesta.
- Kuolemanpelko.

Yksinäisyyden pelko

- Mies voi olla ainoa ihminen, jonka hän tuntee Suomessa.
- Nainen voi pelätä oman suvun tai etnisen ryhmän verkostojen ulkopuolelle jäämistä. Kaikki tuttavat saattavat olla pariskunnan yhteisiä.
- Joissakin yhteisöissä avioeroa ei hyväksytä, silloin ero voi estää kotimaahan palaamisen.

Laatikko 11. Esimerkkejä väkivaltaa kokeneiden naisten pelonaiheista

'Miehet tietävät tämän pelottelun: Sä et saa lapsia, et asuntoa, kukaan ei usko. Se vie aikaa ja voimia, että saa itseluottamusta. Lisäksi pitää hoitaa ja kasvattaa lapset.' (väkivallan kohteena ollut maahanmuuttajanainen, Viro)

'Naiset saattavat pelätä karkottamista vaikka se ei olisi mahdollista.' (sosiaali 1.12.2003a)

'Tavallisesti ongelmana [on] se, jos avioeroa haetaan ja oikeus oleskelulupaan häipyä. Miehet osaavat manipuloida – ilmoittaa ulkomaalaisvirastoon yhteisen elämän päättymisestä, tulee päätös, että miehen ilmoituksen mukaan teidän yhteinen elämä on loppunut ja pitää lähteä maasta pois.' (järjestö 14.11.2003)

'Yleensä joku mieshenkilö on yrittänyt auttaa perhettä. Alussa on näyttänyt usein siltä, että kaikki menee oikeaan suuntaan, mutta joskus on käynyt ilmi, että tämä henkilö on painostanut naista palaamaan kotiin. Eikä niin, että auttaja tukisi irti väkivallasta, tilanne kääntyy väärään suuntaan. Aika pitkälle siellä yritetään hoitaa sitä suvun sisällä. On kuitenkin somalinalaisia ja -äitejä, jotka ovat lähteneet. Voi olla myös paljon lapsia, eikä se ole helppoa.' (järjestö 30.12.2003)

Maahanmuuttajanaisten yleisin pelko liittyy oleskeluluvan menettämiseen ja Suomesta karkottamiseen. Nainen saattaa pelätä väkivallan paljastumisen vaarantavan oman, lastensa tai miehen – lastensa isän – myönteisen turvapaikkapäätöksen, oleskeluluvan tai kansalaisuuden saamisen. Osa väkivallan uhreiksi joutuneista naisista näyttääkin sinnittelevän vaikeassa parisuhteessa, kunnes maasta karkotusta ei tarvitse pelätä. Osa naisista pelkää karkotusta tiedon puutteen vuoksi aivan aiheetta, esimerkiksi pysyvän oleskeluluvan saamisen jälkeen.

Joidenkin naisten kohdalla pysyvä oleskelulupa saattaa olla riippuvainen puolisoista, mikä voi heikentää naisten asemaa. Ongelma koskee työministeriön kotouttamiselon teon mukaan etenkin avioliiton kautta tulleita naisia²⁰ sekä paluumuuttajien ei-suomalaisista alkuperää olevia puolisoita. (Työministeriö 2002.) Tieto karkotuksista vaikuttaa myös muiden naisten toimintaan. Hartikaisen (1999) mukaan *'huonot uutiset ja tarinat kurjista elämäntilanteista liikkuvat naisten keskuudessa nopeasti ja jäivät elämään vuosiksi'*. (Hartikainen 1999, 83.)

Monet väkivallan uhrit pelkäävät kertomisen seurauksia. Nainen saattaa pelätä, että häntä ei uskota. Nainen voi myös pelätä työntekijän kertovan avun hakemisesta väkivaltaisesti käytettyväälle miehelle. Monet pelkäävät menettävänsä lapset *'lastensuojelulle'* tai miehelle, etenkin jos mies on suomalainen.

Maahanmuuttajanaisella saattaa olla väkivallan lisäksi kokemuksia rasismista tai syrjinnästä esimerkiksi työpaikan tai asunnon etsimiseen liittyvissä tilanteissa. Tämä voi vähentää hänen halukkuuttaan hakea apua esimerkiksi julkisista palveluista ja ottaa esille henkilökohtaisia ongelmia. Viranomaisennakkoluulot ja syrjintäkokemukset voivat myös vähentää väkivallasta ilmoittamista poliisille. Negatiiviset kokemukset poliisin toiminnasta mahdollisissa aiemmissa

²⁰ Vanhan ulkomaalaislain mukaan avioliiton kautta Suomeen muuttanut henkilö voi saada pysyvän oleskeluluvan kahden vuoden jatkuvan maassaolon jälkeen, vuonna 2004 voimaan tulleen uuden ulkomaalaislain mukaan sen voi saada neljän vuoden jälkeen.

kohtaamisissa, kuten puhelinkontakteissa tai kotihälytystilanteissa, voivat nekin vaikuttaa naisen haluun ilmoittaa väkivallasta poliisille. Kielivaikeudet ja tulkkauksen puute voivat estää naisen ymmärretyksi tulemisen, mikä voi olla erityisesti kotona lapsia hoitavien äitien ongelma. (Työministeriö 2002.)

Erytyisesti pakolaisten kohdalla viranomaispelko on yleistä. Kotimaassa tai pakolaisuuden aikana tapahtuneet traumaattiset kokemukset – vangitseminen, kidutus, kodin ja läheisten ihmisten menetykset ja yksityisen elämän mullistukset – liittyvät pakolaisena Suomeen tulleiden kertomuksissa usein viranomaisten toimintaan. (Huttunen 2002, 89.) Suomen vastaanottamien kiintiöpakolaisten joukossa on varsin paljon kidutuksen uhreiksi joutuneita.²¹

Parisuhdeväkivaltilanteissa on tyypillistä, että uhri yrittää tavallisesti käyttää omia selviytymiskeinoja tilanteen korjaamiseksi. Hän koettaa ehkä keskustella asiasta puolisonsa kanssa. Hän voi pyrkiä välttämään keskustelunaiheita, jotka näyttävät *'laukaisevan'* väkivallan tai kontrolloida omaa käyttäytymistään. (Lehtonen & Perttu 1999.)

Monissa kulttuureissa perheen sisäisissä asioissa suvun jäsenillä on tärkeä rooli (ydin)perheiden ja yksilöiden tukemisessa. Väkivaltilanteessa vaimo voi hakea tukea esimerkiksi sisariltaan veljen neuvotellessa tilanteesta miehen kanssa. Sosiaalisten verkostojen tuki on väkivaltilanteissa ja muissa kriiseissä useissa maissa ainoaa tarjolla olevaa apua. Se voi kuitenkin kääntyä naista vastaan, häntä painostavaksi. Toisaalta etenkin avioliiton kautta tulleilta maahanmuuttajanaaisilta puuttuvat usein omat tukiverkostot, ystävät ja sukulaiset. He saattavat elää hyvin eristynyttä ja yksinäistä elämää ja jäädä vaille tukea. Tämä koskee varsinkin naisia, jotka ovat avioituneet suomalaisen miehen kanssa.

Avun hakemisen esteet voivat olla myös kulttuurisia, liittyen esimerkiksi perheen yhdessä pitämisen arvostukseen tai perinteisiin, patriarkaalisiin käsityksiin miehen ja naisen roolista. Naisen voi olla vaikeaa kyseenalaistaa ja kritisoida julkisesti miehensä käyttäytymistä ja tekoja – tämän asemaa perheessä. Näin tehdessään hän toimisi yhteisönsä sääntöjen vastaisesti. Naisten ja tyttöjen elämää koskevat päätökset voivat olla pitkälti perheen tai suvun miesten kontrolloimia, minkä vuoksi heidän elinpiirinsä saattaa jäädä kapeaksi. Tytöiltä ja naisilta voidaan kieltää myös kielikurssille ja koulutukseen osallistuminen sekä muu toiminta, joka yhteiskunnan näkökulmasta tukisi heidän kotoutumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan. (Aaltio 2002.)

Monissa maahanmuuttajaryhmissämme uskonnon harjoittaminen on avointa ja kiinteämpi osa elämää kuin keskivertosuomalaisella. Perheongelmista puhuminen ja avioeron pohtiminen voi olla vaikeampaa kuin valtaväestöllä. Puoliso voi mahdollisesti kiristää naista vaikenemaan, salaamaan väkivallan uskonnon tai jumalan nimissä (Fishwick 1998).

'Sairaanhoitajat kysyivät minulta hyvin suoraan oliko minun mieheni tehnyt tämän minulle. Mutta minä olin huolissani, koska mieheni oli pakottanut minut vannomaan Jumalan nimeen etten kertoisi [kuka tämän teki].' Esimerkin nainen oli lopulta kertonut väkivallasta, kun hänen tuntemansa pappi oli vakuuttanut, että painostettuna annettu lupaus ei ole velvoittava. (Fishwick 1998, 287)²²

²¹ Tieto Kidutettujen kuntoutuskeskuksesta.

²² *'The nurses were pretty direct in asking me if my husband did this to me. But I was real concerned because my husband has made me swear to God that I wouldn't tell [who did this]...'*

Pahimmillaan väkivaltaa kokenutta naista painostetaan jatkamaan parisuhdetta vetoamalla uskontoon, kuten anteeksiantoon. Vaihtoehtoisista uskonnollisista tulkinnoista keskusteleminen voikin auttaa uhrin selviytymisessä. (Kirkkohallitus 2004²³.)

4 Väkivaltaa kokeneen maahanmuuttajanaisen ja -lapsen auttaminen

'Vaikka vaikeista asioista on hankala puhua, minä ajattelisin, että ammattilaisten pitäisi pysyä aina menemään asioiden ytimeen ja antaa asiakkaalle mahdollisuus kertoa.' (sosiaali 13.1.2004)

'Jos esimerkiksi tullaan haava päässä, ohjataan istumaan, kysytään missä haava tuli. [...] Me ollaan pyritty kouluttamaan henkilökuntaa, että aina kun kertomus ei vastaa löydöksiä, niin pitäisi [...] kysyä.' (terveys 22.1.2004)

'Apua haettaessa ei välttämättä puhuta väkivallasta. [...]. Työntekijä kysyy asiakkailta väkivallasta, perhetyön suunnitelman mukaisesti. Yhdessä kohdassa kysytään väkivallan uhkasta ja omasta väkivaltaisuudesta. Tavoitteena perhetyön suunnitelmallisuuden lisääminen, konkreettisiin tavoitteisiin pyrkiminen.' (sosiaali 1.12.2003a)

4.1 Kysy parisuhdeväkivallasta – puhuminen on puuttumista

Väkivalta loppuu harvoin ilman ulkopuolista apua. Vaikka väkivallan puheeksi ottaminen voi tuntua vaikealta, on tärkeää, että asiasta kysytään suoraan. Uhrit ottavat väkivallan vain harvoin oma-aloitteisesti puheeksi. Toisaalta tapauksissa, joissa väkivallasta on kysytty, asiakkaat ovat pitäneet puuttumista oikeutettuna ja erittäin tärkeänä. Väkivalta on aina rikos, johon uhreilla on oikeus saada apua. Kun kysyt asiasta itse, asiakkaan ei tarvitse kerätä rohkeutta ongelmien esille tuomiseen.

Monet ammattilaiset pitävät väkivallasta kysymistä liian intiiminä. Muun muassa neuvoloissa on havaittu, että kysymiseen voi harjaantua ja siitä voi tulla osa perustyötä. Kysyminen on viesti siitä, että työntekijä on kiinnostunut asiakkaan kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista. (Perttu 2004.) Maahanmuuttajanaisten kohdalla työntekijän huoli parisuhdeväkivallasta kertoo samalla siitä, että väkivaltaa pidetään Suomessa rikoksena.

Myös maahanmuuttajataustaisten naisten on todettu kertovan väkivallasta siitä kysyttäessä. Kreikassa toteutetussa terveydenhuollon seulontakokeilussa (Petridou 2003) havaittiin, että kysymällä väkivallasta terveydenhuollon kaikilta asiakkailta maahanmuuttajanaiset kertoivat parisuhdeväkivallasta useammin kuin kreikkalaisnaiset. Maahanmuuttajien osuus seulonnassa

²³ Tarkoitukseen soveltuvia tulkintoja on koottu mainittuun Kirkkohallituksen julkaisuun.

mukana olleista oli 7,2 prosenttia, parisuhdeväkivallasta kertoneista maahanmuuttajataustaisia oli peräti 14,3 prosenttia.

Seuraavat esimerkkikysymykset ovat suhteellisen avoimia mahdollistaen monenlaisen väkivallan ilmitulon. Voit kertoa asiakkaalle, että kysytte väkivallasta kaikilta naisilta. Jos asiakas kertoo fyysisestä väkivallasta, kysy myös muista väkivallan muodoista. Tietyissä tilanteissa tulisi aina ottaa huomioon väkivallan mahdollisuus. Näin tulee tehdä etenkin:

- tapauksissa, joissa asiakas viittaa keskusteluissa perheongelmiin tai riitoihin kotona
- tapauksissa, joissa fyysisten vammojen tai muiden väkivaltaan viittaavien tunnusmerkkien perusteella asiakas on mahdollisesti joutunut väkivallan kohteeksi
- perhetilanteen perusteella (huoli puolison tilanteesta)
- muualta tulleen tiedon tai huolen perusteella (viranomainen, muu työntekijä, ystävä, tuttava)
- oman intuitiivisen epäilyn tai huolen perusteella

Jatkossa esitettyjen kysymysten avulla halutaan edistää

- väkivallan varhaista tunnistamista
- työntekijän huolen tai epäilyn varmistamista aiheelliseksi/aiheettomaksi
- esille tulleen väkivaltatilanteen selvittämistä ja uhrin tukemista asianmukaisella tavalla

Ohjeita väkivallasta kysymiseen

Järjestä kysymiseen sopiva tilanne

- Keskity kysymiseen ja kuuntelemiseen pyrkien katsekontaktiin. Vältä paperitöiden tekemistä samanaikaisesti. Kiinnitä huomiota myös omaan ja asiakkaan non-verbaaliseen viestintään. Istu asiakkaan tasolla tai häntä alempana, vältä myös muuten uhkaavaksi tai pelottavaksi koettuja asentoja. Esitä väkivaltaan liittyviä kysymyksiä vain kahden kesken, rauhallisessa tilassa. Väkivallasta ei saa kysyä puolison tai muun saattajan läsnä ollessa. Saattajan läsnäolo voi vaarantaa naisen tai lasten turvallisuuden. (Perttu 2002a.)
- Monikulttuurisissa perheissä ja maahanmuuttajaperheissä mies tai muu perheenjäsen on usein naisen seurana, saattajana tai tulkkina. Jos mies on paikalla, pyydä häntä kohteliaasti poistumaan hetkeksi. Jos et voi kysyä väkivallasta, kirjaa kuitenkin mahdollinen epäilysi. Silloin asiaan voidaan mahdollisesti puuttua nopeasti jossakin toisessa yksikössä. Tarvittaessa sovi uusi tapaaminen naisen kanssa, kerro että hankit seuraavalle kerralle ammattitulkin. Voit perustella sitä saattajan näkökulmasta: *'Silloin saattajan ei tarvitse vaivautua.'*

Muista eri kulttuurien kommunikaatiotapojen erot

- Eri kulttuureihin kuuluvien kommunikaatioerojen vuoksi aihetta on hyvä lähestyä epäsuorasti. Keskustele aluksi muista asioista ja johdata keskustelu vähitellen väkivallasta kysymiseen.
- Esimerkiksi: *'Tiedän, että naisilla voi olla monenlaisia ongelmia kotona...'*

Esitä konkreettisia kysymyksiä

- On tärkeää puhua väkivallasta konkreettisten tekojen kautta, lyömisestä, tönimisestä, tukistamisesta, toistuvasta huutamisesta, halventavasta nimittelystä, seksiin pakottamisesta, kotiin telkeämisestä ja rahattomana pitämisestä. Tämä on tarpeen muun muassa väkivalta-käsitteen kulttuurisidonnaisen määrittelyn takia. Erilaiset määrittelyt tai sanat voivat johtaa väkivallan vähättelyyn.
- Kysy oma-aloitteisesti, myötätuntoisella tavalla. Puhumalla väkivallasta suoraan osoitat, että väkivallasta saa puhua kuten muistakin asioista. Ymmärtävällä ja hyväksyvällä asenteellasi ilmaiset kunnioittavasi häntä. (Perttu 2002a.)
- Käytä tarvittaessa tulkkia.
- Varaa mahdolliselle jatkokeskustelulle riittävästi aikaa.

Jos asiakas epäröi

- Jos asiakas vaikuttaa haluttomalta vastaamaan tai epäröi vastaamista, pyri rohkaisemaan häntä esimerkiksi korostamalla asiakassuhteen luottamuksellisuutta.
- Voit myös kysyä: *'Pelottaako sinua kertoa näistä asioista?'*

Vaikeudet vastaamisessa

- Jos asiakkaan on vaikea vastata, käytä kysymyksiä, joihin voi vastata *kyllä* tai *ei*. Naisen on aluksi helpompi vastata näihin.

Väkivallan kieltäminen

Jos asiakas kieltää olleensa väkivallan kohteena, vaikka kaikki viittaa väkivaltaan, älä väitä vastaan. Kerro ystävällisesti, että hän voi ottaa yhteyttä milloin tahansa uudelleen. (Perttu 2002a.) Kunnioittavalla toiminnallasi saat hänet vakuutettua siitä, että hän voi luottaa sinuun. Jos hän on väkivallan uhri, hän voi ottaa yhteyttä myöhemmin.

4.1.1 Varhaista tunnistamista edistäviä kysymyksiä

'Kysytään aika suoraan vaikka hienovaraisesti. Jos ei ole luottamuksellista suhdetta tai asiakas ei koe kertomisesta olevan mitään hyötyä, ei asiakas sitä kerro. Kieltämiseen liittyy varmasti erilaisia syitä. Vaikka meidän mielestä ulkopuolisesta avusta olisi hyötyä erilaisissa ongelmissa – ei haluta ottaa sitä vastaan, monessa kulttuurissa ei ole totuttu ottamaan sitä vastaan.' (sosiaali 1.12.2003b)

'Voin kuitenkin puhua aiheesta, kertoa että sellaista voi olla, monissa perheissä tavannut, yrittän puhua aiheesta että nainen saisi rohkeutta puhua aiheesta. Riippuu myös mistä epäily syntyy. Jos mustelma esimerkiksi kädessä, puhun suoremmin.' (sosiaali 1.12.2003a)

'Monesti on niin, että ei ne äidit ekalla kerralla kerro, se tulee sitten toisella, sitten vähän myöhemmin esille.[...] Kun on ulkomaalainen, ei tunne – sitä uutta hoitajaa. Ulkomaalaiset on vähän arkoja, ne kattoo, että minkälainen ihminen, se hoitaja siinä vastassa on. Mutta sit-

ten pikkuhiljaa kun oppivat tuntemaan, ja näkevät, että ei ole mitään pelättävää, ja he kokevat, että heitä ihan oikeesti niinkun hoidetaan ja kuunnellaan, niin kyllä se sitten jossakin vaiheessa tulee se asia.’ (terveys 29.3.2004)

Väkivallan tunnistamista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa voidaan edistää kysymällä väkivallasta systemaattisesti kaikilta asiakkailta peruspalveluissa, etenkin terveyskeskuksissa, äitiys- ja lastenneuvoloissa sekä sairaaloiden ensiapuvastaanotoilla. Äitiys- ja lastenneuvoloihin on kehitetty seulontamenetelmä asiakastyöhön²⁴, jota jo käyttäneissä neuvoloissa noin joka kymmenes asiakas kertoi kokeneensa väkivaltaa kysymistä edeltäneiden 12 kuukauden aikana (Perttu 2004; Perttu 1999).

Paikallisesti voidaan sopia, mikä tai mitkä ovat ne yksiköt, joissa pyritään niin sanotulla seulonnalla puuttumaan väkivaltaan varhaisessa vaiheessa. Kysymyksiä tulee esittää kaikkiin maahanmuuttajaryhmiin kuuluville naisille, mikä edellyttää käytännön viemistä useisiin eri toimipaikkoihin.

Kysymykset voivat tuoda esille myös muita väkivallan muotoja. Esille tulleesta väkivallasta tulee puhua asiakkaan kanssa välittömästi. Uhri voi kokea keskustelujen siirtämisen välinpitämättömyydeksi tai väkivallan vähättelyksi. Anna hänen puhua kokemuksistaan aluksi omin sanoin ja kysy sitten tarkentavia kysymyksiä.

²⁴ Sirkka Perttu (2004), sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu (painossa).

Asiakastyöhön tarkoitettuja kysymyksiä eri väkivallan muodoista. Tummennetulla pohjalla olevat kysymykset on tarkoitettu väkivallan esille tuloa edistäviksi kysymyksiksi.

Vaihtoehtoisia tapoja johdattaa keskustelu väkivaltaan.	
Kokemusteni mukaan monet naiset kokevat väkivaltaa parisuhteessa. Siksi kysymme kaikilta asiakkailta nykyisin väkivallasta. ...	
Kysymyksiä monenlaisesta väkivallasta	
Tunnetko itsesi turvattomaksi tai pelottaako sinua kotona? Joudutko tekemään kotona sellaisia asioita, joita et halua tehdä? Estääkö kumppanisi sinua tekemästä asioita, joita sinun pitää tai haluaisit tehdä?	
Henkinen väkivalta <i>Uhrin toiminnan kontrollointi, alistava kohtelu, pelottelu, pakottaminen, eristäminen ja estäminen, nimittely, haukkuminen, verbaalinen uhkailu, vähättely, kiristäminen, tavaroiden hajottaminen, vapauden rajoittaminen.</i>	
Tunnetko itsesi turvattomaksi tai pelottaako sinua kotona? Onko joku estänyt sinua liikkumasta?	
Naisen kumppanin tilanne herättää huolta	Miten kumppanisi (puolisosi) voi? Miten hänen tilanteensa vaikuttaa sinuun ja lapsiin?
Tarkentavia kysymyksiä	Pystytkö nukkumaan rauhassa? Otatko illalla alkoholia ennen nukkumaan menoa, jotta rauhoittuisit? Rajoittaako joku liikkumistasi kaupungilla / ulkona / sisällä kotona (ulos/sisään)? Kuka? Miten? Onko sinulla kotiavain?

Fyysinen väkivalta ja väkivallalla uhkaaminen <i>Lyöminen, tukistaminen, kuristaminen, töniminen, potkiminen, kiinnipitäminen, läimäyttely, ruumiinvamman tuottaminen, väkivallalla uhkaaminen (myös puhelimitse tai tekstiviestein).</i>	
Onko joku joskus esimerkiksi tukistanut, töninyt tai lyönyt sinua? Onko sinulla vaikeuksia kotona? Minkälaisia? Riitelettekö miehesi kanssa?	
Asiakkaalla on fyysisiä merkkejä väkivallasta	Mitä sinulle on tapahtunut? Onko joku aiheuttanut nämä vammat? Kuka?
Tarkentavia kysymyksiä	Jos riitelette, mitä silloin tapahtuu? Pystytkö lähtemään pois kotoa? Milloin viimeksi jouduit väkivallan kohteeksi? Kuinka usein väkivaltaa tapahtuu? Miten väkivalta on muuttunut ajan mittaan? Onko se tullut pahemmaksi tai tapahtuu-ko sitä useammin kuin ennen? Onko kumppanisi pelotellut sinua ja miten? Onko hän uhannut tappaa tai käyttää asetta? Onko hän käyttänyt asetta? Pelkäätkö kumppaniasi? Pelkäätkö jotakin muuta henkilöä? Pelkäätkö henkesi puolesta tai lastesi hengen puolesta?
Taloudellinen väkivalta ja kontrolli <i>Rahankäytön kontrollointi, ilman rahaa pitäminen, palkan, toimeentulotuen tai muun etuuden käyttö omiin tarkoituksiin, hyväksikäyttö sopimuksissa, omaisuuden ja velkojen siirtäminen naiselle/naiselta pois ilman naisen lupaa, pakottaminen rahan hankkimiseen keinolla millä hyvänsä.</i>	
Käytkö ostoksilla itse? Onko sinulla omaa rahaa ja oma pankkitili?	
Tarkentavia kysymyksiä	Voitko ostaa itsellesi mitä tarvitset vai pitääkö sinun kysyä lupa mieheltäsi? Pitääkö sinun kertoa miehellesi ostoksistasi? Riitelettekö silloin? Voitko nostaa rahaa ilman miehesi lupaa? Onko kumppanisi (puolisosi) pyytänyt sinua allekirjoittamaan sopimuksia? Minkälaisia?
Seksuaalinen väkivalta ja seksuaalisiin tekoihin pakottaminen <i>Raiskaus, pakottaminen nöyryyttäviin tai epämiellyttäviin seksuaalisiin tekoihin, prostituutioon pakottaminen.</i>	
Pakotetaanko sinut johonkin, jota et halua? Vaatiiko kumppanisi joskus seksiä, vaikka sinä et halua?	
Tarkentavia kysymyksiä	Mitä niissä tilanteissa tapahtuu? (katso myös kohta <i>fyysinen väkivalta</i>)
Lähteinä on käytetty teoksia Heise ym. 1999; Perttu 2002:a	

Lapselta tai nuorelta voi kysyä esimerkiksi

Koetko olosi kotona (koulussa/vapaa-aikana/...) turvalliseksi?

Rajoitetaanko kotona sinun liikkumistasi koulun jälkeen?

- *Saatko osallistua kaikille koulutunneille?*
- *Voitko osallistua harrastuksiin?*

Mitä tapahtuu, jos et tottele isää (veljeä/äitiä/...) tai muita?

- *Mitä sitten teet?*
- *Kuka sinua auttaa silloin? Miten?*

Keskustele asiakkaan kanssa riskitekijöistä (ks. kpl 4.2.1., laatikko 13).

Kysy lopuksi uhrilta:

Pitäisikö minun tietää vielä jostakin asiasta?

Onko tilanne nyt vaarallinen sinulle tai lapsillesi?

Oletko mielestäsi vakavassa vaarassa?

4.1.2 Parisuhdeväkivallan seurauksia

Väkivallan seuraukset voivat ilmentyä fyysisinä, psyykkisinä ja sosiaalisina. Uhri saattaa oireilla väkivallan vuoksi monin eri tavoin. Maahanmuuttajien kohdalla tulee ottaa huomioon mahdollisesti erilainen oireilu kuin suomalaisilla asiakkailla.

Fyysiset seuraukset

- erilaiset fyysiset vammat; toistuvat tai eri paranemisvaiheessa olevat vammat (mustelmat, murtumat, sisäelinten vauriot), erityisesti suun ja hampaiden, kasvojen, kaulan, hiuspohjan, käsi- ja olkavarsien alueella
- seksuaalisen väkivallan aiheuttamat vammat ja seuraukset (mm. seksuaaliset ongelmat, kivut, verenvuoto, toistuvat infektiot, ei-toivotut raskaudet/abortti, raskauden aikaiset komplikaatiot, keskenmeno, vaikeudet lantion alueen tutkimuksissa)
- pahoinpitelyistä aiheutuvat, mahdollisesti toistuvat keskenmenot
- psykosomaattiset oireet (sokkireaktiot, päänsärky, sydänoireet, voimattomuuden tunne, huimaus, hyperventilaatio, vapiseminen, hikoilu, nukahtamisvaikeudet, unettomuus, syömishäiriöt)

Psyykkiset ja psykososiaaliset seuraukset

- erilaiset tunne-elämän seuraukset (pelot, viha, ahdistus, häpeä, syyllisyydentunne, tunteettomuus)
- masennus, epätoivo, ahdistuneisuus, arvottomuuden tunne, heikentynyt itsetunto

- traumaattinen kriisi (erilaisia lyhyt- ja pitkäaikaisia vaikutuksia voi ilmetä käyttäytymisessä, tunteissa ja ajattelussa, puolustusmekanismien käyttönä ja somaattisina) tai traumaattinen stressihäiriö (PTSD); vaikeuttaa muista kriiseistä selviytymistä
- syyllisyyden ja häpeän tunteet, varuillaanolo, tunnetilojen vaihtelu
- elämänhallinnan menettäminen, avuttomuus
- toimintakyvyn heikentyminen, passiivisuus, välinpitämättömyys
- lääkkeiden väärinkäyttö, huumeiden käyttö, päihteiden liikkakäyttö
- itsetuhoiset ajatukset
- vakavat psyykkiset ongelmat

Sosiaaliset seuraukset

- käyttäytymiseen liittyvät piirteet (alistuneisuus, tunteita ilmaisematon käyttäytyminen, hermostuneisuus, epävarmuus, vihamielisyys)
- vastaanottoaikojen unohtelu, avun hakeminen somaattisiin vaivoihin
- käyttäytymisen muuttuminen kumppanin tullessa paikalle, pysyttely kumppanin lähellä, sanonnat *'Mieheni ei salli...'* ja *'Mieheni mielestä...'*
- mahdollisesti valmiiksi kapean elinpiirin kaventuminen entisestään; sosiaalisten suhteiden väheneminen kumppanin kontrolloivan käyttäytymisen vuoksi (uhrin ja perheen eristäytyminen, mahdollisesti rajoitetut mahdollisuudet osallistua työelämään tai koulutukseen, yksinäisyys)
- ympäristön muuttuva suhtautuminen uhriin/perheeseen
- sopeutuminen uuteen yhteiskuntaan vaikeutuu
- taloudelliset ongelmat, syrjäytyminen (köyhyys, kodittomuus, velat, ei ruokaa, maksuvaikkeudet)

Lähteet: Perttu 2002a; WAVE, Women against violence Europe 2000; Stark & Flitcraft 1996.

Väkivalta vaikeuttaa kotoutumista

'Sopeutumisen eri vaiheissa tulevia kriisejä tulee huomioida eri lailla. Alussa kriisien hoito on todella vaikeaa, ihmiset eivät pysty vastaanottamaan mitään. Se on jo shokissa siinä sopeutumisessa. Jos kriisi tulee sopeutumisen loppuvaiheessa, hän on jo pitkällä ja tietyt asiat on käyty läpi, ihmiset pystyy keskittymään kriisin hoitoon.' (sosiaali 8.12.2003)

Maahanmuuttajanaisten kohdalla väkivallan seuraukset sekä väkivallasta selviytyminen ovat yhteydessä naisen kotoutumiseen, kulttuurisen sopeutumisprosessin vaiheeseen. Uuteen ympäristöön sopeutumista verrataan usein kriisiin, kulttuurisokkiin, jonka läpikäyminen vastaa muista kriiseistä selviytymistä. Työntekijöiden olisi hyvä tunnistaa kriisin eri vaiheet, jotka voivat selittää asiakkaan yllättävältä tuntuvaa käyttäytymistä. (Räty 2002.)

Kulttuurisen sopeutumisen prosessi, mahdollisen kriisin vaikutukset sekä sen kesto ovat hyvin yksilöllisiä. Kaikki eivät koe muutosta näkyvänä kriisinä ja osa ihmisistä käy prosessin läpi muutamissa kuukausissa, toisilta prosessi vie paljon kauemmin. Sopeutumisen etenemiseen vaikuttavat muun muassa lähtömaan ja tulomaan väliset kulttuuriset erot. Jos erot ovat suuria, on sopeutuminen todennäköisesti hitaampaa. Koulutus ja kielitaito helpottavat uuden kielen opiskelussa, lapset sopeutuvat yleensä muita helpommin. Myös persoonalliset ominaisuudet,

kuten avoimuus ja joustavuus, ovat eduksi. Oman perheen ja etnisen ryhmän tuesta on sopeutumisessa etua, samoin vastaanottavan maan positiivisesta suhtautumisesta tulokkaaseen. (Räty 2002.) Kotoutumisprosessin ongelmat puolestaan liittyvät Liebkindin ja Jasinskaja-Lahden mukaan (2000) inhimillisten ja materiaalistien resurssien puutteeseen sekä eri muodoissa ilmenevään tahalliseen tai tahattomaan syrjintään.

Monikulttuurisissa avioliitoissa maahanmuuttokriisiin voi liittyä myös parisuhdeksi. Kahden kulttuurin liitoissa parisuhde on usein erityisellä koetuksella, kun kulttuurien väliset erot nostavat esiin ristiriitoja. (Ojuri 1999.) Ojuri (1999) mukaan kahden kulttuurin liitoissa vallitsee rakenteellinen epätasa-arvo, mikä korostuu, jos nainen on ulkomaalainen. Miehen valta-asema perustuu kielen ja tapojen osaamiseen sekä taloudellisiin resursseihin. Jos mies käyttäytyy mustasukkaisesti tai kontrolloivasti, saattaa kielitaidoton puoliso eristäytyä tai tulla eristetyksi kotiinsa. Tällöin *'yhteys ulkopuoliseen yhteiskuntaan tapahtuu miehen kautta ja hänen ehdoillaan'*. (Ojuri 1999, 17.)

Ojuri (1999) toteaa parien keskinäisen epätasa-arvon olevan ilmeistä monissa kahden kulttuurin perheissä. Se näkyy pariskunnan suurena ikäerona ja erona koulutustaustoissa sekä lyhyenä seurusteluhistoriana, jonka aikana kumppani ja hänen kulttuurinen taustansa eivät ole tulleet tutuksi. Vaikka kulttuurien kohtaamisessa syntyvät ristiriidat myötävaikuttavat parisuhde- ja perheongelmien syntyyn, maahanmuuttajaperheissä väkivaltaongelmat voivat olla myös paljon vanhempaa perua. (Ojuri 1999.)

Jos väkivalta alkaa pian maahanmuuton jälkeen, nainen ei yleensä osaa lainkaan kieltä eikä tunne oikeuksiaan tai yhteiskuntamme palveluita. Henkisen väkivallan käyttäminen, esimerkiksi viranomaisten toiminnalla pelottelu, on sitä vakavampaa mitä huonommin nainen tuntee ympäröivää yhteiskuntaa. Torjuva suhtautuminen uuteen kulttuuriin voi lisääntyä pelottelun vuoksi tai avun hakemisessa ilmenevien vaikeuksien vuoksi.

Rädyn mukaan keskeinen piirre uuteen ympäristöön sopeutumisessa on ennustettavuuden puute, *'jatkuva tarve olla varuillaan ja tarkkaavainen'* (Räty 2002, 122). Varuillaanolo ja elämänhallinnan puuttuminen on yhteistä myös puolison väkivaltaa pelkääville naisille sekä heidän lapsilleen. Torjuntavaiheessa väkivaltaa kokeneen naisen kohdalla pelon ilmapiiri ulottuu silloin kotoa ulkopuoliseen maailmaan. Kulttuurista sopeutumista potentiaalisesti helpottava perheyhteisö ei tällöin tarjoa turvaa ja lepoa, toisaalta kodin ulkopuolinen maailma vaikuttaa vihamieliseltä ja arvaamattomalta. Asiakkaan kotoutumisen vaihe tulee siksi ottaa huomioon väkivaltatilanteen, kuten muidenkin kriisien hoidossa. Useiden yhtäaikaisten kriisien läpikäyminen on vaikea prosessi.

Laatikko 12. Kotoutuminen ja kotouttaminen

Suomessa pyritään edistämään maahanmuuttajien kotoutumista yhteiskuntaamme, muun muassa tukemalla keskeisten yhteiskunnallisten tietojen ja taitojen saavuttamista. *Kotoutumisella* tarkoitetaan lainsäädännössä *'maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen'*. Kotoutuminen on yksilöllistä kehitystä, joka ei tapahdu itsestään. *Kotouttamisella* tarkoitetaan viranomaisten maahanmuuttajan kotoutumista edistäviä toimenpiteitä. Kotouttamistoimien piirissä ovat ne maahanmuuttajat, joilla on kotipaikka Suomessa. Kotipaikan saaminen edellyttää tietynlaista oleskelulupaa. Kotouttamisen ulkopuolelle jäävät esimerkiksi päätöstä odottavat turvapaikanhakijat väliaikaisen maassa oleskelun vuoksi, oleskeluluvan saatuaan he tulevat myös kotouttamisen piiriin. (Työministeriö 2002, 5.)

Kotouttamislainsäädäntö (liite 4) edellyttää kunnilta kotouttamisohjelmia, joissa esitetään maahanmuuttajien kotouttamisen tavoitteet, toimenpiteet, voimavarat ja yhteistyö eri tahojen kanssa. Ohjelman tulee sisältää suunnitelmat myös etnisen tasa-arvon ja hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi.

Työvoima- tai sosiaaliviranomaisten tulee laatia henkilökohtainen kolmivuotinen kotoutumissuunnitelma siihen oikeutetulle maahanmuuttajalle kotouttamisohjelman ja kyseisen henkilön tarpeiden pohjalta. Suunnitelma sitoo viranomaisia tarjoamaan suunnitelmassa tarpeelliseksi katsottuja palveluja tai tukitoimia kyseiselle henkilölle. Maahanmuuttajalla on oikeus suunnitelman mukaiseen tukeen sekä velvollisuus suunnitelman noudattamiseen. Oikeus kotoutumissuunnitelmaan alkaa turvapaikanhakijoilla oleskeluluvan saamisesta, avioliiton kautta tulleilla perheen yhdistämisestä, maahantulosta. Suunnitelma pitää kotouttamislain mukaan tehdä viiden kuukauden kuluessa asiakkaan tultua joko työvoimatoimiston tai toimeentulotuen asiakkaaksi.

4.2 Tilanteen arviointi

'Kotiin palaamisia tuli muutaman kerran, hän meni takaisin. Koko ajan puhuttiin hyvin avoimesti siitä, mistä on kysymys ja miten me työparina näimme väkivallan kierteen ja sen vakaavuuden ja vaarat naisen kannalta. Niistä puhuttiin ihan suoraan. Sanoin naiselle kerran, että seuraava on se, että sinä saatat kuolla. Se imu on niin hirveä, sellainen väkivaltatilanteen loogiikka että ei päästä irti. Silloin täytyy olla hyvin suora. Meillä oli koko ajan luottamus. Oli tietysti suuri huoli, kun kuuli että hän oli mennyt takaisin, vaikka oli sovittu ihan muuta. Yhteys säilyi, hän tiesi mihin hän ottaa yhteyttä ja mihin hän menee, jos tilanne kriisiytyy.' (sosiaali 13.1.2004)

'... Selvästi näki, että väkivalta raaistu ja raaistu. [...] Tehtiin ihan selväksi, että voi olla, että hän ihan oikeesti pääsee hengestään ellei lähde siitä.' (terveys 29.3.2004)

Alkuvaiheen kartoituksella on suuri merkitys auttamistyössä. Pyri saamaan käsitys siitä, mikälaista väkivalta on ja onko nainen välittömässä hengenvaarassa. Tässä yhteydessä tulee puhua myös mahdollisten lasten tilanteesta.

Voit myös kysyä miehen mahdollisesta halusta hakea apua itselleen. On kuitenkin mahdollista, että alkuvaiheessa uhri ei halua, että mieheen otetaan yhteyttä tai halua muutenkaan kes-

kustella miehen hoitoon ohjauksesta. Työssäkäyntiin ja toimeentuloon liittyvät asiat saattavat vaikuttaa kokonaistilanteeseen.

4.2.1 Arvioikaa yhdessä tilanteen vaarallisuus

Vuosina 2000–2003 parisuhdeväkivalta johti Suomessa vuosittain 13–25 naisen kuolemaan (Tilastokeskus 2004c). Uhri saattaa vähätellä väkivaltaa, varsinkin jos hän ei ole valmis irrottautumaan parisuhteesta. Uhri saattaa itse aliarvioida tilanteen vaarallisuutta. Kun väkivalta on ollut vakavaa, todennäköisyys joutua uuden, vakavamman rikoksen uhriksi kasvaa. Kun nainen on joutunut hyväksikäytön tai pahoinpitelyn uhriksi, riskinarvioinnissa otetaan huomioon väkivallan toistumisen ja raaistumisen, vakavien vammojen, tapon ja murhan mahdollisuus. Tämän arvioinnin tuloksista huolimatta voi keskustelu sinällään auttaa naista punnitsemaan tilannettaan ja sen vaarallisuutta. (Socialstyrelsen 2001.)

Luotettavan arvioinnin tekeminen edellyttää tulkin käyttämistä, jos asiakkaan kielitaito on puutteellinen. Molemminpuolinen kysymysten ja vastausten ymmärtäminen on hyvä varmistaa myös suomea verrattain hyvin puhuvien naisten kanssa.

Vaikka vaarallisuutta lisäävät tekijät (laatikko 13) eivät kuvaa yksittäisen tapauksen kulkua, voi niitä pitää vaikeiden vammojen, tapon tai murhan riskiä lisäävinä tekijöinä. Ne perustuvat tutkimuksiin ja kokemuksiin yhden tai useamman riskitekijän vaikutuksesta. Tavallisimmat kuolemaan johtaneen väkivallan motiivit ja syyt ovat olleet mustasukkaisuus, eroproblematiikka ja tekijän mielenterveysongelmat. Suuressa osassa motiivina on pidetty psyykkistä sairautta – tekijä on usein yrittänyt itsemurhaa tai tehnyt itsemurhan. (Rying 2000; Socialstyrelsen 2001.)

Varsinkin erotilanteisiin liittyviin uhkaukset tulee ottaa vakavasti. Väkivallasta aiheutuva kuoleman riski on suurin välittömästi eron jälkeen, esimerkiksi Ruotsissa noin 40 prosenttia naisen kuolemaan johtaneesta väkivallasta on liittynyt erotilanteeseen (Socialstyrelsen 2001; Rying 2000).

Laatikko 13. Parisuhdeväkivaltaa kokeneen naisen tilanteen vaarallisuutta lisääviä tekijöitä

Väkivallan raaistuminen

Väkivallan tekijä

- on väkivaltainen kodin ulkopuolella
- uhkailee useammin tai vaarallisemmilla asioilla
- on väkivaltainen lapsia kohtaan
- uhkaa tappaa uhrin tai lapset
- uhkaa itsemurhalla
- käyttää huumeita, erityisesti aggressiota lisääviä (amfetamiini, anaboliset steroidit, kokaiini ym.)
- on käyttäytynyt väkivaltaisesti raskauden aikana
- on käyttänyt seksuaalista väkivaltaa
- suhtautuu uhriin pakkomielleisesti, sanoen ettei voi elää ilman häntä, seurailee ja/tai häiriköi häntä
- on aiemmin pahoinpidellyt naisen vakavasti
- on uhannut ystäviä tai sukulaisia
- tekijällä on aseita kotona tai muutoin helposti saatavilla

Tilanteen vaarallisuutta lisää, jos väkivallan uhri

- on yrittänyt jättää miehen,
- suunnittelee avoimesti miehen jättämistä tai
- on hakenut eroa

Lähteet: Socialstyrelsen 2001; Ellis 1987; Finkelhor & Yllö 1985; Perttu 1999.

Itsemurhariskin arviointi

Naiseen kohdistunut pahoinpitely lisää itsemurhayrityksen riskiä (Socialstyrelsen 2001, 50; Stark & Flitcraft 1995). Kysy asiakkaalta suoraan itsetuhoisista ajatuksista, kysyminen ja puhuminen ei voi aiheuttaa itsemurhaa. Keskity asiakkaan kuuntelemiseen ja keskustele asiakasta arvostavalla tavalla. Pyri vakuuttamaan hänet siitä, että välität hänestä ja haluat auttaa. (Rautava & Rissanen 1996; Hynninen 1996.)

Onko sinulla joskus ollut itsetuhoisia ajatuksia?

Oletko harkinnut koskaan itsemurhaa?

Oletko joskus yrittänyt itsemurhaa?

Jos asiakkaalla on itsetuhoisia ajatuksia, tulee hänet ohjata välittömästi kriisiavun piiriin ja järjestää tarvittaessa jatkohoito. Itsemurhaa yrittäneiden elämäntilanne tulee selvittää. Jos alaikäinen asiakas harkitsee itsemurhaa, on tilanteesta kerrottava myös vanhemmille, vaikka asiakas kieltäisi tämän. (Rautava & Rissanen 1996; Hynninen 1996.)

Jos asiakas on yrittänyt itsemurhaa, on uuden itsemurhan riski suurempi kuin muilla henkilöillä (Andersen & Bille-Brahe 1994). Riski on suurin ensimmäisen vuoden ajan, suurimmillaan kolme kuukautta yrityksen jälkeen (Hynninen 1996, 5).

Keskustelussa vältettäviä asioita (Rautava & Rissanen 1996):

- Älä tuomitse tai vähättele tilannetta. Älä sano itsemurhan ajattelemista typeräksi. Asiakkaalla on jo valmiiksi arvoton olo.
- Älä ehdota muuta toimintaa *'piristystarkoituksessa'*. Se päättää keskustelun ja viestittää, että et ole valmis keskustelemaan.
- Latteuksia, kuten esimerkiksi *'huomenna on jo paremmin'*, kannattaa välttää, koska ne vähättelevät tilannetta.

4.2.2 Väkivalta on uhka lasten hyvinvoinnille

Laatikko 14. Lastensuojelulain 40 §:n ilmoitusvelvollisuus

Jos sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisitoimen tai seurakunnan palveluksessa taikka luottamustoimessa oleva henkilö on virkaa tai tointa hoitaessaan saanut tietää ilmeisestä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta, hänen on ilmoitettava asiasta viipymättä sosiaalilautakunnalle. Myös muut henkilöt voivat tehdä ilmoituksen.

Noin 190 000 lapsen ja nuoren arvioidaan elävän perheessä, jossa on tai on ollut äitiin kohdistunutta väkivaltaa (Dufva 2001²⁵). Orasen (2001) mukaan väkivalta vaikuttaa aina lapsiin. Lapset oppivat ennakoimaan väkivaltatilanteita ja he käyttävät tilanteen seuraamiseen paljon energiaa. Jos väkivaltaa on mahdotonta ennakoida, lapset saattavat kokea jatkuvaa uhkaa. Väkivaltatilanteissa lapset voivat pyrkiä piiloutumaan ja sulkemaan pois väkivallan äänet, osa lapsista jää jähmettyneenä seuraamaan tilannetta, toiset taas pyrkivät aktiivisesti estämään väkivaltaa menemällä väliin. (Oranen 2001.)

Lapsi saattaa olla jatkuvasti huolissaan ja peloissaan, mikä voi näkyä keskittymisvaikeuksina. Hän saattaa jäädä esimerkiksi koulusta tai harrastuksista pois ollakseen paikalla väkivallan puhjetessa. Erilaiset pelot, etenkin pelko äidin kuolemasta yhdistävät väkivallan piirissä kasvavia lapsia. (Oranen 2001; McGee 2000.)

Lapsen riski joutua itse väkivallan uhriksi on näissä perheissä suurempi kuin normaalisti. Parisuhdeväkivalta vaarantaa vakavasti lasten hyvinvoinnin, vaikka lapsi itse ei olisi joutunut pahoinpitelyn uhriksi tai ollut paikalla pahoinpitelyjen aikana. Lapsi on aina sijaiskärsijä, mis-

²⁵ Arvio perustuu Heiskasen ja Piispan (1998) tutkimukseen naiseen kohdistuvan väkivallan yleisyydestä Suomessa.

tä tulee keskustella myös naisen kanssa häntä syylistämättä. Kysy lapseen kohdistuneesta väkivallasta tai uhkailusta, lasten tilanteesta ja heidän reaktioistaan. (Perttu 2002a.)

Lapset hakevat harvoin itse apua, koska he saattavat mieltää väkivallan normaaliksi perhe-elämäksi. Vaikka he ymmärtäisivät tilanteen vääristyneisyyden, heillä ei ole välineitä tilanteen selvittämisen aloittamiseksi. (Paavilainen & Pösö 2003b, 75.) Avun hakemista estävät lisäksi vanhempien kiellot asiasta puhumisesta sekä lasten lojaalisuus vanhempiaan kohtaan.

Lapsiin kohdistunutta pahoinpitelyä²⁶ tai seksuaalista hyväksikäyttöä epäiltäessä tulee noudattaa vuonna 2003 laadittuja ohjeita (Taskinen 2003). Parisuhdeväkivalta voi tulla esille myös lasten kautta esimerkiksi päiväkodissa, koulussa tai terveydenhuollossa. Tilannetta tulee selvittää silloin ensisijaisesti lapsen näkökulmasta yhteistyössä uhrin kanssa. Asiasta tulee keskustella kahden kesken uhrin kanssa ohjaten häntä avun piiriin sekä ilmoittaa asiasta lastensuojeluun.

- Keskustele uhrin kanssa lasten tilanteesta selvittäen, onko lapsen kohdistunut väkivaltaa, onko lasta uhattu sillä tai onko lapsi ollut näkemässä väkivaltatilanteita (Perttu 2002a).
- Kerro uhrille lastensuojelulaista, sen tarkoituksesta ja omasta ilmoitusvelvollisuudesta. Ilmoitus tulee tehdä, vaikka lapsi ei olisi suoranaisesti joutunut väkivallan uhriksi tai ollut väkivaltatilanteissa läsnä. Ilmoitus on hyvä tehdä, vaikka arvelee jonkin toisen tahon jo ilmoittaneen asiasta aikaisemmin. Useilta tahoilta tulevat tiedot helpottavat lapsen tilanteen arviointia. Näin lapsen tilannetta koskevat tiedot kertyvät varmimmin yhteen paikkaan, jolla on valtuudet ja velvollisuus selvittää tilanne (Peltonen 2003).
- Pohtikaa yhdessä, miten lapsia pystyy suojelemaan. Pyri pääsemään yhteistyöhön uhrin kanssa, vaikka lastensuojelukysymykset herättävät todennäköisesti hänessä pelkoa. Huoltajuudella kiristäminen on väkivallan tekijöiden tavallisimpia keinoja pitää nainen aloillaan. Monesti uhri pelkää menettävänsä huoltajuuden, jos viranomaiset saavat tietää väkivallasta. Tämä koskee erityisesti naisia, joilla on väkivallan seurauksena henkisiä vaikeuksia. (Perttu 2002a.)
- Voitte ottaa yhdessä yhteyttä lastensuojelutyöntekijään (Perttu 2002a).
- Uhri voi suojella lapsia suojelemalla itseään ja miettimällä etukäteen lasten turvallisuutta väkivaltatilanteissa. Lapsille kannattaa kertoa, että heidän ei pidä tulla väkivaltatilanteissa väliin. (Ks. kpl 4.3.2.)
- Mahdollisissa lasten huoltajuutta koskevissa keskusteluissa tulee ehdottomasti käyttää ammattitulkia.
- Mahdollisen rikoksen selvittäminen kuuluu poliisille (Taskinen 2003).

Myös lapsi tarvitsee apua ja tukea. Väkivaltaa kokeneille tai todistaneille lapsille tulisi tarjota mahdollisuus kokemusten käsittelyyn, yksilöllisesti ja/tai vertaisryhmissä.

²⁶ Stakesin suositusten (Taskinen 2003) mukaan lapsen pahoinpitelytutkimukset tulisi käynnistää seuraavissa tilanteissa: Alle 1-vuotiaiden luunmurtumat, alle 5-vuotiaiden tietyt luunmurtumat (kylki-, olka- ja lapaluunmurtumat, nikamamurtumat; tietyt kallonmurtumat; epäily imeväisikäisen ravistelusta; tarkkarajaiset tai kuuman esineen aiheuttamat palovammat; lukuisat mustelmat muualla kuin sääriässä, reisissä, kyynärvarsissa tai otsassa; myös muunikäisten lasten vammat ja murtumat, joissa vammat eivät vastaa esitietoja tai joissa pahoinpitely on mahdollinen.

Lasten turvallisuus tulee ottaa huomioon aina erotilanteissa. Tämä on tärkeä muistaa myös turvakodissa sekä sovittaessa lasten ja väkivallan tekijän tapaamisista. Tarvittaessa tapaamiset tulee järjestää valvotusti. Jos väkivallan uhka on ilmeinen, on syytä keskeyttää tapaamiset (Hautamäki 2002, 123). Tapaamiskäytännöistä sovittaessa lastenvalvojan tulisi kuulla väkivallan uhria erikseen:

'Yleensä kaikkien asiakkaiden kanssa toimitaan niin, että nainen tapaa lastenvalvojan ensin yksin ja vasta sitten on yhteinen tapaaminen, jolloin pyritään sopimaan tapaamisista. Ensimmäisellä tapaamisella ei yleensä päästä sopimukseen. Naiselle kerrotaan, että paperia ei tarvitse allekirjoittaa ensimmäisellä kerralla. Yksin meneminen perustuu siihen, että nainen saa kertoa yksin väkivallasta.' (järjestö 30.12.2004)

Monissa tapauksissa kannattaa ottaa huomioon lapsikaappauksen mahdollisuus²⁷.

'Jos on uhkana, että mies vie lapset maasta, sovelletaan 'passipolitiikkaa'. Kun lapsi on isällä, lapsen passi on äidillä ja päinvastoin. Passi voi olla myös sosiaalityöntekijän hallussa. Toisinaan määrätään (haetaan) rajoitettuja tapaamisoikeuksia, tapaamiset rajoitetaan maan rajojen sisäpuolelle.' (järjestö 24.10.2003)

4.2.3 Väkivallan tekijän tilanne

'Aluksi kriisitilanteen selvittelyssä pitää käyttää paljon aikaa siihen, että selitetään, että meillä toimitaan näin. Jos jossakin perheessä tapahtuu väkivaltaa, meillä viranomaisilla on oikeus puuttua siihen, vaikka asiakkaat kokevat ne perheen sisäisiksi asioiksi. Meidän oikeuttamme puuttua kritisoidaan kovastikin. Siinä on ehkä menetelmäero suomalaisiin asiakkaisiin nähden, käydään läpi selkokielellä viranomaisten velvollisuuksia ja oikeuksia, jopa lainsäädäntöäkin, että esimerkiksi sosiaalityöntekijällä on oikeus tulla tällaiseen tilanteeseen.' (sosiaali 13.1.2004)

'[Vaikeimpia ovat] [n]e parisuhteet tai perheet, joissa mies on väkivaltainen, mutta kieltäytyy yhteistyöstä. Ei päästä keskusteluun ollenkaan. Hän ei tule paikalle tai jos tulee, käyttäytyy uhkaavasti ja uhkailee myös puolisoa. Heille [...] on täysin vierasta, että asioita voitaisiin ratkaista näin. He eivät näe siihen mitään syytä.' (sosiaali 13.1.2004)

'Joskus olen kyllä kysynyt ihan suoraan, että "Miten toimit jos hermot menee, käyttäydytkö väkivaltaisesti?"' (terveys 18.11.2004)

Parisuhdeväkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajanaisten väkivaltaisesti käyttäytyvistä puolisoista tiedetään vain vähän. Vuonna 1999 turvakodeissa olleiden maahanmuuttajanaisten puolisoista puolet oli maahanmuuttajia, puolet suomalaisia (Haarakangas ym. 2000). Ruotsissa tehdyssä kaikille naisille suunnatussa kyselytutkimuksessa (Lundgren ym. 2001) todetaan, että nykyisen puolisonsa tekemän väkivallan kohteeksi joutuneiden naisten puolisoista noin 18 prosenttia oli syntynyt muualla kuin Ruotsissa. Aikaisemman puolison väkivallan tekojen kohteeksi joutuneiden naisten puolisoista 28 prosentilla puoliso oli syntynyt Ruotsin ulkopuo-

²⁷ Lisätietoa lapsikaappauksen ehkäisystä, ks. www.om.fi/18031.htm -> Kaapatut lapset ry:n neuvoja vanhemmille (suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi).

lella²⁸, muissa Pohjoismaissa (7 %), muissa Euroopan maissa (7 %) tai Aasiassa (7 %). (Lundgren ym. 2001.)

Väkivaltainen käyttäytyminen tulee erottaa ulkoisista tekijöistä ja muista ongelmista, kuten sota- ja pakolaiskokemuksiin liittyvistä henkisistä ongelmista, uuteen maahan sopeutumisen tai työttömyyden aiheuttamista stressistä sekä alkoholinkäytöstä. Silti esimerkiksi alkoholin käyttö saattaa liittyä systemaattisesti väkivaltatilanteisiin. Väkivallan tekijä saattaa tarvita apua myös muihin ongelmiin, esimerkiksi kidutuksen aiheuttamaan traumaan (ks. kpl 2.2.5, laatikko 7).

Väkivaltainen käyttäytyminen saattaa aiheuttaa myös väkivallan tekijälle henkisiä oireita, masennusta, syyllisyydentunnetta, häpeää ja pelkoa esimerkiksi lasten menetyksestä. Myös väkivallan tekijä kokee usein avioeron tai sen uhan henkisenä kriisinä. (Hautamäki 2002.)

Tutkimusten mukaan noin 6 prosenttia parisuhteessaan väkivaltaa käyttäneistä suomalaisista miehistä hakee itse apua käyttäytymisensä muuttamiseksi (Heiskanen & Piispa 1998). Tarjotusta ulkopuolisesta avusta kieltäytyminen on yleistä. Kokemusten mukaan väkivallan tekijä saadaan parhaiten sitoutumaan työskentelyyn, kun häneen otetaan henkilökohtaisesti yhteyttä 1–3 päivää väkivaltatilanteen jälkeen. (Hautamäki 2002.)

Jos väkivalta tulee esille uhrin kertoessa asiasta, väkivallan tekijän hoitoonohjaus tai työntekijän yhteydenotto edellyttää uhrin lupaa. Uhri ei ole vastuussa väkivallan tekijän auttamisesta. Arvioikaa yhdessä, lisääkö yhteydenotto uhrin ja/tai lasten riskiä joutua uudelleen väkivallan kohteeksi. (Perttu 2002a.) Uhri voi myös itse viedä esitteitä väkivallan tekijälle, jos se on turvallista.

Keskusteltaessa miehen kanssa tulee painottaa, että väkivaltainen käyttäytyminen on Suomessa lailla kiellettyä, eikä sitä voida hyväksyä missään tilanteessa. Väkivaltatilanteista puhuttaessa tulee keskittyä tekijän käyttäytymiseen, ei uhrin toimintaan tai sanomisiin. Keskustele väkivallan vaikutuksista uhriin ja lapsiin. Motivoi miestä muuttamaan käyttäytymistään, *'väkivalta ei ole pakonomainen itsestään purkautuva luonnonvoima'*. (Hautamäki 2002.)

Keskeisiä periaatteita väkivaltaisesti käyttäytyvien miesten auttamistyössä (Hautamäki 2002):

- Työn lähtökohtana tulee olla uhrin tarpeet ja turvallisuus.
- Väkivallan tekijän tulee ottaa vastuu omasta väkivaltaisesta käyttäytymisestään – väkivalta ei ole uhrin syytä. Miehen käyttäytymistä tulee seurata uhrilta saatavan palautteen avulla.
- Miehen tulee sitoutua työskentelyyn. Mahdollisia virheellisiä väkivallan selitysmalleja puretaan aktiivisesti työskentelyn aikana.
- Hänen tulee ymmärtää riidan ja väkivallan ero sekä tekojensa seuraukset.
- Työskentelyn tulisi olla aluksi kriisityön periaatteiden mukaisesti viikoittaista.

²⁸ Huom. 7 % naisista ei maininnut miehen syntymämaata.

Maahanmuuttajanaisten suomalaisia puolisoita voidaan ohjata miesten erityispalveluihin normaalisti. Maahanmuuttajataustaisen miehen palveluihin ohjaamisessa tulee ottaa huomioon miehen kielitaito sekä erityispalveluissa käytettävät kielet. Selvitä, mistä hän voi saada apua osaamallaan kielellä. Koska väkivaltaisesti käyttäytyville miehille tarkoitettujen erityispalvelut²⁹ perustuvat osaksi ryhmätyömenetelmien käyttöön, asiakkuus saattaa edellyttää suomen, ruotsin tai englannin kielen taitoa³⁰. Vähemmistökielisiä ryhmiä ei toistaiseksi ole kehitetty, käytännössä niiden järjestäminen on vaikeaa vähemmistöjen pienen koon ja eriaikaisien tarpeiden vuoksi.

Muista väkivallan uhri

- Työntekijän virheellinen toiminta voi vaarantaa uhrin turvallisuuden. Perehdy väkivallan katkaisutyöhön (ks. kirjallisuutta liitteessä 6).
- Huolehdi siitä, että myös uhri ja lapset saavat riittävästi apua. On suositeltavaa, että naista auttaa eri työntekijä kuin miestä. Työntekijöiden yhteistyö ja tiedonvaihto on tärkeää.
- Pyydä väkivallan tekijältä kirjallinen lupa pitää yhteyttä uhriin ja häntä auttavaan tahoon kaikissa tilanteissa.
- Pidä säännöllisesti yhteyttä uhriin ja/tai häntä auttavaan tahoon. Kerro uhrille aina, jos mies uhkaa häntä väkivallalla. Työntekijällä on velvollisuus ilmoittaa valmisteilla olevasta rikoksesta³¹ puolisolalle tai viranomaiselle, kuten poliisille (rikoslain 15. luvun 10 §).
- Ota huomioon uhrin kielitaito. Varmista, että myös hän saa sinuun yhteyden.
- Jos väkivallan tekijä ei sitoudu väkivaltaisen käyttäytymisensä muuttamiseen, auttamistyön tulee keskittyä uhrin tukemiseen.
- Kerro uhrille, jos mies lopettaa tapaamiset.

4.3 Naisen tukeminen

'...katsotaan tilanne tarkemmin yhdessä. Eritellään ongelmia ja mietitään, mitä tehdään. Lähtökohtana asiakas ja naisen halu tehdä asialle jotakin. Joskus [asiakas] haluaa vain henkistä tukea.' (järjestö 14.11.2003)

'Jos en tunne naisen omaa kulttuuria, kysyn mahdollisimman paljon, miltä hänestä tuntuu. Kyseleminen on tärkeää, vältän suoria neuvoja, samalla yritän saada selville mitä tilanne naiselle tarkoittaa.' (järjestö 14.11.2003)

'Kun kynnyks on ylitetty, kun joku ottaa puheeksi, siihen pitää heti reagoida. Tänne on joskus tultu yöllä [...]. Niissä tilanteissa toimitaan niin, että uskotaan ja hyväksytään, että kaikki on totta, pyritään rauhoittamaan se tilanne. Sitten arkena mietitään sitä, miten voidaan auttaa ja tukea. Silloin kun joku hakee apua, ei kyseenalaisteta sitä koskaan.' (sosiaali 13.1.2004)

²⁹ Erityispalvelujen yhteystietoja liitteessä 7.

³⁰ Keskustelut: Jari Hautamäki, Lyömätön linja Espoossa; Matti Kupila, Jussi-työ Helsinki.

³¹ Murha, tappo, törkeä pahoinpitely, raiskaus, törkeä raiskaus.

'...suku painosti, olivat närkästyneitä siitä, että vaikka mies on parantunut, ei ole fyysistä väkivaltaa – 'huono äiti hakee apua, kauheaa'. [Suku] (k)ritisoi, kun ei kestä sitä, vaikka [[entisessä kotimaassa]] naiset joutuvat kestäämään paljon pahempaa. [Suku] (v)ähättelee hänen huoliaan ja elämäntilannettaan.' (sosiaali 8.12.2003)

Usko naisen kertomusta

Anna positiivista palautetta avun hakemisesta. Kuuntele uhrin kertomus ja usko uhria. Naisiin kohdistuva väkivalta on niin yleistä, että asiakas puhuu todennäköisesti totta. Todellisuus voi olla vielä monimutkaisempaa. On tärkeää, että et kyseenalaista uhrin kertomusta. Uskomalla naista pätevoität hänen kokemuksensa ja oikeutat hänen tunteensa. Asiantuntijoiden mukaan passiivinen, kantaa ottamaton kuuntelu saa naisen epäilemään, että hän on väärässä ja muut, väkivallan tekijä mukaan lukien, oikeassa. (Perttu 2002a.)

Kunnioita, älä syyllistä

Anna uhrille positiivista palautetta väkivallasta kertomisesta sekä hänen selviytymisestään. Korosta, että väkivalta on aina täysin tekijän vastuulla. Uhrin syyllistämistä tulee välttää, todennäköisesti uhri jo kokee syyllisyyttä tilanteestaan. Vältä myös väkivallan tekijän tai parisuhteen moittimista, koska se voi lisätä uhrin kokemaa häpeää. (Perttu 2002a.)

- Älä syyllistä uhria, uhri ei ole vastuussa tapahtuneesta.
- Älä kysy: *'Mitä sinä teit?'* tai *'Miksi et lähde?'*
- Älä tuomitse tai moiti miestä, koska se voi lisätä naisen häpeän tunteita (Perttu 2002a).

Ota kantaa kaikenlaista väkivaltaa vastaan

Korosta, että lait koskevat kaikkia asiakkaan tilanteesta, taustasta tai kulttuurista riippumatta. Ota selkeästi kantaa väkivaltaa vastaan. Asettumalla väkivallan uhrin puolelle vahvistat uhrin omia tunteita ja oikeutta niihin. Kerro, että väkivallan käyttäminen on Suomessa rikos ja sen käyttämiselle ei ole koskaan oikeutusta. Väkivalta on aina tekijän vastuulla. (Perttu 2002a.)

- Väkivalta ei ole koskaan oikeutettua – uhri ei ole vastuussa siitä.
- Myös uhka, kontrollointi ja vallankäyttö ovat väkivaltaa.
- Väkivalta on ihmisoikeusloukkaus (Perttu 2002a).

Keskustele naisen esille tuomista väkivaltaan liittyvistä uskomuksista

Pyri purkamaan väkivaltaan liittyviä uskomuksia ja mahdollisia virheellisiä selitysmalleja. Väkivalta ei ole seurausta hänen käyttäytymisestään, elinolosuhteista tai muista ulkoisista tekijöistä. Osapuolet saattavat selittää miehen väkivaltaisen käyttäytymisen johtuvan esimerkiksi maahanmuuttoon liittyvästä kriisistä, miehen kokemasta stressistä, traumaattisista tapahtumista tai yhteiskunnallisen aseman menettämisestä. Väkivaltaa ei tule myöskään käsitellä tunteenilmauksena. Väkivalta voi kuitenkin tulla esille edellä mainittujen tekijöiden kautta: *'Miehellä on stressiä, häneltä palaa pinna.'*

Korosta, että nainen ei ole vastuussa väkivallasta ja tekijän väkivaltaisesta käyttäytymisestä. Nainen ei ole itse aiheuttanut väkivaltaa. Vaikka hän muuttaisi käyttäytymistään, tilanne ei muuttuisi. Väkivaltaa ei voi aiheuttaa riidalla, vaan tekijä itse valitsee väkivallan käyttämisen. Uhri ei myöskään voi saada väkivaltaa loppumaan muuttamalla omaa käyttäytymistään. Väkivallassa ei ole kyse riitelystä, vaikka niissä tilanteissa usein riidellään. Alkoholin käyttäminen ei selitä väkivaltaista käyttäytymistä. (Perttu 2002a.)

Miesten naisiin kohdistama väkivalta on yleistä kaikissa maissa, myös Suomessa. Se on yleistä myös Suomessa asuvien maahanmuuttajanaisten keskuudessa. Väkivallalla on uhrille fyysisiä ja henkisiä seurauksia. Väkivalta tulee saada loppumaan.

Väkivallan käyttämiselle ei ole kulttuurisia tai uskonnollisia syitä. Se on rikos riippumatta kulttuurista tai uskonnosta. Monissa uskonnollisissa yhteisöissä on tuomittu naisiin kohdistuva väkivalta. Vaikka valtioilla on velvollisuus puuttua väkivaltaan, kaikissa maissa näin ei vielä tehdä. Suomessa viranomaisten tulee puuttua väkivaltaan lainsäädännön nojalla.

Naisella on oikeutus tunteilleen miehen tai muiden vähättelystä huolimatta. Tunteiden käsittelyssä voi olla tarpeen keskustella sukupuolirooleista. Miehellä ei ole oikeutta väkivallan käyttämiseen. Naisella ei ole velvollisuutta kestää mitä vain, vaan hän voi itse päättää omista rajoistaan. Rikoslaki ja muu lainsäädäntö koskevat kaikkia ihmisiä, myös maahanmuuttajia. Perheessä tapahtuva väkivalta ei siten ole yksityisasia, vaan rikos. Yhteiskunnan tehtävä on suojella kaikkia rikoksen uhreja.

Naiselle kannattaa kertoa muista väkivallasta selviytyneistä maahanmuuttajanaisista. Voit antaa tai suositella naiselle myös naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsittelevää kirjallisuutta ja esitteitä. (Ks. liite 6.)

Kerro omista velvollisuuksistasi ja oikeuksistasi työntekijänä

Kerro uhrille omista velvollisuuksistasi ja mahdollisuuksistasi auttaa. Korosta asiakassuhteen luottamuksellisuutta ja sitä, ettet voi kertoa hänen puolisolleen tai muulle viranomaiselle hänen liittyvistä asioista ilman hänen lupaansa. Kerro myös luottamuksellisuuteen liittyvistä poikkeuksista, kuten velvollisuudestasi tehdä tarvittaessa lastensuojeluilmoitus. Monien eri viranomaisten ja järjestöjen apu saattaa olla tilanteen hoidossa hyödyksi. Pyydä naiselta lupaa ottaa yhteyttä muihin auttajiin. Yhteistyöstä voidaan sopia myös verkostokokouksissa.

Muista väkivallan uhrin turvallisuus työn lähtökohtana

Väkivallan uhrin auttamisen tavoitteena tulee olla väkivallan loppuminen, mutta ei millä keinolla hyvänsä. Työntekijän toiminnan tulee perustua ensisijaisesti uhrin turvallisuuden säilyttämiseen ja lisäämiseen, uhrin tahtoa kunnioittaen. Vaikka väkivallan tekijä on teoistaan vastuussa ja ainoana voi lopettaa väkivallan käyttämisen, ei väkivallan tekijään saa ottaa yhteyttä ilman uhrin lupaa. Hänelle ei saa muullakaan tavalla, suorasti tai epäsuorasti, ilmaista asiakas- tai hoitosuhteesta naiseen.

Kunnioita naisen valintoja

Parisuhdeväkivallalle on tyypillistä väkivallan ja parempien vaiheiden vaihtelemisen sykli-syys. Väkivaltatilanteen jälkeen tekijä usein pahoittelee ja vakuuttaa muuttuneensa. Hyvittelemällä tekojaan hän saattaa saada uhrin uskomaan väkivallan loppuneen. Tästä vaiheesta puhutaan usein *'kuherruskuukautena'*. Tilanteen vähittäinen kiristyminen on uhrille stressaava vaihe. Ajan myötä uhri oppii tunnistamaan väkivaltaa ennakoivia merkkejä ja pyrkii välttämään miehen ärsyttämistä kaikin tavoin. Lopulta väkivalta saattaa seurata mistä tahansa asiasta. (Perttu 2002b.)

Muun muassa neuvoloissa (Perttu 2004) on havaittu, että naiset eivät aina halua aktiivista apua silloin, kun tilanne perheessä on rauhallinen. He eivät välttämättä kieltäydy kaikesta avusta, vaan kieltäytyminen koskee senhetkistä tilannetta. Uhrin eivät yleensä arvioi tilannetta pitkällä aikavälillä tai ennakoivat väkivallan jatkumista. Näissä tilanteissa on tärkeää ilmaista, että nainen voi hakea apua milloin vain. Kerro naiselle, että parisuhdeväkivalta yleensä jatkuu hyvien kausien jälkeen. Ota myös esille naisen ja lasten turvallisuuteen liittyvät asiat. (Perttu 2004.)

Väkivallasta irtipääsy ei aina etene suoraviivaisesti. Monet pahoinpidellyt naiset palaavat turvakodista pahoinpitelijän luokse, mutta tulevat uudelleen takaisin. Uhrin valinnat tulee hyväksyä. Kun työntekijänä kunnioitat uhrin tahtoa ja valintoja, toimit toisin kuin väkivallan tekijä. Kunnioituksella säilytät asiakassuhteessa luottamuksen – asiakas hakee uudelleen apua, kun hän on valmis. Saatat kokea uhrin kotiin palaamisen tai avusta kieltäytymisen vaikeana, jopa turhauttavana. Pyri kuitenkin siihen, että omat kielteiset tunteesi eivät näy asiakkaalle. Parisuhdeväkivallan uhrin havaitsevat herkästi työntekijän kielteisen suhtautumisen kokien sen syyllistävänä. (Perttu 2004.)

Ota huomioon väkivallan vaikutukset

'Se [raiskaus entisessä kotimaassa] oli hyvin traumaattista, näkyi painajaisunina ja fyysisinä oireina, sellaisena yleisenä ahdistuksena. Se oikeestaan nousi sillä tavalla, että pienen vauvan syntymän jälkeen hän masentui. [...] Hän rupesi kertomaan, että hän on masentunut ja alakuloinen, [...], se paljastu sitten.' (terveys 29.3.2004)

Väkivalta on uhrille aina traumaattinen tapahtuma. Psykkinen trauma on seurausta ylivoimaisesta ja hallitsemattomasta kokemuksesta ja se johtaa usein avuttomuuden, haavoittuvuuden ja hallinnan puutteen kokemiseen. Uhri on usein kokenut hengenvaarallisen tilanteen, kuolemanvaaran, vakavia vammoja tai oman koskemattomuuden loukkauksen. Traumaattista tapahtumaa on ollut mahdotonta ennakoita, eikä uhri ole voinut valmistautua siihen. Traumaattisella tapahtumalla on sekä välittömiä että pitkäaikaisia vaikutuksia. Akuutissa tilanteessa vaikutukset voivat ilmetä monin tavoin käyttäytymisessä, yhtä lailla tyyneytenä kuin epärationaalisen käyttäytymisenä. Vaikutukset voivat näkyä myös uhrin tunnereaktioissa ja ajattelussa. Uhri voi olla ahdistunut, sekava tai paniikissa, vaikuttaa tunteettomalta tai hänen ajattelu- ja toimintakykynsä voi olla heikko. Hän voi käyttää puolustusmekanismeja, kieltää tapahtumat tai etsiä niille järkisyytiä. Uhri voi reagoida tapahtumiin myös 1–3 päivän viiveellä. Traumaattiset tapahtumat voivat joidenkin uhrien kohdalla johtaa traumaperäiseen stressireaktioon (traumaoireyhtymä/PTSD). Käyttäytymiseen, ajatteluun ja persoonallisuuden piirteisiin

liittyvien oireiden lisäksi ne voivat ilmetä somaattisina. Erilaisten selviytymiskeinojen käyttämisen on todettu lieventävän trauman vaikutuksia. (Nousiainen & Perttu 2002.)

Ennakkoluulot vaikuttavat kokemukseen avun saamisesta

Pakolaisia ja etnisiä vähemmistöjä kohtaan tunnettavat ennakkoluulot voivat ratkaisevasti heikentää uhrien avun saamista vaikuttaen etenkin uhrin omaan kokemukseen avun saamisesta. Varsinkin traumaattisten kokemusten auttamisessa auttajien asenteilla on merkitystä uhrin toipumiselle. (Liebkind & Eränen 2000.) Uhrin epämiellyttävyys tai miellyttävyys vaikuttaa mahdollisiin auttajiin, kielteisiä tunteita herättävä henkilö torjutaan helpommin kuin muut (Schloper & Matthews 1965; Frieze & Bar-Tal 1979). Työntekijän kokemukseen vaikuttaa huomattavasti uhrin tunnetila. Toisaalta kielteisiä tunteita tuovat esille todennäköisimmin uhrin, jotka ovat selvinneet kokemuksistaan huonosti (Liebkind & Eränen 2000).

Trauman vaikutukset ulottuvat myös uhrin käyttäytymiseen. Huonosti tilanteesta selvinneen uhrin elämänhallinnan puute voi tehdä hänet riippuvaiseksi muista herättäen auttajissa voimattomuuden tunteita (van der Kolk 1994). On todennäköistä, että *'vakavan trauman läpi käyneet ihmiset, esimerkiksi pakolaiset, herättävät ympäristössään kielteisempiä tunteita kuin vähemmän vakavia kokemuksia kokenut, esimerkiksi tavalliset maahanmuuttajat uuteen ympäristöön sopeutuessaan'*. (Liebkind & Eränen 2000; Holloway & Fullerton 1994; Wilson & Lindy 1994.)

4.3.1 Kerro naiselle hänen oikeuksistaan

Väkivaltaa kokeneella maahanmuuttajanaisella on oikeus saada tietoa oikeudellisesta asemastaan ja erilaisista vaihtoehdoista. Kokemusten mukaan väkivallan uhrin tarvitsevat tietoa alla mainituista asioista. Kun keskusteleet niistä, anna asiakkaalle esitteitä (liite 6) ja selitä esitteiden sisältöä.

- Väkivalta on aina rikos. Häätätilanteessa apua saa poliisilta. Väkivallan uhrilla on oikeus monenlaiseen apuun.
- Väkivallan uhri voi tehdä rikosilmoituksen. Se on hänen oikeutensa.
- Lähestymiskiellosta on apua ahdistelutilanteissa.
- Väkivallasta kannattaa hankkia näyttöä.
- Myös nainen voi hakea avioeroa.
- Lasten huoltajuudesta voidaan päättää sopimalla tai oikeudessa.
- Oikeus toimeentuloturvaan.
- Oikeusapu rikos-, oleskelulupa- ja muissa asioissa.

'Väkivalta on aina rikos.'

Väkivalta on rikos, vaikka siitä ei olisi seurannut vakavia vammoja. Kaikilla on oikeus turvalliseen elämään. Tätä on syytä painottaa naiselle.

'Oletko harkinnut rikosilmoituksen tekemistä?'

'Tuntuu maahanmuuttajanaisten kohdalla menevän niin, et kyl he ensin itse asiassa hakeutuivat eroon sitä väkivaltaa käyttävästä miehestä ja sitten uskaltavat tekemään sen rikosilmoituksen. Ja sekin monesti liittyy just siihen et se häirintä jatkuu tai väkivalta jatkuu eron jälkeen, ja sitten joutuu tekemään sen rikosilmoituksen.' (järjestö 18.3.2004)

'Joskus naiset olettavat, että viranomaiset tekevät enemmän kuin heidän todellisuudessa kuuluu tehdä. Naiset odottavat, eivätkä itse toimi. Mies voi sanoa, että pitää paikkansa 'ettei ulkomaalaisia auteta' – naisille jää sellainen käsitys, että tämä pitää paikkansa.' (järjestö 24.10.2003)

Fyysinen väkivalta on aina rikos, vaikka siitä olisi aiheutunut vain pieniä jälkiä. Myös väkivallalla uhkaaminen on rikos³². Kerro naiselle hänen mahdollisuudestaan tehdä rikosilmoitus poliisille. Väkivallasta ei tarvitse olla aiheutunut vakavia vammoja ennen rikosilmoituksen tekemistä. Koska kynnys rikosilmoituksen tekemiseen on usein korkealla, on syytä muistuttaa, että rikosilmoituksen tekeminen ei merkitse kostamista, vaan se on rikoksen uhrin oikeus. (Perttu 2002a.) Poliisille kannattaa kertoa mitä on tapahtunut, vaikka tilanteista ei olisi näyttöä.

Itse rikosprosessi on monille henkisesti raskas kokemus, joka voi aiheuttaa uudelleen uhriutumista. Tätä voidaan ehkäistä oikea-aikaisella tiedolla, tuella ja ymmärtävällä kohtelulla. (Kehrävuori & Kjöllman 2002.) Jo rikosilmoituksen tekovaiheessa on mahdollista – ja suositeltavaa – käyttää oikeusaputoimistoa tai yksityistä asianajajaa. Jotkut järjestöt³³ tarjoavat neuvontaa ja tukea rikoksen uhrille oikeusprosessin ajaksi ilmoituksen tekemisestä lähtien.

Väärinymmärryksiä saattaa syntyä. Esimerkiksi poliisi ei tee automaattisesti rikosilmoitusta kaikista kotikäyntiin johtaneista tapahtumista. Uhrille saattaa syntyä väärä käsitys siitä, miten asiaa hoidetaan. Neuvo uhria seuraamaan rikostutkinnan etenemistä.

Jos uhri peruuttaa rikosilmoituksen, ei asiasta voi tehdä uudelleen rikosilmoitusta. Peruuttamista kannattaa siten harkita tarkoin. Uhri ja väkivallan tekijä voidaan joissakin tapauksissa ohjata rikosasioiden sovitteluun, menettelystä saa tietoa sosiaalitoimistoista. Sovittelun sopivuutta parisuhdeväkivaltatilanteisiin on kritisoitu, koska pelottelun ja väkivallan uhan vuoksi puolisoita katsotaan olevan liian eriarvoisessa asemassa. Sovittelu on aina vapaaehtoista, siihen ei ole pakko suostua. Anna asiakkaalle *'Opas lähisuhdeväkivallan rikosasioiden sovittelua miettivälle'* (ks. liite 6).

'Lähestymiskiellosta on apua ahdistelutilanteissa.'

Uhri voi hakea turvakseen väkivallan tekijälle lähestymiskieltoa³⁴, jos väkivallan tekijä häiriköi, ahdistelee tai käyttäytyy muutoin väkivaltaisesti. Poliisi voi myöntää väliaikaisen lähes-

³² Laiton uhkaus. Esimerkiksi puhelimitse tullut tappouhkaus on yleisen syytteen alainen rikos (Valtakunnansyyttäjänviraston päätös A:9.5.2003).

³³ Esimerkiksi Rikosuhripäivystys, Monikulttuurinen Voimavarakeskus MONIKA, yhteystiedot liitteessä 5.

³⁴ Vuoden 2005 alusta lähtien lähestymiskieltoa voi hakea myös samassa taloudessa asuvalle henkilölle.

tymiskiellon, muutoin kieltoa haetaan käräjäoikeudesta. Neuvoja lähestymiskiellosta ja sen hakemisesta saa poliisilta. Jo hakuvaiheessa on suositeltavaa käyttää oikeudellista avustajaa. Voit antaa asiakkaalle lähestymiskieltoa käsittelevän esitteen (ks. liite 6). Vuoden 2005 alusta lähtien lähestymiskieltoa on voinut hakea myös samassa taloudessa asuvalle (ks. liite 4 lainsäädännöstä).

'Tietääkö joku muu siitä, mitä tapahtui?'

Väkivallan uhrin oikeusturvan vuoksi on tärkeää saada väkivallasta todisteita, näyttöä. Vaikka uhri ei haluaisi tehdä rikosilmoitusta, motivoi häntä näytön hankkimiseen. Näyttö voi olla tarpeen erotilanteessa, lapsen huoltajuusasiassa sekä joidenkin naisten kohdalla oleskeluluvan saamisessa.

Ohjaa naista pitämään päiväkirjaa tapahtumista, merkitsemään ylös päivämäärä, kellonaika, mitä tapahtui, missä ja ketkä olivat paikalla. Kirjeet sekä sähköposti-, teksti- ja puhelinvastajaviestit kannattaa säilyttää. Kannusta häntä käymään lääkärissä ja puhumaan tilanteesta lääkärille. Lääkärissä tulisi käydä aina pahoinpitelyn jälkeen.

Painota, että kysyt olemassa olevasta näytöstä hänen oikeudellisten etujensa vuoksi – et siis ole poliisin roolissa.

- *Oletko käynyt lääkärissä ja kertonut lääkärille?*
- *Onko kukaan nähnyt tilanteita?*
- *Oletko kertonut kenellekään väkivallasta?*
- *Onko joku nähnyt väkivallan jäljet?*
- *Voisiko joku tulla todistamaan?*
- *Oletko saanut uhkauksia esimerkiksi kirjeitse tai tekstiviestinä?*

'Oletko miettinyt avioeroa tai asumuseroa?'

On hyvä kertoa, että Suomessa nainen voi hakea avioeroa ilman miehen suostumusta eikä eron saaminen edellytä erityistä perustetta. Monissa maissa avioeron voi saada vain tietyin ehdoin (miehen mielisairaus tai vankeustuomio) tai naisten avioero-oikeudet ovat rajallisempia kuin miehillä.

Jos nainen harkitsee eroamista, on hyvä käydä läpi avioeroprosessin kulku. Kerro vireillepanosta ja harkinta-ajasta. Muistuta, että avioeroon tuomitsemista pitää vaatia itse ennen harkinta-ajan päättymistä, 12 kuukauden kuluessa. Avioero voi vaikuttaa väliaikaisella oleskeluluvalla maassa olevan naisen oleskelulupaan.

'Lasten huoltajuudesta voidaan sopia. Sopimus kannattaa vahvistaa lastenvalvojan luona.'

Osa maahanmuuttajanaisista pelkää menettävänsä erotilanteessa automaattisesti lasten huoltajuuden isälle. Väkivaltaisesti käyttäytyvät miehet saattavat uhata puolisoaan lasten menettä-

misellä. Suomalainen puoliso voi pelotella naista sillä, että *'suomalainen vanhempi saa aina huoltajuuden'*. Keskustele naisen mahdollisista virheellisistä käsityksistä.

- Erotilanteessa vanhemmat voivat sopia yksin- tai yhteishuoltajuudesta.
- Huoltajuussopimus kannattaa vahvistaa sosiaalitoimiston lastenvalvojan luona.
- Miehen tai lastenvalvojan ehdottamaan sopimukseen ei tarvitse suostua.
- Jos vanhemmat eivät pääse sopimukseen, yksinhuoltajuutta voi hakea kärjäoikeudesta. Oikeusprosessiin voi saada juridista apua.
- Huoltajuuspäätöksestä riippumatta lapsella on oikeus tavata molempia vanhempiaan.

'Suomessa pärjää myös yksinhuoltajana.'

Sosiaaliturvasta, kuten taloudellisen toimeentulon turvaamisesta on hyvä puhua eri vaihtoehtoja harkitsevalle naiselle. Suomessa on paljon yksinhuoltajina eläviä maahanmuuttajanaisia. Vaikeissa tilanteissa on mahdollisuus saada kotiapua tai muuta tukea perheelle. Tästä avusta voi kysyä sosiaalitoimistosta. Maahanmuuttajille tarkoitetuista tukimuodoista voi kysyä kunnan maahanmuuttaja- tai ulkomaalaispalveluista. Myös joillakin järjestöillä on maahanmuuttajanaisille, yksinhuoltajille tai lapsiperheille suunnattuja tukipalveluja. Yksinhuoltajuus ei merkitse myöskään asunnottomuutta.

'Voit saada myös oikeusapua.'

Väkivaltarikosasioissa asianajajaa kannattaa yleensä käyttää jo rikosilmoituksen tai lähestymiskieltohakemuksen tekemisessä. Väkivaltarikoksen uhrilla on yleensä oikeus maksuttomaan oikeusapuun. Uhri voi käyttää omalla paikkakunnallaan haluamansa yksityisen asianajajan³⁵ tai oikeusaputoimiston palveluja. Asianajajaa voi pyytää hoitamaan myös maksuihin liittyvät asiat. Myös kotivakuutuksen oikeusturvavakuutuksista osa korvaa väkivaltarikoksiin liittyvien oikeudenkäyntien kuluja.

Väliaikaisella oleskeluluvalla Suomessa oleskelevien tilanne on monimutkaisempi kuin muilla maahanmuuttajilla. Avioeron hakeminen tai puolisoiden erilleen muuttaminen vaikuttaa oleskelulupaan muun muassa silloin, kun henkilö on tullut maahan niin sanotun avioliiton kautta, eikä ole saanut vielä pysyvää oleskelulupaa. Näissä tilanteissa naiset voivat hakea uutta oleskelulupaa, mutta sen evääminen on mahdollista. Jos näin käy, henkilön tulee poistua Suomesta tai hänet karkotetaan. Oleskelulupa on siten naisen tulevaisuuden kannalta tärkeä asia. Näiden asioiden selvittämisessä tulee ensisijaisesti käyttää juristin apua.

Turvapaikanhakijoiden turvapaikka-asioihin liittyviä oikeudellisia asioita hoitaa Pakolaisneuvonta ry. Jotkut erityispalvelut tarjoavat oikeudellista neuvontaa ja tukihenkilöiden apua rikosprosessin ajaksi. (Ks. liite 5.)

Oikeudellisten asioiden hoidossa tulee käyttää tulkkeja.

³⁵ Kielitaitoisia asianajajia voi etsiä esimerkiksi Asianajajaliiton [www-sivuilta](http://www.sivuilta), www.asianajajaliitto.fi

4.3.2 Turvasuunnitelma

'Jos fyysistä väkivaltaa ... mietitään mitä tehdään. Jos muuta kontrollointia, tilanne ei ole niin vaarallinen.' (järjestö 14.11.2003)

'[Turvasuunnitelma] täytyy tehdä tarkemmin kuin suomalaisten naisten kanssa. Täytyy katsoa kartalta tai käydä katsomassa missä turvakoti on, ja miten sinne pääsee. Käsitelty mitä poliisille soittaminen tarkoittaa, rohkaisua.' (sosiaali 1.12.2003)

Keskustele aina kokonaistilanteen ja naisen tekemien valintojen pohjalta hänen ja hänen mahdollisten lastensa turvallisuudesta. Tämä on erityisen tärkeää, jos nainen arvioi tilanteensa vaaralliseksi, jos nainen palaa kotiin, suunnittelee avioeroa tai mies jatkaa ahdistelua eron jälkeen. Jos tilanne on vain sinun arviosi mukaan vaarallinen, kerro omasta mielipiteestäsi avoimesti (Socialstyrelsen 2001). Jo ensimmäinen pahoinpitely saattaa olla hengenvaarallinen (Perttu 2004).

Turvasuunnitelman avulla uhri voi ennakoida väkivaltatilanteita ja miettiä etukäteen mitä tekee, jos väkivalta uusiutuu. Suunnitelman tekeminen vahvistaa uhrin tilanteen hallinnan tunnetta ja sen avulla on mahdollista vähentää tai lieventää väkivallasta aiheutuvia vammoja. (Perttu 2004.)

Maahanmuuttajanaisen kohdalla suunnitelman tulee olla yksityiskohtaisempi kuin muuten. Varmista, että nainen ymmärtää läpikäytyt asiat. Suunnitelma on hyvä tehdä kirjallisesti ja säilyttää varmassa tallessa.

Jos väkivallan uusiutumisen riski on suuri, nainen tulisi ohjata ensisijaisesti turvakotiin fyysisen turvallisuuden, kriisiavun ja psykososiaalisen tuen saamiseksi. Jos turvakotia ei ole omalla paikkakunnalla, naiselle tulee järjestää vaihtoehtoinen oleskelupaikka, esimerkiksi kriisi-asunto terveystieteiden kautta. Näissä tilanteissa kriisiavun välitön saaminen täytyy varmistaa muilla tavoin. (Socialstyrelsen 2001.)

Jos nainen on jo muuttanut tai muuttamassa pois, hän voi hankkia salaisen puhelinnumeron ja osoitteen sekä kieltää myös viranomaisia luovuttamasta hänen osoitetietojaan. Joissakin tilanteissa on mahdollista saada poliisin apua, jos hänen täytyy hakea tavaroita entisestä asunnosta. Jos nainen jää asumaan yhteiseen asuntoon, hänen kannattaa vaihtaa lukot. Kumppanin mahdolliset tapaamiset tulisi sopia paikkoihin, joissa on paljon ihmisiä. (Perttu ym. 1999.)

Muistuta uhria, että hän voi soittaa akuuteissa tilanteissa poliisille. Varmista, että nainen osaa soittaa poliisille. Jos naisella on heikko kielitaito, poliisin kanssa voidaan sopia hälytyskäytännöistä erikseen:

'Monet naiset eivät pysty tai kokevat, että eivät pysty soittamaan poliisille kielen takia. Meillä on kehitelty turvasysteemi, jossa meiltä ilmoitetaan poliisille, että asiakkaan pitää vain ilmoittaa nimensä ja osoitteensa, jonka perusteella tiedetään mistä on kysymys.' (järjestö 24.10.2003)

Laatikko 15. Ohjeita uhrille väkivallan seurausten vähentämiseksi

- Pahoinpitelytilanteessa kannattaa suojata päätä ja vatsaa kumartamalla, pitää käsiä pään edessä ja huutaa äänekkäästi.
- Mieti miten voit poistua kotoa kriisitilanteessa.
- Mieti mikä on turvallisin huone. (Ei kylpyhuoneeseen, koska sieltä ei pääse ulos; ei keittiöön, koska siellä on veitsiä.)
- Voiko väkivaltatilanteita ennakoida kumppanin käyttäytymisen perusteella? Voiko kotoa poistua hyvissä ajoin? (Alkoholin käyttö; tietyt eleet ja ilmeet)
- Kotoa kannattaa lähteä mieluiten silloin kun kumppani ei ole paikalla.
- Jos kumppani on kotona, kannattaa miettiä etukäteen mitä voi sanoa lähtiessä. Esimerkiksi *'Vien roskat'*. Turvakotiin lähtemisestä ei kannata sanoa kumppanille.
- Mistä voi soittaa?
- Minne voi mennä? Turvakoti on turvallisempi kuin ystävän tai sukulaisen koti.
- Laatikaa yhdessä lista tärkeistä puhelinnumeroista ja osoitteista (poliisi, yleinen hätänumero, turvakoti, muut tärkeät numerot).
- Miettikää yhdessä miten nainen pääsee turvakotiin tai muuhun turvapaikkaan eri vuorokaudenaikoina.
- Hätätilanteita varten kannattaa pitää rahaa helposti saatavilla. Varmista, että naisella on rahaa.
- Valmiiksi pakattuun laukkuun voi varata kiireellistä lähtöä varten tärkeimmät tavarat: Rahaa esimerkiksi taksia varten, varavaatteita, hygieniavälineitä, puhelinnumerot, kodin vara-avaimet, auton avaimet, tärkeät asiakirjat (passi, pankkikortit, vero- ja palkkatodistukset, pankki- ja vakuutusasiakirjat, väkivaltaa koskevat todistukset ja omat muistiinpanot, lääkärin-todistukset, lääkkeet) ja leluja lapsille. Myös tärkeät henkilökohtaiset tavarat kannattaa ottaa mukaan. Laukku kannattaa säilyttää varmassa tallessa.
- Jos lapset ovat riittävän vanhoja, heidän kanssaan voi keskustella väkivallasta sekä siitä miksi ja miten kotoa voi joutua lähtemään. Neuvo naista ottamaan lapset mukaansa, jos se vain on mahdollista.
- Miettikää miten nainen voi soittaa poliisille akuutissa tilanteessa. Voiko jonkun naapurin kanssa sopia poliisille soittamisesta? Voiko naapuriin mennä hätätilanteessa?

Lähde: Perttu ym. 1999.

5 Palvelut väkivallan uhrin tukena

5.1 Palvelutarpeen arviointi

'Naiset [ovat] kaikki työelämän ulkopuolella ja todella eristyneitä, vaikka ovat osanneet välttävasti suomea. Yksi tavoite onkin ollut löytää ulkopuolisia kontakteja. Väkivaltainen mies on ollut ainoa kontakti. Vaikea pysyä erossa miehestä myös sen takia, vaikka olisi jo eronnut.' (sosiaali 1.12.2003)

'... me tuetaan, me autetaan pitämään lankoja käsissä, mut toivotaan, et hän itse toimis vaikka tukihenkilö ois mukana, mut kyl maahanmuuttajanaisten kohdalla, me [...] enemmän tehdään puolesta.' (järjestö 18.3.2004)

'Eräs nainen kuvitteli, että oli kymmenen vuotta sitten eronnut, mutta kun oli pyytännyt maistraatista paperinsa, selvisi, että oli edelleen naimisissa. He olivat laittaneet avioeron vireille, mutta sitä ei oltu viety päätökseen, se oli jäänyt tekemättä väärinymmärrysten takia. Neuvontaa tarvittaisiin, hirvittävän tärkeää.' (sosiaali 11.12.2003)

Väkivaltatilanteissa yhden ammattiauttajan apu riittää harvoin, uhri tarvitsee monenlaista apua. Viranomaisten tulee hallintolain³⁶ mukaisesti neuvoa asiakasta häntä koskevissa asioissa ohjaten asiakas tilanteen hoitamista varten tarvittavien viranomaisten luokse. Viranomais-ten ja muiden ammattilaisten yhteistyö ja tiedonvaihto edistää uhrin oikeanlaisten ja oikea-aikaisten palvelujen saamista.

Avun ja tuen tarve on yksilöllistä. Kerro naiselle olemassa olevista palveluista ja anna naisen tehdä rauhassa valintoja. Voitte pohtia yhdessä erilaisia vaihtoehtoja.

Väkivaltaa kokeneen maahanmuuttajanaisten mahdollisia avun tarpeita

- Henkinen tuki, kriisiapu, terapia (naiselle, lapsille)
- Vammojen ja väkivallan muiden seurausten hoito, lääkärintodistus
- Turvallisuus kotona
- Oikeudellinen neuvonta
- Turvallisen asumisen järjestäminen, oman asunnon saamisessa auttaminen
- Taloudellinen tuki
- Konkreettinen tuki asioiden hoidossa
- Sosiaalisten verkostojen tuki
- Koordinoidun avun saaminen, tukihenkilö

Anna hänelle hänen ymmärtämällään kielellä olevia esitteitä, jos niitä on saatavilla. Anna myös keskeisten palvelujen yhteystiedot, vaikka hän ei pitäisi niitä juuri silloin tarpeellisena. Esitteet tulisi säilyttää turvallisessa paikassa, salassa väkivallan tekijältä. (Perttu 2002a.)

³⁶ Hallintolaki 2004, 8 §.

Ota palveluihin ohjatessa huomioon varsinkin konkreettisen avun tarve sekä naisen sosiaaliset verkostot. Kriisin, väkivaltatilanteen selvittelyn ja itsenäisen elämän opetteluun samanaikaisuuden vuoksi uhri voi tarvita monenlaista käytännön apua. Pankkitilin avaaminen, pankissa asiointi, hakemusten täyttäminen, asunnon etsiminen, vuokrasopimuksen tekeminen, erilaisten sääntöjen ja toimintatapojen opetteleminen tai lastenhoidon järjestäminen kielikurssin ajaksi voi olla naiselle ylivoimainen tehtävä. Ilman valintatilanteisiin liittyvää apua ja neuvontaa tärkeiden asioiden hoitaminen voi jäädä puolitiehen. Joskus uhria täytyy myös motivoida erilaisten asioiden hoitamiseen.

Itsenäisen elämän aloittamiseen saattaa kuulua ystävä- ja tuttavaverkoston rakentaminen alusta. Osa väkivaltaa kokeneista maahanmuuttajanaisista on elänyt eristettynä, vailla omia tuttavia. Kannusta naista hakemaan kontakteja esimerkiksi maahanmuuttajien kulttuurikeskuksista, yhdistyksistä sekä lapsiperheille yleisesti suunnatuista palveluista tai harrastuksista.

Palvelujen asiakaslähtöisyys on tärkeää

Asiakas tarvitsee tukea väkivallan vaikutuksista selviytyäkseen. Kun nainen on kertonut väkivallasta sinulle, on se osoitus hänen luottamuksestaan sinuun. Ole hänen käytettävissään. Jokainen voi tukea uhria kuuntelemalla hänen kertomustaan ja uskomalla häntä. Asiakkaan ohjaamista *'luukulta luukulle'* erityisesti ensi vaiheen henkisen tuen saamiseksi tulee välttää.

Motivoi häntä hakemaan apua myös jatkossa, joko tulemalla sinun vastaanotollesi tai jossakin muualla. Tämä on suositeltavaa myös silloin, kun väkivallan tekijä on hakenut itselleen apua. (Perttu 2002a.) Kerro väkivallan uhreille tarkoitetuista erityis- ja peruspalveluista. Apua voi saada myös kirkon perheasiain neuvottelukeskuksesta. Osa erityispalveluista on valtakunnallisia (liite 5).

Koska väkivaltaa kokeneen naisen avun tarpeet liittyvät useiden, monesti monimutkaisten asioiden hoitamiseen, on eri toimijoiden välinen yhteistyö tarpeen. Maahanmuuttajan kohdalla lähtökohta eri palvelujen itsenäiseen käyttöön on yleensä huonompi kuin suomalaisella väkivallan uhrilla. Turvakotipalveluissa ja matalan kynnyksen palveluissa on saatu hyviä kokemuksia uhrin auttamisesta tarjoamalla tarvittavia palveluja koordinoitusti, maahanmuuttajataustaisten tukihenkilöiden avulla. Samaa kieltä puhuva tukihenkilö voi auttaa konkreettisten asioiden hoidossa sekä toimia asiointitulkkinä ja kulttuuritulkkinä. Mahdollisuus puhua elämäntilanteesta ja tunteista omalla äidinkielellä edistää uhrin selviytymistä, mikä on tärkeää, jos varsinaiseen terapiaan ei ole mahdollisuutta. Näin myös väärinymmärryksen ja uudelleen traumatisoitumisen vaara pienenee.

Hyviä käytäntöjä palveluihin ohjaamisessa:

- Neuvonnan tulee olla perusteellisempaa kuin suomalaisilla asiakkailta.
- Pysyvä asiakas-työntekijäsuhde tukee uhrin selviytymistä.
- Ota huomioon naisen tähänastiset kokemukset virallisten asioiden hoidossa arvioidessasi konkreettisen avun järjestämisen tarvetta.
- Auta uhria tarvittaessa ajanvarauksessa ja tulkin saamisessa.
- Usein on syytä varmistaa, että asiakas on ymmärtänyt oikein. Toista tärkeimmät asiat.
- Ota huomioon uhrin traumatisoituminen: Miten nainen voi? Miten hän jaksaa?

- Painota vastaanottoaikojen noudattamisen tärkeyttä.
- Pyydä lupa ottaa yhteyttä muihin ammattiauttajiin, jos katsot moniammatillisen yhteistyön tarpeelliseksi.
- Pyri etsimään asiakkaalle samaa kieltä puhuva tukihenkilö. Tarjolla on erikielisiä tukihenkilöpalveluja.

5.2 Peruspalvelut

Terveyspalvelut – ohjaa väkivallan uhri aina lääkärille

Väkivallalla on usein sekä suoria että epäsuoria terveydellisiä seurauksia. Fyysisten vammojen, vakavimmillaan murtumien ja sisäelinten vaurioitumisen lisäksi uhri voi kärsiä esimerkiksi päänsäryistä, sydänoireista, voimattomuudesta, unettomuudesta tai huimauksesta. Lääkärillä käyminen on tärkeää uhrin oikeusturvan kannalta. Asiakas saattaa todeta, että fyysisestä väkivallasta ei ole tullut edes jälkiä. Kuitenkin myös pienetkin jäljet, nirhaumat ja mustelmat kannattaa näyttää lääkärille, jolle tulisi kertoa avoimesti miten ne ovat tulleet. Mustelmat tulevat usein näkyviin vasta parin päivän jälkeen. Ne kannattaa käydä näyttämässä myöhemmin. Uhri tulisi ohjata lääkärille myös epäiltäessä fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. Arvioi myös uhrin tarve päästä välittömästi psykologin tai psykiatrin vastaanotolle kriisi-interventioikäynille (Perttu 2002a; Perttu 2002c).

Asuminen

Jos tilanne kotona on vaarallinen, uhrille tulee tarjota mahdollisuutta ensisijaisesti turvakoti- tai kriisipalveluihin. Jos asiakas ohjataan kriisiasuntoon, tulee varmistaa muiden tukipalveluiden saaminen. Asiakkaan turvallisuuden vuoksi sukulaisten tai tuttavien luokse ohjaamista tulee välttää.

Kotoa muuttamista harkitseva nainen tarvitsee todennäköisesti konkreettista apua uuden asunnon etsimisessä, rahoituksessa ja vuokrasopimuksen tekemisessä. Apua näissä asioissa voi saada myös sosiaalitoimistoista, maahanmuuttajapalveluista tai maahanmuuttajien neuvontapalveluista. Myös monet väkivallan uhreille tarjolla olevat erityispalvelut auttavat käytännön asioiden hoitamisessa. Monissa kunnissa väkivalta otetaan huomioon arvioitaessa kunnallisen vuokra-asunnon tarvetta. Väkivalta kannattaa siten mainita asuntoa haettaessa. Kerro naiselle, että uuden asunnon osoitteen voi pitää salaisena³⁷.

Sosiaalitoimistosta apua taloudellisiin ongelmiin

Taloudellinen tilanne voi vaikuttaa naisen tulevaisuuden vaihtoehtoihin. Taloudellisten voimavarojen puute vaikeuttaa irrottautumista väkivallan tekijästä. Tarve toimeentulotuen saamiseen on yksilöllinen. Kaikilla on oikeus perustoimeentuloon. Kerro uhrille mahdollisuudesta saada apua esimerkiksi erotilanteessa.

Joskus perheen toimeentulo on virallisesti kunnossa, mutta tosiasiallisesti naisella ei ole rahaa käytössään. Joskus taloudellisen väkivallan tai riippuvuuden vuoksi täytyy puuttua toimeentu-

³⁷ Lisätietoa väestörekisteritietojen luovutuskiellon tekemisestä saa maistraatista.

lotuen tai lapsilisien maksatuskäytäntöihin. Tällöin voidaan ohjata toimeentulotuki naisen tilille (tarvittaessa avustetaan naista tilin avaamisessa), samoin ohjata lapsilisät naisen tilille (miehen suostumus saatava Kelaa varten). Näissäkin tilanteissa tulee keskustella turvallisuudesta.

Jos väkivaltaan on havaittu liittyneen taloudellista hyväksikäyttöä, tulee kartoittaa mahdollisesti piiloon jääneet ongelmat. Uhri voi tarvita apua omissa nimissään olevan omaisuuden, velkojen ja lainojen selvittämisessä.

Maahanmuuttajanaiselle täytyy kenties avata pankkitili, mikä voi edellyttää konkreettista apua. Myös erilaisten asiakirjojen hankkiminen ja hakemusten täyttäminen voi olla naiselle ylivoimaista. Kriisitilanteessa olevan naisen tukeminen ja kannustaminen ei aina riitä, vaan työntekijä voi joutua myös konkreettisesti tekemään monia asioita valmiiksi.

Kriisiapu

Väkivallan ilmitulo voi osoittautua akuutiksi kriisitilanteeksi. Ohjaa silloin väkivaltaa kokenut nainen ja lapset paikallisiin kriisipalveluihin tai turvakotiin. Varmista, että nainen saa kriisiapua omalla kielellään. Hänen voimavaransa saattavat olla tässä tilanteessa lähes lopussa. Varmista, että asiakas jaksaa huolehtia itsestään ja lapsistaan.

Turvallisuuden tarve

Painota uhrille hänen mahdollisuuttaan soittaa akuutissa tilanteessa poliisille. Monet maahanmuuttajanaiset kokevat poliisille soittamisen vaikeaksi kielivaikeuksien vuoksi. Poliisin kanssa voidaan sopia käytännöistä, joiden avulla partio osaa tulla oikeaan osoitteeseen.

Oikeudellinen apu

Väkivallan uhri tarvitsee aina tietoa oikeudellisesta asemastaan. Käy läpi perusasiat ja kerro uhrille mahdollisuudesta saada juristin apua. Maahanmuuttajanaisen oikeudellinen asema voi olla monimutkainen muun muassa oleskelulupanäkökulmasta – juristin käyttäminen on hänen oikeutensa. Juristin tapaamisessa tulkin käyttäminen on erityisen tärkeää.

Muut sosiaalipalvelut

Lasten päivähoito, kotipalvelu tai perhetyö voivat ratkaisevasti auttaa henkisten voimavarojen löytymisessä. Uhri voi tarvita konkreettista apua, varsinkin jos väkivallan tekijä on hoitanut perheen taloudelliset ja viralliset asiat tai uhri on kielitaidoton.

5.3 Erityispalvelut väkivaltatyössä

Kerro maahanmuuttajanaiselle turvakodista ja turvakotityöstä, koska hän ei välttämättä tiedä niistä. Väkivallan uhreille apua tarjoavien turvakotien rinnalle on syntynyt erityisesti maahanmuuttajanaisille suunnattuja palveluja. Kerro uhrille niistä erityispalveluista (liite 5), joista hän voi saada apua omalla äidinkielellä.

Yleensä turvakotiin pääsee, vaikka parisuhteessa ei olisi akuuttia fyysistä väkivaltaa. Anna asiakkaalle turvakodin yhteystiedot, vaikka hän ei sillä hetkellä kokisi tilannetta vakavaksi.

Turvakodit

Turvakodit tarjoavat jo sellaisenaan erityispalveluja. Joissakin turvakodeissa on lisäksi erityispalveluja maahanmuuttajanaيسille, esimerkiksi:

- Espoon turvakodissa on normaalipalveluiden lisäksi maahanmuuttajanaisten tukiryhmä turvakodin asiakkaana oleville maahanmuuttajanaيسille. Asiakas voi saada myös omaan etniseen ryhmään kuuluvan tukihenkilön.
- Mixeri-työ tarjoaa pitkäaikaista jälkihoitoa turvakodin asiakkaana olleille maahanmuuttajanaيسille pääkaupunkiseudulla. Asiakas voi saada oman tukihenkilön apua erilaisten väkivaltatilanteeseen liittyvien asioiden hoidossa. Mixeri-työn tukihenkilöt edustavat eri etnisiä ryhmiä.

Matalan kynnyksen palvelut

Matalan kynnyksen palveluilla tarkoitetaan väkivallan uhreille tarkoitettuja maksuttomia, anonyymien asiointien mahdollistavia palveluja:

- Monikulttuurisen voimavarakeskus Monikan päivystävä puhelin on valtakunnallinen. Avopalveluja pääkaupunkiseudulla asuville: Keskusteluapua, neuvontaa ja apua konkreettisten asioiden hoidossa, ohjaus tilanteen vaatimiin muihin palveluihin, mahdollisuus tukihenkilön apuun. Työntekijät ja tukihenkilöt edustavat useita etnisiä ryhmiä. Vertaisryhmä venäjänkielisille naisille. Muualta Suomesta soittaville asiakkaille apua puhelimitse, heille pyritään etsimään tukea paikallisista palveluista.
- Naisten Linja Suomessa tarjoaa puhelimitse neuvontapalveluja väkivaltaa kokeneille naisille ja tytöille, myös useilla vähemmistökielillä.
- Monikulttuurinen Naisten Tuki, MoNaTuki: Puhelinpäivystys, neuvontaa, keskusteluapua, tukihenkilöpalveluja, apua erilaisten väkivaltatilanteeseen liittyvien asioiden hoidossa. Oma-apuryhmätoiminta.

Keskusteluryhmät väkivallan uhreille

Useilla paikkakunnilla on vertaisryhmäperiaatteella toimivia keskusteluryhmiä väkivallan uhreille, joskus myös lapsille. Näiden ryhmien tarjoama tuki on osoittautunut tärkeäksi väkivaltaa kokeneiden naisten selviytymisen tukemisessa. Kerro uhrille olemassa olevista ryhmistä. Tietoja ryhmistä saa yleensä turvakodista, matalan kynnyksen palveluista, perheneuvolasta tai sosiaalitoimistosta. Osallistuja ei voi käyttää tulkkia.

Lisäksi on mahdollisuus käyttää kaikkia muita väkivallan uhreille tarkoitettuja erityispalveluja (liite 5).

5.4 Tulkkipalvelut

'Asiakas voi sanoa, että miestulkki ei häitää – silti puhutaan ihan eri asioista!' (terveys 19.11.2003)

'Pahinta on, ettei tilata tulkkeja. Tärkeissä asioissa ehkä tehty päätöksiä ilman tulkkeja, huonolla suomella tai muulla kielellä.' (järjestö 24.10.2003)

'...tilanne on väärä paikka opetella suomen kieltä, [...] niin monimutkasia asioita ja niin voimia vievää ja raskaita, et [...] ei oo se oikee tilanne missä sit harjotellaan.' (järjestö 18.3.2004)

Kommunikaatio, sanallinen ilmaisu ja eleet, ovat osaksi erilaisia eri kulttuurisissa ryhmissä. Ilmaisujen merkitykset voivat suomalaisillakin olla erilaisia, mutta erot korostuvat eri kulttuureja edustavien henkilöiden keskusteluissa. Suomalainen tapa mennä suoraan asiaan on monille maahanmuuttajille vieras. Monissa kulttuureissa johdattelulla keskustelulla, yleisellä keskustelulla tai kohteliaalla kuulumisten vaihdolla vahvistetaan luottamusta ennen varsinaiseen asiaan siirtymistä. (Räty 2002.) Myös väkivaltateemaa kannattaa lähestyä vuorovaikutteisen keskustelun avulla.

Asiakkaalla on oikeus tulkin käyttämiseen eri viranomaisten kanssa asioitaessa. Joskus asiakas voi ilmaista, että puhuu mieluummin huonoa suomea kuin ottaa tulkin. Tämä saattaa kuitenkin vaarantaa asiakkaan oikeusturvan. Esimerkiksi vaikeat pahoinpitelyt saatetaan luokitella lieväksi tulkkien käyttämättä jättämisen vuoksi.

Viranomaistoiminnassa tulkkina ei saa hallintolain mukaan käyttää henkilöä, joka on esteellinen (hallintolaki 2004, 11. luku 65 §). Perheenjäsenen tai muun tuttavien käyttäminen tulkkina ei takaa naiselle tasa-arvoista ja puolueetonta palvelua (työministeriö 2002). Väkivaltatilanteiden käsittelyssä tulee käyttää ammattitulkkeja. Akuuteissa tilanteissa on usein mahdollista käyttää puhelintulkkia.

Kuuntele asiakkaan tulkkia koskevia toiveita. Monet pieniin etnisiin ryhmiin kuuluvat naiset välttävät juoruilun pelossa sensitiivisistä asioista puhumista tulkkien välityksellä. Muun muassa turvakodeissa on havaittu, että naiset puhuvat avoimemmin intiimeistä asioista, jos tulkki on nainen. (Haarakangas ym. 2000.)

Hyviä käytäntöjä tulkkien käytössä

- Varaa kaksinkertainen aika.
- Käytä ammattitulkkeja (ei puolisoa, lapsia, sukulaisia tai tuttavita).
- Käytä naistulkkeja.
- Hanki asiakkaalle luotettava tulkki. Voit kysyä mahdollisista kulttuurisista tai poliittisista esteistä.
- Tee tulkin ajanvaraus ajoissa.
- Ilmoita ajasta kirjeitse asiakkaalle, jos se on hänestä turvallista ja hän ymmärtää viestin.
- Huolehdi myös kirjallisen informaation, varsinkin viranomaispäätösten kääntämisestä ja selittämisestä.

- Huolehdi terapiatulkkauksessa myös tulkin jaksamisesta ja hyvinvoinnista.
- Ota huomioon asiakkaan tulkkausta koskeva palaute, esimerkiksi ymmärtääkö asiakas tulkin murretta, kirjakieltä tai ammattisanastoa.
- Käytä itse selkeää kieltä.

Raskaiden kokemusten, kuten väkivallan, raiskauksen, seksuaalisen hyväksikäytön ja prostituutioon pakottamisen kohdalla tilanteen selvittely ja asiakkaan hoitaminen edellyttävät mahdollisuutta oman äidinkielen käyttöön. Tämä on tärkeää myös oikean tiedon saamisen näkökulmasta.

5.5 Tukea elämänhallintaan

'...jos on saanu elämänsä järjestykseen ja on päässy eroon siitä väkivaltasesta parisuhteesta, [...] se ei välttämättä ole samassa kohtaa se selviytymisen kokemus sillä asiakkaalla vaan sit alkaa hänellä todellinen arki, et mitäs nyt?

Nyt mä olen sitte yksin ja omillani, oon todennäkösesti menettänyt oman kulttuurin läheisiä sosiaalisia suhteita sen myötä, et oon uskaltanut erota tästä miehestä. Mistä mä rakennan uuden sen ympäristön? Miten mä asioin, taas uus kauppa ja uudet ihmiset ja uudet koulut ja kaikki? Et hänen kokemuksensa selviytymisestä ei oo samaan aikaan kun meidän kokemus. Se voi olla sitte vuoden parin kuluttua, mut kylhän sellanen uus alku on vähän kun syntyis aikuisena uuteen maailmaan. Et ei ole helppoa, mut kyllä siellä on niitä naisia jotka selviytyy.'
(järjestö 18.3.2004)

Väkivaltaa kokeneen naisen auttamisessa pitkän tähtäimen tavoitteena tulisi olla naisen voimaantuminen (empowerment), omien voimavarojen löytäminen. Avun hakeminen, turvakoitiin lähteminen tai erilleen muuttaminen on vasta alku naisen selviytymisprosessissa. Uuden elämän rakentaminen on raskasta väkivallan aiheuttaman voimattomuuden tilassa. Väkivaltaa kokenut maahanmuuttajanainen tarvitsee tukea myös väkivallan loppumisen jälkeen. Parisuhteesta irrottautumista saattavat seurata rikos- ja huoltajuusoikeudenkäynnit ja oleskeluluvan hakeminen, joiden käsittelyyn voi kuluu kuukausia, jopa vuosia. Joskus uhri tulee kriisivaiheeseen vasta kun kaikki asiat näyttävät olevan kunnossa. Kannusta naista hakemaan henkistä tukea prosessin eri vaiheissa. Kysy miten hän voi ja onko hän puhunut asioista kenenkään kanssa.

Monille terapiasta tai vertaisryhmistä on paljon apua, varsinkin jos apua saa omalla äidinkielellä. Osa väkivallan uhreista tarvitsee nimenomaan terapeutista apua kokemustensa läpikäymiseen. Valitettavasti mahdollisuus saada terapeutista apua omalla äidinkielellä vaihtelee paljon. Maahanmuuttajille tarkoitetuissa terapiapalveluissa käytetään asiakastyössä terapiatulkkaukseen erikoistuneita tulkkeja – terapia ei tällöin edellytä samaa kieltä puhuvaa terapeuttia.

Ammattilaisten ohjaamista väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajanaisten vertaisryhmistä on saatu positiivisia kokemuksia muun muassa turvakotien Mixeriprojektissa. Ryhmissä voidaan käsitellä paitsi väkivaltakokemuksia, myös muita naisten selviytymisen kannalta tärkeitä asioita: suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria, perheongelmia ja lasten kasvatusta. (Ojuri 1999, 80–81; Hartikainen 1999, 81–84.) Tulee kuitenkin muistaa, että naisten tilanteet ovat yksilöllisiä. Ryhmätyömenetelmiin perustuva toiminta ei sovi kaikille.

Sosiaalisten verkostojen tuella on naisille suuri merkitys. Pitkään kestäneen väkivallan ja siihen liittyvän kontrollin vuoksi naisen elinpiiri voi olla hyvin kapea. Monet ystävyysuhteet ovat saattaneet jäädä hoitamatta, jotkut kenties kääntävät selkensä eron vuoksi. Jotkut naiset ovat olleet maassa olon alusta saakka yksin, vain miehen varassa. Rohkaise naista elvyttämään vanhoja ihmissuhteita, etsimään uusia kontakteja ja puhumaan kokemuksistaan. Maahanmuuttajien kulttuurikeskukset ja perhetoiminta saattaa avata uusia mahdollisuuksia.

Kotona lapsia hoitaneiden naisten kannustaminen koulutukseen ja työelämään on tärkeä väylä itsenäisempään elämään. Tulevaisuuden suunnittelussa yhteistyö sosiaalitoimiston ja työvoimamahallinnon kanssa on usein tarpeen.

Jos nainen on muuttanut Suomeen hiljattain, on syytä tarkastaa, onko hänelle jo laadittu kotoutumissuunnitelma.

5.6 Dokumentointi on tärkeää

'...lähestymiskieltoa ei ihan kevyesti määrätä, [...] sitä näyttöä täytyy olla ja näytön saaminen [...] perheväkivaltatilanteessa ylipäätäänkin on vähän vaikeampaa. Erityisesti vielä maahanmuuttajanaisten kohdalla [...] Et ei ole mitään dokumentteja välttämättä lääkäreillä ja muilla...' (järjestö 18.3.2004)

5.6.1 Väkivallan uhrin kertomuksen kirjaaminen

Uhrin asiakaskäynti ja kertomus tulee kirjata, sillä näitä asiakirjoja voidaan tarvita myöhemmin. Viranomaisten merkintöjä voidaan käyttää todistusaineistona tehtäessä rikosilmoitusta, haettaessa lähestymiskieltoa sekä huoltajuudesta ja oleskeluluvasta päätettäessä.

Asiakaskertomukseen tulee kirjata naisen kertomus käyttäen naisen omia ilmaisuja. Jos epäilet väkivaltaa, mutta nainen kieltää sen, on hyvä kirjata tämäkin. Se voi olla arvokasta tietoa toisille työntekijöille tai rikosilmoituksen myöhemmin tekevälle uhrille. (Perttu 2002a.) Esimerkiksi:

- *'Oikeassa silmässä oli mustelma, kysyin onko joku lyönyt häntä. K.S. kielsi tämän.'*
- *'K.S. kertoi miehen lyöneen häntä alavatsaan nyrkillä.'*

Asiakkaalla on jälkikäteen oikeus tarkastaa, että asiat on kirjattu oikein.

5.6.2 Pahoinpitelyn dokumentointi terveydenhuollossa

Lääkärintutkimus ja -todistus väkivallasta on tärkeä uhrin oikeusturvan kannalta. Lääkärintodistusta pidetään oikeudenkäynneissä asiantuntijalausuntona, jota voidaan käyttää kirjallisena todisteena myös pääsääntöisesti suullisissa rikosoikeudenkäynneissä. (Lohiniva-Kerkelä 2001.) Tämän vuoksi väkivallasta kertova nainen tulisi aina ohjata lääkärin vastaanotolle.

Ohjaa naista kertomaan tilanteesta mahdollisimman tarkasti käyden läpi milloin ja miten erilaiset vammat ovat tulleet sekä kertomaan myös teoista, joista ei ole jäänyt näkyviä jälkiä, se-

kä kuka ne aiheutti (laatikko 16). Mustelmat saattavat tulla näkyviin parin päivän viiveellä, mutta myös ne kannattaa käydä näyttämässä lääkärille. Jos näkyviä jälkiä tai muita vammoja on tullut useina eri aikoina, tulee asiakirjoista selvittää, mihin ja milloin ne ovat tulleet. Jos tilanteessa ei käytetä ammattitulkkaa, tämä tulisi kirjata asiakkaan tietoihin.

Lääkärintutkimuksessa tulisi huolehtia vammojen valokuvaamisesta ja merkitsemisestä keho-kartalle (Kehrävuori & Kjällman 2002). Valokuvausta koskevat ohjeet löytyvät julkaisun Rautava & Perttu (2002) liitteestä. Valmis keho-karttalomake on saman julkaisun ja RAP – Raiskatun akuuttiapu (2002) liitteenä. Kehokartan käyttöönotto edellyttää henkilökunnan perehdyttämistä sen käyttöön.

Naiselle on hyvä kertoa, mitä on kirjattu. Näin hän tietää mahdollisen oikeudenkäynnin tullessa olemassa olevista dokumenteista.

Laatikko 16. Suosituksia väkivaltatilanteista kirjattaviksi tiedoiksi

Malmin sairaalan päivystyspoliklinikalla on käytetty pahoinpidellyn potilaan tutkimuksissa keho-kartan lisäksi lomaketta, johon työntekijä kirjaa tiedot väkivaltatilanteesta ja uhrin saamista vammoista. Systemaattinen tiedonkeruu selkeyttää tilanteiden dokumentointia ja siten parantaa huomattavasti uhrin oikeusturvaa. Haastattelutilanteessa arvioidaan potilaan tajunnan tasoa ja mahdollisia aivotärähdysoireita. Samalla voidaan kirjata lasten tilanteesta saadut tiedot sekä minne uhri on ohjattu saamaan apua. (Ekholm & Sorsa 2003.)

Taustatiedot

saattajan nimi, suhde potilaaseen

Tapahtumatiedot

tapahtuma-aika (päivä, kellonaika)

tapahtumapaikka

(koti / toisen asunto, paikan osoite)

ulkona/muualla, missä?

onko poliisi ollut paikalla?

Väkivallan tekijä

tunnettu, kuka, suhde potilaaseen

tuntematon, määrä

ei halua kertoa, miksi?

onko sama henkilö tehnyt väkivaltaa aikaisemmin?

Teko/uhkailu

lyöty, millä, mihin?

potkittu, minne?

revitty/väännetty, mistä?

kuristettu, millä?

kaadettu, mihin, onko pahoinpitely tapahtunut tai jatkunut maassa?

tajunnan menetys, tieto potilaalta tai joltakin muulta, keneltä?

ampuma-aseella, minne?

seksuaalinen väkivalta, miten?

sanoin, miten?

muuten, miten?

Teosta aiheutunut kipu (potilas kertoo) lievä, kohtalainen, voimakas, ei kipua

Psyykinen tila (hoitajan arvio), alkometri

Lisätietoja

Valokuvat

5.6.3 Ohjattu tutkimus- ja hoitoprotokolla seksuaalisen väkivallan uhrin tutkimiseen

Seksuaalista väkivaltaa kokeneen tutkimus tulee ensisijaisesti tehdä tarkoitukseen laaditun RAP – Raiskatun akuuttiapu -kansion mukaisesti. Terveystieteiden tutkimuskeskukselle tarkoitettujen ohjeiden sisältävät ohjatun tutkimus- ja hoitoprotokollan sekä ohjeet lääkärinlausunnon tekemistä ja uhrin psyykkisen tilanteen arvioimista varten. Ne sisältävät myös uhrille ja hänen omaisilleen annettavat esitteet.

- Saatavilla internetissä: www.tukinainen.fi, www.vaestoliitto.fi, www.vakivalta.net
- Konsultaatioapua tutkimusten ja lausuntojen tekemiseen sekä näytteiden ottoon on saatavilla puhelimitse Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitoksen oikeuslääkäri- asemalta, puh. 09-1912 7458 (24 h/vrk).

6 Suosituksia palvelujärjestelmän kehittämiseksi

6.1 Suosituksia väkivallan uhrin auttamistyöhön

Laatikko 17. Näin voit valmistautua omassa työpaikassasi väkivallan uhrin auttamiseen

- Jos kunnassa tai työpaikallasi on toimintaohje väkivallan uhrin auttamiseksi, perehdy siihen. Jos toimintaohjetta ei ole, tee itse aloite sellaisen tekemiseksi.
- Osallistu moniammatillisen yhteistyön kehittämiseen ja alan koulutuksiin. Perehdy alan kirjallisuuteen ja erityisesti uhrinäkökulmaan (esim. Rautava & Perttu (toim.) (2001) Naisiin kohdistuva väkivalta. Tavoitteena uhrin turvallisuus) (Ks. liite 6.)
- Tutustu keskeiseen lainsäädäntöön. (Ks. liite 4.)
- Kerää valmiiksi tietoa erityispalveluista ja hanki niiden esitteitä. (Ks. liite 5.)
- Tulosta internetistä erikielisiä esitteitä valmiiksi. Kokoa materiaalit ja ohjeet kansioon.
- Selvitä palveluohjaukseen liittyvät käytännöt, esimerkiksi turvakotien maksusitoumusasiat ja erikielisten palvelujen saatavuus.

Sosiaali- ja terveysministeriössä on laadittu opas *Kenelle lyönnit kuuluvat?* (Ewalds, toim. 2005) kuntien luottamushenkilöstölle, virkamiesjohdolle, ammattiauttajille ja yhteistyötahoille. Opas antaa suosituksia lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyön organisointiin kunnissa ja seutukunnissa, ammatillisen yhteistyön tehostamiseen yli kunta- ja hallintokuntarajojen sekä kunnallisten päättäjien sitouttamiseen. Oppaan ehdotukset perustuvat kunnissa tehtyyn kehittämistyöhön ja siitä saatuihin kokemuksiin. Sen tarkoituksena on rohkaista kuntia tehostamaan väkivallan ehkäisy- ja hoitotyötä.

Uhrien ja tekijöiden kohtaaminen

- Väkivallan paljastumiseen tulee reagoida heti. Vaikka palveluihin ohjaaminen on keskeinen osa auttamistyötä, uhrin tukemisen tulee alkaa siinä yksikössä missä väkivalta on tullut esille.
- Muihin palveluihin ohjattaessa on varmistettava asiakkaan pääsy niihin, esimerkiksi varamalla aika yhdessä asiakkaan kanssa.
- Poliisi on avainasemassa ohjattaessa väkivallan uhreja ja tekijöitä kriisiapuun ja muihin sosiaalipalveluihin. Poliisi voi pyytää asiakkaalta luvan antaa tietoja kotihälytystilanteesta kriisipalveluihin, josta soitetaan ja tarjotaan apua. Näin tilannetta on mahdollista purkaa nopeasti tapahtumien jälkeen³⁸. Myös väkivallan tekijöiden palveluohjausta voidaan tehostaa samalla tavalla.
- Asiakkaan suostumukseen perustuvia yhteydenottomenettelyjä tulisi kehittää myös viranomaisten ja järjestöjen välille.
- Tieto väkivallasta voi tulla myös joltakin uhrin läheiseltä tai muulta ammattilaiselta.

Tunnistaminen ja auttaminen

- Turvakotien tai muiden erityispalvelujen esitteitä tulisi jakaa kaikille maahanmuuttajanaisille.
- Valmiudet väkivallan tunnistamiseen, kohtaamiseen ja jatko-ohjaukseen tulisi olla kaikissa sosiaali- ja terveystaluuissa, useimmiten uhri on joka tapauksessa jo nyt sosiaali- ja terveystaluuja asiakkaana. Palvelujärjestelmää huonosti tunteva asiakas saattaa hakea apua erilaisista paikoista. Väkiualta voi tulla esille esimerkiksi päiväkodissa. Lapset ja nuoret saattavat hakea apua nuorisotyöntekijältä tai koulusta.
- Perustaluuja työ on erityisen tärkeää paikkakunnilla, joilla ei ole väkiualta- tai maahanmuuttajatyön erityistaluuja.
- Aktiiviseen tunnistamiseen liittyviä käytäntöjä (seulominen) tulisi kehittää useissa eri taluuissa. Keskeisissä taluuissa, kuten sosiaalitöimistöissa, tulisi olla aikaa väkiualta kysymiselle ja keskusteluille.
- Terveystaluuja ja -päivystysten työntekijöillä tulisi olla valmiudet väkiualtaa kokeneiden potilaiden tunnistamiseen ja taluuja ohjaamiseen.
- Kaikkein eristyneimmässä asemassa olevien maahanmuuttajanaisten tunnistamiseksi tulisi kehittää etsivää työtä (Haarakangas ym. 2000).
- Maahanmuuttajataustaiset uhrin tarvitsevat usein konkreettista apua enemmän kuin suomalaiset naiset.
- Turvakotitaluuja käytön tarve tulee arvioida tilanteen vaarallisuuden, ei uhrin perhetilanteen perusteella.
- Vaikka parisuhdeväkiualta loppuminen edellyttää väkiualta tekijän käyttäytymiseen vaikuttamista, ei väkiualta tekijään saa koskaan ottaa yhteyttä ilman uhrin lupaa. Yhteydenotto voi vaarantaa uhrin ja lasten turvallisuuden, mitä tulee käsitellä uhrin kanssa ennen yhteydenottoa. (Rautava & Perttu 2001.)

³⁸ Kuvattu Vantaan poliisin ja kriisikeskuksen yhteistyötä. Kokemusten mukaan asiakkaat kieltäytyvät tarjotusta avusta harvoin. Vain harva uhri/tekijä ottaa yhteyttä itsenäisesti.

- Ammattilaisille tulisi välittää aktiivisesti tietoa muun muassa tyttöjen ympärileikkauksiin liittyvistä ohjeistuksista.
- Kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamiseen ja tilanteiden riskien arvioimiseen tulisi kehittää työmenetelmiä käyttäen apuna esimerkiksi ruotsalaisia selvityksiä ja ohjeistuksia.
- Yleiset peruspalvelujen resurssit tulee turvata.

Kieli ja tulkkaus

'Miten voi ohjata turvakotiin, jos ei ole tulkkia eikä osaa kieltä? Ei voi vain työntää taksilla turvakotiin.' (terveys 22.1.2004)

- Tulkin käyttö on tärkeää, jotta kokonaiskuva tilanteesta voidaan muodostaa luotettavasti.
- Terveystuhoon, myös päivystyksiin, tulisi luoda järjestelmiä, joilla taataan asiakkaiden oikeus tulkin käyttöön. Väkiältä jää osittain kieliongelmiin vuoksi tunnistamatta. Tulkin puuttuminen estää väkivaltatilanteiden tarkan dokumentoinnin ja on siten ongelma uhrin oikeusturvan näkökulmasta.
- Tulisi selvittää, voidaanko akuuttien tilanteiden selvittämisen apuvälineeksi luoda perusterveydenhuoltoon erikielisiä kysymysluetteloita, joiden avulla henkilökunta voisi luotettavasti arvioida tilanteen ja hoidon tarpeen.
- Peruspalveluissa työskentelevät maahanmuuttajat ovat tärkeä resurssi asiakkaiden tilanteen selvittämisessä. Myös tällöin tulee varmistaa, että työssä keskitytään ensisijaisesti auttamaan uhria.
- Kriisitilanteessa olevan asiakkaan pääsy ruuhkautuneisiin palveluihin tulee varmistaa. Jos esimerkiksi perheneuvolaan ei saa aikoja, pyri ohjaamaan asiakas esimerkiksi kriisityöryhmään.

Koulutus

- Väkivaltatyöhön liittyvän koulutuksen tarve on edelleenkin suuri. Tiedon puute saattaa tulla esille asennetasolla, ilmeten esimerkiksi uhrin syyllistämisenä.
- Maahanmuuttajiin liittyviä kysymyksiä, erityisesti väkiältäan liittyviä myyttejä, tulisi käsitellä yleisissä väkivaltatyön koulutuksissa. Stereotyyppisiin asenteisiin tulee puuttua.
- Tietoa tarvittaisiin myös parisuhdeväkivallan lapsille aiheuttamista seurauksista. Tiedolliset erot saattavat heijastua myös lastensuojelun toimintaan, siihen miten lastensuojeluilmoituksiin reagoidaan tai lasten tapaamisiin liittyviin käytäntöihin.
- Tietoa tarvittaisiin lisäksi eri kulttuureista kotoisin olevien asiakkaiden/potilaiden psykosomaattisesta oireilusta.

Eriyispaalvelut

- Terapeuttisen avun saaminen vähemmistökielillä on varsin harvinaista. Tilannetta voitaisiin korjata kouluttamalla terapiatyöhön erikoistuvia tulkkeja sekä käyttämällä nykyistä enemmän terapiatulkausta. Tietoja kielitaitoisista terapeuteista tulisi olla saatavilla.
- Erikielisten vertaistukiryhmien tarve on suuri. Ryhmiä tulisi järjestää nykyistä enemmän eri organisaatioiden välisen yhteistyön avulla.

- Valtakunnallinen väkivaltatyön erityispalvelujen saatavuus tulee olla pitkän aikavälin tavoitteena. Tietoja maahanmuuttajille suunnatuista väkivaltatyön erityispalveluista tulisi ylläpitää valtakunnallisesti sekä huolehtia tiedon saatavuudesta peruspalveluissa.
- Olemassa olevista erityispalveluista tulee tiedottaa maahanmuuttajanaisia aktiivisesti.
- Maahanmuuttajuus tulisi huomioida turvakotien työntekijävalinnoissa. Maahanmuuttajataustainen työntekijä voi saada paremmin kontaktin myös eri etnisiin ryhmiin kuuluviin naisiin.
- Turvakotityössä tarvitaan erityisosaamista kielen ja kommunikaation, kulttuurien tuntemisen ja ymmärtämisen sekä maahanmuuttajanaisten aseman ja oikeuksien kohdalla. Maahanmuuttajanaiset tarvitsevat turvakodeissa muita enemmän apua konkreettisten asioiden hoitamisessa. (Haarakangas ym. 2000.)
- Vähemmistökielisten miesten pääsy väkivallan katkaisuohjelmien piiriin tulisi turvata.
- Tulisi selvittää lainsäädännön näkökulmasta, minkälaisia ennalta ehkäiseviä menetelmiä työntekijän on mahdollisuus käyttää, jos tiedetään miehen väkivaltaisesta käyttäytymisestä aiemmassa parisuhteessa ja mies on solminut välittömästi uuden parisuhteen.

Moniammatillinen yhteistyö

- Palveluketjujen saumattomuus on tärkeää myös maahanmuuttajanaisten auttamisessa.
- Tiedonkulkua yksiköstä toiseen voidaan helpottaa pyytämällä asiakkaalta lupaa yhteydenpitoon.
- Lastensuojeluilmoitus tai väkivaltatapausta koskeva tieto tulee välittää nopeasti, jotta asiakkaaseen voidaan ottaa yhteyttä mahdollisimman pian. Tilanteissa, joissa yhdestä yksiköstä tuodaan asiakas toiseen yksikköön, esimerkiksi poliisilta terveydenhuoltoon, tulee sopia kumpi tekee tarvittavan lastensuojeluilmoituksen.
- Uhria auttavien viranomaisten ja järjestöjen yhteistyötä tulisi pyrkiä kehittämään esimerkiksi verkostokokouksin. Yhteistyö edistää asiakaslähtöisyyttä ja vähentää eri toimijoiden päällekkäistä työtä.
- On tärkeää, että eri toimijoille muodostuu realistinen käsitys toistensa tehtävistä ja rooleista. Samoilla aluilla toimivien viranomaisten ja muiden tahojen yhteistyötä voidaan edistää myös järjestämällä yhteisiä koulutuksia.
- Väkivaltatyön moniammatillisen yhteistyön tavoitteena tulisi olla paikallinen toimintaohje, jossa otetaan huomioon kaikki osapuolet. Palvelujärjestelmän muutokset (esimerkiksi alkavat/päättyvät projektit, vaihtuvat työntekijät) tulee ottaa toimintaohjeissa huomioon, mikä edellyttää ohjeiden päivittämistä.
- Kuntien välistä yhteistyötä kannattaa kehittää pienemmissä kunnissa, joissa maahanmuuttajaväestö on pieni.

Erikieliset tukihenkilöt uhrin tukena

- Erikielisten tukihenkilöiden käytöstä on saatu positiivisia kokemuksia myös väkivaltatyössä. Ilmiöön perehtynyt tukihenkilö mahdollistaa henkisen tuen asiakkaan omalla äidinkielellä. Tällä on suuri merkitys tilanteissa, joissa uhri ei pääse terapian piiriin, tai asiakas tarvitsee tukea useammin kuin terapiaan on mahdollisuus.
- Tukihenkilöitä käytetään useissa palveluissa lisäksi arkisten asioiden hoidossa avustajana, erilaisten hakemusten tekemisessä, ajanvarausten hoidossa ja saattajana. Tukihenkilö voi huolehtia myös asiakkaan jaksamisesta, siitä että hän jaksaa mennä sovituille vastaanottoille.

- Tukihenkilö voi osallistua myös vertaisryhmiin.
- Pieniin etnisiin ryhmiin kuuluvat naiset saattavat kokea kiusalliseksi samaan ryhmään kuuluvan tukihenkilön esimerkiksi juoruilun pelon vuoksi.

Naisten oikeusturvan parantaminen

- Tapausten dokumentointiin tulee kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. Avioliiton perusteella myönnetyn oleskeluluvan jatkaminen on vaikeaa väkivallasta johtuvan avioeron vuoksi, jos väkivallasta ei ole näyttöä.
- Uhrilla on oikeus tulkkauspalveluihin. Kieliongelmat ja tulkkauksen puute heijastuvat oleskelulupa-, huoltajuus- ja rikosasioihin sekä lasten tapaamisia koskeviin sopimuksiin vaarantaen uhrin oikeusturvan.
- Oleskeluluvan jatkamista koskevia normeja tulisi selkeyttää. Ruotsissa ja Tanskassa määraaikaisen oleskeluluvan jatkamisen perusteet parisuhdeväkivaltatilanteissa ovat selkeästi ilmaistuja. Silti näissäkin maissa näytön saamisen todetaan olevan vaikeaa, erityisesti henkiseen väkivaltaan liittyvissä tapauksissa. (LOKK 2003; Udlændingstyrelsen 2004; Kangasniemi 2003, 42.)

6.2 Ehdotuksia ennalta ehkäisevän työn kehittämiseksi

'Maahanmuuttajanaisten on saatava tieto, että apua on saatavilla.' (Väkivallan kohteeksi joutunut nainen, Viro)

Maahanmuuttajanaisten kannalta nopean avun saamista voivat välillisesti edistää monet maahanmuuttaja-asiakkaita kohtaavat tahot. Perusoikeuksia ja väkivaltaa tulisi käsitellä maahanmuuttajakoulutuksissa. Niiden käsittelyä puoltaa naisten heikko yhteiskunnallinen tuntemus. Käytännössä tätä voidaan tehdä kotouttamissuunnitelman laatimisen yhteydessä, työhallinnossa ja maahanmuuttajakoulutuksessa.

- Oikeuksia ja palveluja koskevaa tietoa tulisi jakaa aktiivisesti, esimerkiksi esitteiden tai infopakettien muodossa. Maahanmuuttajanaisten tulisi tietää ainakin yksi paikka, mistä voi hakea apua erilaisissa kriisitilanteissa.
- Maahanmuuttajien kouluttajille tulisi kehittää sopivaa koulutusmateriaalia naisten oikeuksista ja väkivallasta sekä levittää näitä materiaaleja koulutuksesta vastaaville tahoille.
- Tiedonvälityksen tulee olla sensitiivistä, eikä toiminta saa vahingoittaa niitä naisia, jotka kärsivät väkivallasta.
- Vähemmistöryhmät tulee ottaa kohderyhmänä huomioon myös valtakunnallisessa väkivallan ehkäisyyn liittyvässä tiedotuksessa ja kampanjoinnissa.
- Tarvittaisiin opas tai esite maahanmuuttajanaisten väkivaltatilanteissa tarjolla olevasta avusta.
- Pakolaisena tai turvapaikanhakijana tulevien kohdalla perhetilanne tulisi kartoittaa myös väkivallan osalta perusteellisesti jo tulovaiheessa. Tiivis asiakastyö tässä vaiheessa luo pohjaa myös luottamuksen syntymiselle, mikä helpottaa avun hakemista varhaisessa vaiheessa.

- Maahanmuuttajanaيسille tärkeistä asioista, palveluista ja oikeuksista voidaan kertoa myös viikonloppukursseilla tai -leirillä. Näissä tapahtumissa myös työntekijät oppivat tuntemaan asiakkaansa. Tapahtumia voidaan järjestää myös seudullisena yhteistyönä³⁹.
- Avioliiton kautta tulevat naiset ovat monien palvelujen suhteen väliinpuotoajaryhmä jääden usein koulutusten ja infotilaisuuksien ulkopuolelle. Osa naisista elää vain puolison välittämän tiedon varassa. Naisten tulisi saada tietoa oikeuksistaan ja palveluista Suomen lähetystöistä jo ennen Suomeen muuttamista. Tässä vaiheessa muuttajan kiinnostus uusien asioiden oppimiseen on usein suurimmillaan.
- Avioliiton kautta Suomeen muuttavien naisten oikeusturvaa edistäisi ruotsalainen käytäntö: Ruotsalaisen puolison rikosrekisteri- ja väestörekisteritiedot tarkistetaan ennen kuin oleskelulupa myönnetään ulkomaalaiselle puolisolle. Oleskelulupaa hakeva puoliso saa tietoa ruotsalaisen puolison aiemmista avioliitoista ja rikoksista, avioliitosta ja ruotsalaisesta palvelujärjestelmästä. (Kangasniemi 2003.)

Konkreettisia ehdotuksia ehkäisevään työhön

Kotouttamissuunnitelmaa laativat viranomaiset (työvoima- ja sosiaaliviranomaiset)

- Kaikki maahanmuuttajanaيسet, jotka ovat asuneet alle kolme vuotta Suomessa, eivät ole päässeet kotouttamisohjelmaan mukaan. Erittäin suuressa syrjäytymisvaarassa ovat avioliiton kautta maahan muuttaneet naiset. Kotoutumissuunnitelma tulisi tehdä kaikille siihen oikeutetuille henkilöille.
- Asiakkaan kanssa kannattaa keskustella hänen elämäntilanteestaan. Samalla on luontevaa kysyä parisuhteesta.
- Suositeltava esitemateriaali: Tasa-arvoisena Suomessa, Rakkaus on pitkämielinen, Lähestymiskielto, maahanmuuttajanaيسille suunnattujen erityispalvelujen esitteet (liite 6).

Työhallinto/työvoimatoimistot

- Kaikki maahanmuuttajanaيسet asioivat jossakin elämänsä vaiheessa työvoimatoimistossa.
- Suositeltava esitemateriaali: Tasa-arvoisena Suomessa, Rakkaus on pitkämielinen, Lähestymiskielto, maahanmuuttajanaيسille suunnattujen erityispalvelujen esitteet (liite 6).

Maahanmuuttajakoulutus ja -kurssit

- Maahanmuuttajakoulutuksissa pitäisi löytää mahdollisuuksia keskustella naisten asemasta, tasa-arvosta ja ihmisoikeuksista sekä naisiin kohdistuvasta väkivallasta.
- Kun maahanmuuttajanaيسen keskeyttää opinnot, olisi syytä tarttua siihen liittyviin syihin. Taustalla voi olla parisuhdeväkivalta tai miehen vaatimus opintojen lopettamisesta.
- Opettajaan voi olla syntynyt luottamussuhde. Opettajalla on mahdollisuus kysyä tai antaa tietoa naisiin kohdistuvasta väkivallasta.
- Suositeltava esitemateriaali: Tasa-arvoisena Suomessa, Rakkaus on pitkämielinen, Lähestymiskielto, maahanmuuttajanaيسille suunnattujen erityispalvelujen esitteet (liite 6).

³⁹ Koettu hyväksi tavaksi tavoittaa myös kotona olevat maahanmuuttajanaيسet (Keski-Uusimaa, Itä-Helsinki).

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanotto

- Keskustelut naisten asemasta, tasa-arvosta ja ihmisoikeuksista sekä naisiin kohdistuvasta väkivallasta.
- Aktiivinen kysyminen.
- Suositeltava esitemateriaali: Tasa-arvoisena Suomessa, Rakkaus on pitkämielinen, Lähestymiskielto, maahanmuuttajanasille suunnattujen erityispalvelujen esitteet (liite 6).

Naisten projekteissa ja kerhoissa on hyvä mahdollisuus keskustella väkivallasta

- Esimerkki: Somalinaisten kerhossa keskusteltiin tuttavapiiriin kuuluvasta, kotoaan väkivallan vuoksi lähteneestä naisesta. Kukaan ei tiennyt, minne nainen oli mennyt. Työntekijän ohjaamana keskusteltiin väkivallan uhreille tarkoitetuista palveluista.

Lähteet

- Aaltio, Sirkka Liisa (2002). Maahanmuuttajanaiset turvakotien asiakkaina. Artikkelit ss. 49–54 teoksessa: Nurmi, Reet & Helander, Reetta (toim.) (2002). Väkipalvonta ei tunne kulttuurisia rajoja. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkipalvonta Suomessa. Naisiin kohdistuvan väkipalvontan ja prostituution ehkäisyhanke (1998–2002). Stakes.
- Aaltio, Sirkka Liisa (2003). Raportti Espoon turvakodin toiminnasta ja asiakkaista vuonna 2002. Naisten apu Espoossa ry.
- Aho, Kati & Rämö, Sari (2003). 'Uudelleen jos kaiken alkaa voisin...' – Tutkimus turvakotien toiminnasta Suomessa. Hämeen ammattikorkeakoulu, Hämeenlinna. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Hämeenlinnan kaupunki / Lastensuojelun erityispalvelut. 84 s.
- Aldunate, Raquel (1999). Issues for women of non-English speaking backgrounds. Paper presented at Domestic Violence Court Assistance Conference, Magnetic Island, Australia, 18th March 1999. www.iwss.org.au/iwss_publications/alduna_3.html (31.5.2004)
- Andersen, B. & Bille-Brahe, U. (1994). After care of suicide attempters. The Odense Suicide Prevention Project. 4th European Symposium on Suicide Behaviour, Odense 1994.
- Andrew, Michele & Hartikainen, Miira (1999). Rajat ylittävä rakkaus. Turvakotityön näkökulma Suomeen avioituneiden maahanmuuttajanaisten elämään. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 20. Nykypaino, Helsinki.
- Björvall, Katarina (2003). Utsatta flickor i patriarkala familjer. Seminarier i Stockholm 2003. Länsstyrelsen i Stockholms län. Saatavilla internetissä: http://www.ab.lst.se/upload/dokument/publikationer/S/ovrigt/2003/utsatta_flickor_webb.PDF
- CEDAW (2001). Sopimusvaltioiden raporttien käsittely. Suomen 3. ja 4. määräaikaishetki. Naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea 24. istunto. 15.1.–2.2.2001.
- Centre for Gender Equality (2003). Service-provision and policy-making for minority women victimised by repeat perpetrators. Interim report, July 2003. The Daphne Project 2002–2003. Oslo.
- Council of Europe (2002). Recommendation REC(2002)5 of the Committee of Ministers to Member States on the protection of women against violence adopted on 30 April 2002 and Explanatory Memorandum. Osoitteessa: [http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/04_Violence_against_women/002_Rec\(2002\)05.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/04_Violence_against_women/002_Rec(2002)05.asp#TopOfPage) (18.8.2004)
- Crisólogo, Roxana (2000). Kolmen sepän patsaalla. ss. 21–27 teoksessa: Cassandra – kertomuksia suomalaisuudesta. Kääntöpiiri, Helsinki.
- Diarra, Habib, Tuominen, Risto ja Föhr, Jaana (1998). Ulkomaalaisten mielenterveysongelmat. Ss. 124–142. Artikkelit teoksessa: Tuominen, Risto (toim.) (1998). Kulttuurien kohtaaminen terveydenhuollossa. WSOY, Juva.

- Dufva, Virpi (2001). Mikä lapsella hätänä? Perheväkivalta koulun henkilöstön näkökulmasta. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 25. Ensi- ja turvakotien liitto.
- Ekholm, Tanja & Sorsa, Hanne (2003). Pahoinpitely- ja kehokarttalomake. Malmin sairaala, päivystyspoliklinikka, väkivaltatyöryhmä.
- Eldén, Åsa (2003). Heder på liv och död. Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder. Comprehensive Summaries of Uppsala dissertations from the Faculty of Social Sciences 128. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala. Saatavilla internetissä: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-3519>
- Ellis, P. (1987). Postseparation woman abuse: The contribution of lawyers as “barracudas”, “advocates”, and “counsellors”. Pp. 401–410 in: International Journal of Law and Psychiatry, vol 10.
- Ewalds, Helena (toim.) (2005). Kenelle lyönnit kuuluvat? Kuntaopas pari- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön. Vem angår våldet? Kommunens handbok om förebyggande av våld i par- och närrelationer. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:7.
- Finkelhor, D. & Yllö, K. (1985). Licence to rape: Sexual abuse of Wives. New York Hult, Rinehart & Winston.
- Fishwick, Nancy (1998). Issues in Providing Care for Rural Battered Women. Ss. 280–290 teoksessa Campbell, J.C. (toim.) (1998): Empowering Survivors of Abuse. Health Care for Battered Women and Their Children. Sage Series on Violence Against Women.
- Frieze, I.H. & Bar-Tal, D. (1997). Attribution theory: Past and present. Pp 1–21 in: Frieze, I., Bar-Tal, D. & Carroll, J.S. (eds.) New approaches to social problems. San Fransisco, California: Jossey-Bass.
- Good practice guide to mitigate the effects of and eradicate violence against women (2002). España 2002. Presidencia de la Unión Europea. Saatavilla internetissä: <http://www.mtas.es/mujer/guiaing.pdf> (18.8.2004).
- Haarakangas, Tanja, Ollus, Natalia & Toikka, Sini (2000). Väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajanaiset – haaste turvakotipalveluille Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvo-julkaisuja 2000:3. Edita, Helsinki.
- Hartikainen, Miira (1999). Maahanmuuttajanaiset toistensa tukena etnisissä ryhmissä. Ss. 81–84 teoksessa Auli Ojuri (toim.) (1999). Kotitalossa koko maailma. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 23. Nykypaino, Helsinki.
- Hautamäki, Jari (2002). Väkivaltatyön periaatteet ja toimintamalleja. Ss. 120–128 teoksessa: Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (2002). Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002. Stakes.
- Heise, Lori, Ellsberg, Mary & Gottemoeller, Megan (1999). Ending violence against women. Population Reports, Series L, No.11. Baltimore, John Hopkins University’s School of Public Health, Population Information Program, December 1999.

- Heiskanen, Markku ja Piispa, Minna (1998). Usko, toivo, hakkaus, kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Tilastokeskus, Oikeus 1998:12, sukupuolten tasa-arvo, SVT.
- Holloway, H.C. & Fullerton, C.S. (1994). The Psychology of Terror and its Aftermath. Pp. 31–34 in: Ursano, R.J., McCaughey, B.G. & Fullerton, C.S. (eds.), Individual and Community Responses to Trauma and Disaster. Cambridge: Cambridge University Press.
- Husso, Marita (2003). Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino, Tampere.
- Huttunen, Laura (2002). Pahan karttalehtiä. Maahanmuuttajat ja pahan kokemuksen paikat. Ss. 86–107 teoksessa: Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (2002). Pahan kosketus: ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Hynninen, Tuula (1996). Itsemurhaa yrittäneen hoito terveyskeskuksessa. Itsemurhien ehkäisyprojekti 1992–96. Toimintamalleja 1/1996. Stakes.
- Ihmiskauppaa koskevan lisäpöytäkirjan täytäntöönpano-ohjeet (2002). Naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhanke 1998–2002. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Stakes.
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina (2002). Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Gaudeamus, Helsinki.
- Kailo, Kaarina (2004). Honour Related Violence and/or Shameful Femicides within Patriarchal Sex/Gender Systems. Given as part of AWARE II, Increasing Teachers Trainees' Awareness of Sexualised and Gendered Violence. International Training Course on Sexualised and Gendered Violence, 2004. Oulu University.
- Kangasniemi, Eeva (2003). Rakkaudella yli rajojen? Lumeavioliitot. Selvityksiä 2003:6.
- Keeler, Laura (Ed.) (2000). EU Expert Meeting on Violence Against Women 8–10 November 1999. Jyväskylä, Finland. Reports of the Ministry of Social Affairs and Health 2000:13. Helsinki.
- Kehrävuori, Kristina & Kjällman, Petra (2002). Uhrin tukeminen rikosprosessissa. Artikkelit ss. 103–112 teoksessa: Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (2002). Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002. Stakes.
- Kirkas, Tiina (2003). Naiset ja sota. Ss. 8–9. Pakolainen 1/2003. Suomen pakolaisapu.
- Kirkkohallitus (2004). Kirkot sanovat ei! naisiin kohdistuvalle väkivallalle. Luterilainen maailmanliitto. Lähetyksen ja kehityksen osasto. Naiset kirkossa ja yhteiskunnassa. Toimintaohjelma kirkoille. Helsinki.
- van der Kolk, B.A. (1994). Foreword. Pp. Vii–xii in: Wilson, J.P. & Lindy, J.D. (eds.), Countertransference in the Treatment of PTSD. New York: Guilford Press.
- Kvinnoforum (2003). A resource book for working against honour related violence. Stockholm. (www.kvinnoforum.se; 18.3.2004)

- Laine, Päivi (2002). Pilottiprojektikokemuksia väkivallan ehkäisytyössä. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektin arviointiosio II. 6.2.2002. Moniste.
- Lehtonen, Anja & Perttu, Sirkka (1999). Naisiin kohdistuva väkivalta. Studia. Kirjayhtymä.
- Liebkind, Karmela (1996a). Acculturation and stress. Vietnamese refugees in Finland. Pp. 161–180 in *Journal of Cross-Cultural Psychology* 27(2).
- Liebkind, Karmela (1994a). Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Ss. 21–49 teoksessa: Liebkind, Karmela (toim.) (1994). *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Gaudeamus.
- Liebkind, Karmela (1994b). Ethnic identity and acculturative stress – Vietnamese refugees in Finland. *Migration* 23–24, 155–177.
- Liebkind, Karmela (1993). Self-reported ethnic identity, depression and anxiety among young Vietnamese refugees and their parents. *Journal of Refugee Studies* 6(1), 25–39.
- Liebkind, Karmela & Eränen, Liisa (2000). Valikoiva myötätunto. Ss. 68–79 teoksessa: Liebkind, Karmela (toim.) (2000). *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Gaudeamus.
- Liebkind, Karmela & Jasinskaja-Lahti, Inga (2000). Syrjintäkokemusten vaikutukset maahanmuuttajiin. Ss. 80–92 teoksessa: Liebkind, Karmela (toim.) (2000). *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Gaudeamus.
- Lohiniva-Kerkelä, Mirva (2001). *Terveystieteiden ja oikeustieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu*. Kauppakaari, Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki.
- LOKK (2003). When dreams and hopes turn to nightmares. A report on violence committed by Danish men against foreign women and children. LOKK, Danish national organisation of shelters for battered women and their children. http://www.lokk.dk/Daphne/Nar_dromme_LOKK_ENG.pdf (6.4.2004)
- Lundgren, Eva, Heimer, Gun, Westerstrand, Jenny, Kalliokoski, Anne-Marie (2001). Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning. Brottsoffermyndigheten & Uppsala Universitet. Åströms tryckeri, Umeå.
- Länstyrelsen i Stockholms län, Länstyrelsen i Västra Götalands län & Länstyrelsen i Skåne län (2004). Samverkan för syddad boende. Nationell från länstyrelserna om skyddad boende med mera för flickor och unga kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld.
- Mahkonen, Sami (2003). Ihmiskauppa sekä asumis-, sosiaali- ja terveystalvetut. Selvitys Paalmon yleissopimusta täydentävän ihmiskauppaliäpöytäkirjan vaikutuksesta sosiaali- ja terveystministeriön hallinnonalaan. Sosiaali- ja terveystministeriön työryhmämuistioita 2003:28. Helsinki.
- McGee, C. (2000). *Childhood experiences of domestic violence*. Jessica Kingsley, Lontoo.
- Monika-Naiset liitto ry (2004). *Toimintakertomus 2003*. Monikulttuurinen Voimavarakeskus Monika.

- Mölsä, Mulki (2004). Ajat ovat muuttuneet. Selvitys tyttöjen ja naisten ympärileikkaukseen liittyvistä asenteista ja aikeista pääkaupunkiseudulla asuvien maahanmuuttajien keskuudessa. KokoNainen-projekti, Ihmisoikeusliitto.
- Nilsen Seland, Marie (2003). Fakta om arrangerte ekteskap og tvangsekteskap. Artikkelele ss. 8–10 teoksessa: Nilsen Seland, Marie (toim.) (2003). Tvangsekteskap. Temahefte nr. 2 fra Mira-Senteret.
- Nousiainen, Virve & Perttu, Sirkka (2002). Väkivallan traumaattiset vaikutukset. Artikkelele ss. 51–63 teoksessa: Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (2002). Naisiin kohdistuva pari- ja lähi-suhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002. Stakes.
- Nurmi, Reet & Helander, Reetta (toim.) (2002). Väkiualta ei tunne kulttuurisia rajoja. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkiualta Suomessa. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhanke (1998–2002). Sosiaali- ja terveysministeriö & Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. Yliopistopaino, Helsinki.
- Nurmi, Reet (2002a). Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvaa väkiualtaa ei voida kulttuuristaa. Artikkelele ss. 36–48 teoksessa: Nurmi, Reet & Helander, Reetta (toim.) (2002). Väkiualta ei tunne kulttuurisia rajoja. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkiualta Suomessa. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhanke (1998–2002). Sosiaali- ja terveysministeriö & Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. Yliopistopaino, Helsinki.
- Nurmi, Reet (2002b). Prostitution at the limits of risks. Artikkelele ss. 175–185 teoksessa: Aaltonen, Ursula, Arsallo, Ali & Sinkkonen, Minna (Eds.). Being Positive. Perspectives on HIV/AIDS in the EU's Northern Dimension and Finland's Neighbouring Areas. Stakes. Gummerus, Saarijärvi.
- Oikeusministeriö (1998). Ulkomaalaisten vaimojen välitys. Työryhmän mietintö 1998.
- Ojuri, Auli (1999). Kotitalossa koko maailma. Mixeri-maahanmuuttajaprojektin kokemuksia ensi- ja turvakodeissa. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 23. Nykypaino, Helsinki.
- Ollus, Natalia & Haarakangas, Tanja (2002). Väkiualtaa kokeneiden maahanmuuttajanaisten auttaminen – turvakotien kokemuksista palvelujen kehittämiseen. Artikkelele ss. 55–69 teoksessa: Nurmi, Reet & Helander, Reetta (toim.) (2002). Väkiualta ei tunne kulttuurisia rajoja. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkiualta Suomessa. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhanke (1998–2002). Sosiaali- ja terveysministeriö & Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. Yliopistopaino, Helsinki.
- Oranen, Mikko (toim.) (2001). Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003a). Lapset, perhe ja väkiualtatyö. WSOY.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003b). Epäily, tunnistaminen, ilmitulo ja puuttuminen perheväkivaltaan. Ss. 75–87 teoksessa: Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003). Lapset, perhe ja väkiualtatyö. WSOY.

- Paul, Rachel (1998). Shelters for battered women and the needs of immigrant women. TemaNord Migration. Nordic Council of Ministers.
- Peltonen, Irkka (2003). Lastensuojelu lasten kokeman perheväkivallan käsittelijänä. Ss. 137–156 teoksessa Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003). Lapset, perhe ja väkivaltatyö. WSOY.
- Pence, E. & Paymar, M. (1993). Education groups for men who batter. The Duluth model. Springer Publishing Company. New York. Ref. Kalvo 11. teoksessa: Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (2002). Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002. Stakes.
- Pentikäinen, Merja (2002). Naiset. Artikkeliteoksessa Ihmisoikeudet 2000-luvulla. Sopimuksia ja asiakirjoja. Ihmisoikeusliitto/Edita.
- Perttu, Sirkka (2004). Naisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta ja sen seulonta äitiys- ja lastenneuvoloissa. Selvityksiä 2004:6. Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana myös osoitteessa www.stm.fi.
- Perttu, Sirkka (2002a). Väkivallan tunnistaminen ja puheeksiottaminen. Ss. 64–83 teoksessa: Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (2002). Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002. Stakes.
- Perttu, Sirkka (2002b). Naisen selviytymisprosessi ja sen tukeminen. Ss. 84–102 teoksessa Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (2002). Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002. Stakes.
- Perttu, Sirkka (2002c). Mitä on naisiin kohdistuva väkivalta. Ss. 17–50 teoksessa: Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (2002). Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002. Stakes.
- Perttu, Sirkka (1999). Perheväkivalta auttamistyössä. Opas ammattihenkilöstölle. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 21.
- Perttu, Sirkka, Mononen-Mikkilä, Päivi, Rauhala, Riikka & Särkkälä, Päivi (1999). Pääntavaus selviytymiseen. Väkivaltaa kokeneiden naisten käsikirja. Naisten Kulttuuriyhdistys.
- Petridou, Eleni (2003). Development of a screening tool for the identification of intimate partner violence. Final report, November 2003. National and Kapoditrian University of Athens, Department of Epidemiology, Medical School, Center for Research and Prevention of Injuries. S I2.325058 (2001CVG3-315). European Commission. Saatavilla internetissä:
http://europa.eu.int/comm/health/ph_projects/2001/injury/fp_injury_2001_frep_05_en.pdf
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku (2000). Väkivallan hinta. Naisiin kohdistuvan väkivallan kustannukset Suomessa. Tilastokeskus & Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö, Tasa-arvojulkaisu 2000:6. Yliopistopaino, Helsinki.

- Pohjanpää, Kirsti, Paananen, Seppo & Nieminen, Mauri (2003). Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa vuonna 2002. Elinolot 2003:1. Tilastokeskus.
- Raijas, Riitta (2000). Raiskaustrauma. Uhrin ja tekijän suhteen laadun ja trauman vakavuuden yhteys selviytymiskeinoihin. Aiheita 29/2000. Stakes.
- RAP – Raiskatun akuuttiapu (2002). Seksuaalista väkivaltaa kokeneen tutkimus ja hoito terveydenhuollon toimipisteissä. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002. Sosiaali- ja terveysministeriö & Stakes. Nykypaino.
- Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (2002). Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Käsi- kirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002. Stakes.
- Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (toim.) (2001). Tavoitteena uhrin turvallisuus – näkökulmia naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn. Stakes / Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti.
- Rautava, Marie & Rissanen, Antero (1996). Kun sydämeen sattuu... Arjen kriisit ja selviytyminen. Koulutusohjelma rippikoulun ryhmänohjaajille. Kirkon kasvatusasiain keskus, Kirkkohallitus.
- Rehn, Elisabeth & Johnson-Sirleaf, Ellen (2002). Women, War and Peace. (Suomenkielinen versio, <http://www.unifem.fi/pdf/sotarauhanaiset.pdf>, 5/11/2003).
- Reyes, Pauliina de los (2003). Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige. Integrationsverkets skriftserie IV.
- Ruutu, Teresita (1996). Rakkautta yli rajojen – Kahden kulttuurin liitot. Artikkelit ss. 111–113 teoksessa: Huhtaniemi, Maarit (toim.) (1996). Kauniit ja rohkeat filippiinat. Filippiiniläisnaiset meillä ja muualla. Filippiinit-seura ry. Yliopistopaino, Helsinki.
- Rying, Mikael (2000). Dödligt våld i Sverige 1990–1996. En deskriptiv studie. Stockholms Universitet.
- Rying, Mikael (2001). Dödligt våld mot kvinnor i nära relationer. BRÅ-rapport 2001:11. Bråttförebyggande rådet. DocuSys, Sollentuna. Saatavilla internetissä: http://www.bra.se/dynamaster/publication/pdf_archive/01112013583.pdf
- Räty, Minttu (2002). Maahanmuuttaja asiakkaana. Tammi.
- Scheinin, Martin (1996). Mitä on syrjintä? Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Teoksessa: Dahlgren, Taina, Kortteinen, Juhani, Lång, K.J., Pentikäinen, Merja ja Scheinin, Martin (toim.) Ihmisoikeusliiton julkaisusarja n:o 4. Yliopistopaino.
- Schloper, M. & Matthews, M.W. (1965). The influence of perceived causal locus of partner's dependence on the use of interpersonal power. *Journal of personality and social psychology* 2, 609–612.
- Sisäasiainministeriö (2003a). Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta. Poliisin tietoon tullut rikollisuus vuonna 2002. Poliisiosaston julkaisu 17/2003.

- Sisäasiainministeriö (2003b). Maahanmuuttajien kokemuksia rasistisista rikoksista Suomessa. Poliisiosaston julkaisu 13:2002.
- Smedberg, Eva & Kopola, Nelli (1999). Kvinnors rättigheter. En översikt och en fallstudie. MENA-projektet, delstudie 13, 2000. UD.
- Socialstyrelsen (2002). Socialstyrelsens meddelandeblad nr 6/2002. April 2002. Saatavilla internetissä: www.sos.se
- Socialstyrelsen (2001). Våldutsatta kvinnor. Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens personal. Stockholm. Saatavilla internetissä: www.sos.se
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2004a). Lähi- ja perheväkivallan ehkäiseminen 2004–2007. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2004:9.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2004b). Maahanmuuttajaesitteet. Naisten sukuelinten silpominen.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2003). Poikien ympärileikkauksia koskevaa lainsäädäntötarvetta selvittäneen työryhmän muistio. Työryhmämuistioita 2003:39. Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2001). Maahanmuuttajat. 27.3.2001. <http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/omakieli/maahan.htm> (26.1.2004)
- Stark, E. & Flitcraft, A. (1996). Women at risk. Domestic violence and women's health. Sage Publications.
- Stark, E. & Flitcraft, A. (1995). Killing the beast within: Woman battering and female suicidality. Pp. 43–64 in: International Journal of Health Sciences, vol 25 no 1.
- Suomen World Vision (2004). Naisten sukuelinten silpominen. Internet-sivusto: <http://www.worldvision.fi/fgm> (28/5/2004; 27.9.2004).
- Sveins, Petteri (2004). Näin on aina ollut ja tulee myös olemaan? Artikkelisi ss. 17–19 teoksessa Aikio, Annukka & Ravan, Ragnhild (toim.) (2004). Kaamospuhetta. Naisiin kohdistuva väkivalta maailmanlaajuisesti sekä erityisesti paikallista kulttuuritaustaa vasten.
- Taskinen, Sirpa (toim.) (2003). Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Oppaita 55. Stakes, Helsinki.
- Tiilikainen, Marja (toim.) (2004). Tyttöjen ja naisten ympärileikkaus Suomessa. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Ihmisoikeusliitto. Koko-Nainen-projekti, Helsinki.
- Tiilikainen, Marja (2003). Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa. Vastapaino.
- Tilastokeskus (2004a). Väestö kielen, iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 31.12.2003. StatFin. (22.4.2004).
- Tilastokeskus (2004b). Väestö kansallisuuden, iän ja sukupuolen mukaan 31.12.2003. Väestörakenne ja väestönmuutokset kunnittain 2003. Väestö 2004:4.

- Tilastokeskus (2004c). Kuolemansyyt. Väkivallan uhrina kuolleet tekijän mukaan 1996–2003. StatFin. (11.11.2004).
- Tilastokeskus (2003). Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 2002. SVT. Väestö 2003:8. Tilastokeskus. Helsinki.
- Työministeriö (2003). Tilastoja ja kaavioita maahanmuutosta 31.12.2002.
- Työministeriö (2002). Selonteko kotouttamislain toimeenpanosta -projekti. Loppuraportti. Työhallinnon julkaisu 316.
- Udlændingstyrelsen (2004). Termination of residence permit. (<http://www.udlst.dk/english/Family+Reunification/termination.htm> 25.5.2004)
- Ulkomaalaisvirasto (2003). Turvapaikkapäätökset 1.1.–31.12.2002. http://www.uvi.fi/doc/tilastot/tpp_02.pdf (27.1.2004)
- UNHCR (2003). Sexual and gender-based violence against refugees, returnees and internally displaced persons. Guidelines for prevention and response. United Nations High Commissioner for Refugees. Saatavilla internetissä: <http://www.unhcr.org>
- Unicef (2004). Press release 18.6.2004. http://www.unicef.org/media/media_21829.html (10.11.2004)
- Usko, toivo, apu (2003). Etelä-Suomen läänin kunnille suunnattu palvelukysely 2002. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti, Uudenmaan alueellinen asiantuntijaverkosto. Hakapaino, Helsinki.
- Väestörekisterikeskus (2003). Suomen asukasluku vuodenvaihteessa 2002–2003. [http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/files.nsf/files/BBCFB3B24D6AF904C2256F090045154A/\\$file/Asukasluku+2002-2003.xls](http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/files.nsf/files/BBCFB3B24D6AF904C2256F090045154A/$file/Asukasluku+2002-2003.xls)
- WAVE, Women against violence Europe (2000). Sensitisation and training of professionals on violence against women. Vienna. (Ref. Perttu 2002a, 65–67).
- Wilson, J.P. & Lindy, J.D. (1994). Empathic Strain and Countertransference. Pp. 5–30 in: Wilson, J.P. & Lindy, J.D. (eds.). Countertransference in the treatment of PTSD. New York: The Guilford Press.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelut

Taulukko a. Haastateltujen työntekijöiden lukumäärä, sukupuoli ja maahanmuuttaja-tausta toimialan mukaan

	haastattelu- jen määrä	henkilöiden määrä	naisia	miehiä	maahan- muuttaja- taustaisia
sosiaaliala	8	9	7	2	2
terveysala	3	4	4	0	0
järjestö	6	6	6	0	2
yhteensä	17	19	17	2	4

Teemahaastattelut nauhoitettiin kahta poikkeusta lukuun ottamatta, litteroitiin ja koodattiin kysymysten ja teemojen mukaisesti. Aineisto jaettiin luokkiin sosiaali-, terveys- ja järjestötyöntekijät. Haastatteluaineistoa on käytetty oppaan tausta-aineistona. Haastatteluihin on viitattu tekstissä, pyrkien varmistamaan anonyymiyttä. Viitattaessa teksteissä haastatteluihin on haastateltavan toimialaa kuvaavina lyhenteinä käytetty sanoja *sosiaali*, *terveys* ja *järjestö*.

Liite 2. Maahanmuuttajanaiset Suomessa

Vuoden 2002 lopussa Suomessa asui vakinaisesti noin 103 000 ulkomaalaista, 2 prosenttia väestöstä. Kun huomioidaan Suomen kansalaisuuden saaneet maahanmuuttajat, ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on noin 2,4 prosenttia. (Työministeriö 2003; Väestörekisterikeskus 2003.)

Eri tilastoista saadaan erilainen kuva maahanmuuttajanaisten määrästä. Ulkomailla syntyneitä naisia oli vuoden lopussa noin 80 000, muu kuin Suomen kansalaisuus oli tuolloin 45 000 naisella. Äidinkielenään muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvia naisia oli noin 62 000. Kieli- vähemmistöjä koskevien tietojen perusteella suurimman naisten ryhmän muodostavat venäjän-, viron- ja somalinkieliset naiset (Tilastokeskus 2004).

Ulkomaan kansalaisten pitkäaikainen maassa oleskelu edellyttää oleskelulupaa. Maahanmuuttajista suurin osa tulee neljän eri järjestelmän kautta: pakolaisena tai turvapaikanhakijana, avioliiton kautta, paluumuuttajana sekä työhön Suomeen.

(1) Pakolaiset ja turvapaikanhakijat

Suomessa arvioitiin asuvan vuoden 2001 lopussa noin 24 000 pakolaisena maahan tullutta, luku sisältää heille täällä syntyneet lapset (Pohjanpää ym. 2003, 16). Vuosina 1995–2002 kiintiöpakolaisia on tullut hiukan alle 5 000, esimerkiksi vuonna 2003 kiintiö oli 750.¹ Eniten pakolaisia on tullut Somaliasta, entisestä Jugoslaviasta ja Bosnia-Hertsegovinasta, Irakista, Iranista ja Vietnammista (sosiaali- ja terveysministeriö 2001). Suomeen saapuu vuosittain noin 2 000–3 000 ihmistä turvapaikanhakijana. Vuonna 2002 hakijoita oli 3 443. Samana vuonna myönnettiin 49 eri kansallisuutta edustaville turvapaikan hakijoille 591 myönteistä päätöstä, joista varsinaisia turvapaikkapäätöksiä oli 14. (Ulkomaalaisvirasto 2003.)

(2) Paluumuuttajat

Entisen Neuvostoliiton alueella asuvia inkerinsuomalaisia on tullut Suomeen niin sanottuina paluumuuttajina noin 25 000.

(3) Avioliiton tai muun perhesiteen kautta Suomeen muuttavat

Perhesiteen perusteella myönnetään oleskelulupia lähinnä ydinperheen jäsenille tiettyjen ehtojen pohjalta vuosittain noin 2 000–3 000. Suomalaisen miehen kanssa solmitun avioliiton perusteella Suomeen muuttavat naiset ovat useimmiten Venäjältä, Virosta ja Thaimaasta. Suomalaisten naisten monikulttuurisissa avioliitoissa puoliso tulee useimmiten Yhdysvalloista, Turkista, Isosta-Britanniasta tai Ruotsista. Osa avioliiton kautta Suomeen tulevista maahanmuuttajanaيسista avioituu Suomeen jo aiemmin samasta maasta tulleen maahanmuuttajamiehen kanssa. (Työministeriö 2003; Rätty 2002, 31; Tilastokeskus 2003.) Perhesiteen perusteella voidaan myöntää oleskelulupia myös alle 18-vuotiaille lapsille sekä avoliitossa oleville.

(4) Työhön Suomeen muuttavat

Työhön Suomeen saapuvat hakevat etukäteen oleskelulupaa työvoimapolitiittisin perustein. Esimerkiksi vuonna 2000 lupia myönnettiin noin 15 000. (Työministeriö 2002, 4.)

¹ http://www.maailmanpakolaistilanne.net/ps_kiintiopakolaiset.html (26.1.2004)

(5) Ulkomaalaiset opiskelijat

Opiskelutarkoituksella Suomeen saapuvat henkilöt tarvitsevat oleskelulupaa ja riittäviä varoja opiskelua varten.

Taulukko b. Yli 500 naisen kielivähemmistöt Suomessa 31.12.2003 (Tilastokeskus 2004)

kieli	naisten lukumäärä
venäjä	21679
eesti, viro	7194
somali	3693
englanti	2844
albania	2097
arabia	2043
vietnam	2032
kiina	1935
kurdi	1931
thai	1901
saksa	1408
espanja	1131
turkki	902
puola	698
persia	686
serbokroatia	651
ranska	622
unkari	556
tagalog, pili-pino	533
bosnia	504

Taulukko c. Avioliiton suomalaisen miehen kanssa solmineiden ulkomaalaisten naisten kansalaisuudet vuonna 2002 ja vuosina 1991–2002 (Tilastokeskus 2003)

naisen kansallisuus	solmitut avioliitot vuonna 2002	solmitut avioliitot vuosina 1991–2002
Venäjä	467	4854
Viro	201	2219
Thaimaa	164	1321
Ruotsi	43	515
USA	29	432
Filippiinit	25	354
Ent. Neuvostoliitto	4	1157
muut	664	4600
yhteensä	1593	15452

Liite 3. Tietoja väkivaltaa Suomessa kokeneiden maahanmuuttaja- taustaisten naisten kansallisuuksista

Väkivallan uhriksi joutuneiden maahanmuuttajanaisten nykyinen tai aiempi kansalaisuus turvakotien mukaan vuonna 1998 ja poliisin tietojen mukaan vuonna 2002².

1. Afganistan **	32. Kongo-Kinshasa **
2. Albania *	33. Kuwait **
3. Australia **	34. Latvia *
4. Bangladesh **	35. Libanon *, **
5. Bosnia *	36. Liettua **
6. Bosnia-Hertsegovina **	37. Marokko *, **
7. Brasilia **	38. Mauritius *
8. Britannia **	39. Neuvostoliitto **
9. Bulgaria *, **	40. Nigeria *
10. Ecuador *	41. Norja **
11. Englanti *	42. Peru *
12. Entisen Jugoslavian alueelta tulleet *	43. Puola **
13. Espanja *	44. Ranska *, **
14. Etiopia *, **	45. Romania *, **
15. Filippiinit *, **	46. Ruotsi *, **
16. Gambia *	47. Saksa *, **
17. Indonesia *, **	48. Serbia *
18. Intia *, **	49. Somalia *, **
19. Irak *, **	50. Sudan **
20. Iran *, **	51. Syyria **
21. Israel **	52. Thaimaa *, **
22. Italia **	53. Turkki *, **
23. Itävalta **	54. Ukraina **
24. Japani *	55. Unkari *, **
25. Jugoslavia **	56. Valko-Venäjä **
26. Kamerun **	57. Venäjä *, **
27. Kanada **	58. Vietnam *, **
28. Kazakstan **	59. Viro *, **
29. Kenia **	60. Yhdysvallat **
30. Kiina *	61. Zaire *, **
31. Kongo **	

² * Turvakodeissa vuonna 1998 edustetut kansallisuudet (Haarakangas ym. 2000)

** Maahanmuuttajanaisten nykyinen/entinen kansallisuus poliisin tietoon tulleissa maahanmuuttajanaisiin kohdistuneissa seksuaali- ja lähisuhdeväkivaltarikoksissa vuonna 2002 (sisäasiainministeriö 2003a)

Liite 4. Keskeistä lainsäädäntöä

Suomen perustuslaki 1999, erityisesti 2. luku 6 § yhdenvertaisuudesta sekä 7 § oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986

Yhdenvertaisuuslaki 2004

Avioliittolaki 1987

4. luku 15 § vihkimisestä

6. luku yhteiselämän lopettamisesta ja avioerosta

V osa kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvista säännöksistä, 2. luku ulkomaisen avioliiton tunnustamisesta

Lastensuojelulaki 1983, erityisesti 8. luku, 40 § ilmoitusvelvollisuudesta

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983

Rikoslaki, erityisesti luvut

20. seksuaalirikoksista

21. henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista

25. vapauten kohdistuvista rikoksista, erityisesti 3 § ja 3 a § ihmiskaupasta ja sen rangaistavuudesta (voimassa 1.8.2004 lähtien)

Laki lähestymiskiellosta 1998,

erityisesti 1.1.2005 alkaen voimassa oleva perheensisäinen lähestymiskielto

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, erityisesti

2. luku asianosaisen avustamisesta rikoslain lukujen 20., 21. ja 25. mukaisten rikosten uhrien oikeudesta oikeudenkäyntiavustajaan (voimassa 1.8.2004 lähtien)

Työturvallisuuslaki

erityisesti 5. luvun 27 § väkivallan uhasta ja 28 § häirinnästä

Hallintolaki 2003 (voimassa 1.1.2004 alkaen)

erityisesti 2. luku 8 § neuvonnasta sekä

5. luku 26 § tulkitsemisesta ja kääntämisestä

11. luku 65 § tulkin esteellisyydestä

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000,

erityisesti 3. luku salassapidosta, vaitiolovelvollisuudesta ja salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta

Ulkomaalaislaki 2004, erityisesti

4. luku oleskelusta

6. luku kansainvälisestä suojelusta sekä

9. luku maasta poistamisesta

Kansalaisuuslaki 2003
erityisesti 3. luku Suomen kansalaisuuden hakemisesta

Asetus maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1999

Lähde: FINLEX

Liite 5. Erityispalvelujen yhteystietoja

Apua väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajanasille

Turvakodit

- Yhteystiedot, ks. www.turvakoti.net

Monikulttuurinen Voimavarakeskus MONIKA

- Apua ja neuvontaa väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajanasille, eri etnisiin ryhmiin kuuluvia työntekijöitä ja tukihenkilöitä pääkaupunkiseudulla
- Valtakunnallinen puhelinpäivystys 09-6922 304 (*suomi, viro, venäjä, englanti*)
- Päivystysajat www.monikanaiset.fi

MoNaTuki, Monikulttuurinen naisten tuki

- Apua ja neuvontaa väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajanasille, eri etnisiin ryhmiin kuuluvia työntekijöitä ja tukihenkilöitä Itä-Helsingin alueella
- Puhelinpäivystys 09-2243 0250 (*suomi, viro, venäjä*)
- Päivystysajat www.monikanaiset.fi

Mixeri-työ

- Pääkaupungin turvakodin erityispalvelu turvakodista lähteville väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajanasille, etnisiin ryhmiin kuuluvia työntekijöitä
- Puh. 050-591 4650

Mona-koti

- Turva-asunto väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajanasille
- Puh. 045-6396 276 (klo 9–16.00)

Naisten Linja Suomessa ry

- Valtakunnallinen neuvontapuhelin väkivaltaa kokeneille naisille ja tytöille *suomeksi, ruotsiksi, venäjäksi ja viroksi*
- Puhelinnumerot ja päivystysajat, ks. www.naistenlinja.com

Rikosuhripäivystys

- Neuvontaa ja tukea rikoksen tai rikosyrityksen kohteeksi joutuneille, saatavilla tukihenkilöitä
- Valtakunnallinen auttava puhelin 0203-16116 ja juristipuhelin 0203-16117; aluetoimistot
- www.rikosuhripaivystys.fi

Raiskauskriisikeskus Tukinainen

- Valtakunnallinen puhelinneuvontaa ja -tukea seksuaalista väkivaltaa kokeneille, kriisitapaamiset ja -ryhmät, apua läheisille (*suomi, ruotsi, englanti*)
- Maksuton kriisipäivystys, puh. 0800 – 97899; Maksuton juristipäivystys, puh. 0800 – 97895
- Päivystysajat ja muut palvelut, ks. www.tukinainen.fi

Erityispalveluja väkivallan tekijöille

www.turvakoti.net, 'Mistä apua väkivallan tekijälle?'

Muita erityispalveluja

Helsingin SOS-keskus (ent. Ulkomaalaisten kriisikeskus)

- Palvelut: Erikielisiä palveluja, tarvittaessa tulkki
- Kriisipuhelin (09) 4135 0500, toimisto (09) 4135 0510

Kidutettujen kuntoutuskeskus

- Erikoissairaanhoitotasoinen poliklinikka arvioi, hoitaa ja kuntouttaa kotimaissaan kidutuksen vuoksi traumatisoituneita pakolaisia ja heidän lähiomaisiaan. Toiminta on valtakunnallista, kliininen työ painottuu Etelä-Suomen alueelle. Erikielisiä palveluja, tarvittaessa tulkki.
- Toimii valtakunnallisena osaamiskeskuksena muille kidutettuja hoitaville tahoille. Keskus kouluttaa, konsultoi ja työhoojaa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia, viranomaisia sekä vapaaehtois- ja kansalaisjärjestöjä.
- Puh. (09) 7750 4584, arkisin klo 8.30–15.00
- www.hdl.fi/maahanmuuttajat/kidutettujen_kunt.htm

Kotipuu

- Väestöliiton palvelu maahanmuuttajaperheille
- www.vaestoliitto.fi

Pakolaisneuvonta ry

- Oikeusapua turvapaikanhakijoille, pakolaisille ja muille ulkomaalaisille turvapaikanhakuun ja oleskelulupiin liittyvissä asioissa, valtakunnallinen palvelu
- Helsinki 09-2519 000; Kouvola 05-371 31111; Oulu 08-5578 031; Vaasa 06-3127 188
- www.pakolaisneuvonta.fi

Liite 6. Kirjallisuutta ja esitteitä

Väkivallan uhrille

Perttu, Sirkka, Mononen-Mikkilä, Päivi, Rauhala, Riikka & Särkkälä, Päivi (1999). *Päänavaus selviytymiseen. Väkiälyä kokeneiden naisten käsikirja*. Naisten Kulttuuriyhdistys.

- Käsikirjan voi tulostaa *suomen-, ruotsin-, viron-, venäjän- ja kurdinkielisenä* internetistä:
www.stakes.fi/sexviolence/exp (ks. myös www.naistenlinja.com)
- Viron- ja venäjänkielisiä kirjoja saa ilmaiseksi sosiaali- ja terveysministeriön *tasa-arvokeskuksesta*

Esitteitä:

Rakkaus on pitkämielinen

- Esite naisiin kohdistuvasta väkivallasta useilla eri kielillä
- Tulostettavissa osoitteessa: www.stakes.fi/sexviolence/exp

Lähestymiskieltoesite

- Esitteen perusmuotoisesta lähestymiskiellosta (vanha laki) voi tulostaa useilla kielillä osoitteesta:
http://www.mol.fi/mol/fi/04_maahanmuutto/07_aineistot_kirjasto/02_aineisto_maahanmuuttajille/index.jsp
- Vuoden 2005 alusta lähtien lähestymiskieltoa voi hakea myös samassa taloudessa asuvalle henkilölle
<http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/8A1C2863FC0354CCCC2256F6D003D0F62> (esite suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi)

Jos joudut rikoksen uhriksi

- Esitteen voi tulostaa useilla kielillä osoitteesta: www.om.fi (www.om.fi/18400.htm)

Opas lähisuhdeväkivallan rikosasioiden sovittelua mieltivälle

- Opasta voi tilata Ensi- ja turvakotien liitosta
- Sen voi tulostaa internetistä: www.ensijaturvakotienliitto.fi

Turvakotien ja matalan kynnyksen palvelujen esitteet

- Yhteystietoja liitteessä 5

Kaapatut lapset ry:n neuvoja vanhemmille (suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi)

- www.om.fi/18031.htm

Ennalta ehkäisevään työhön

Tasa-arvoisena Suomessa (työministeriö, useilla eri kielillä)

- Tilaukset Edita, puh. 020 450 011
- Esitteen voi tulostaa useilla kielillä osoitteesta www.mol.fi/migration

Yhdenvertaisuuslaki – työkalupakki syrjintää vastaan (SEIS – Suomi Eteenpäin Ilman Syrjintää -projekti & työministeriö; ks. www.join.fi/seis)

Työministeriön maahanmuuttajille suunnatut esitteet

- Luettelot ja tulostus: www.mol.fi/migration 'Maahanmuuttoaineistot ja -kirjasto'

Erityispalvelujen esitteet

Ammattilaisille suositeltavaa kirjallisuutta

Yleinen väkivallan ehkäisytyö

- Ewalds, Helena (toim.) (2005). Kenelle lyönnit kuuluvat? Kuntaopas pari- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön. Vem angår våldet? Kommunens handbok om förebyggande av våld i par- och närrelationer. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:7.
- Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (2002). Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002. Stakes.
- Perttu, Sirkka ja Söderholm, Anna-Lisa (1998). Väkivaltaa kokeneiden auttaminen. Opas ammattihenkilöstölle. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 1998:1. Internetissä osoitteessa: www.kaapeli.fi/~parviain/ansa.
- Lehtonen, Anja ja Perttu, Sirkka (1999). Naisiin kohdistuva väkivalta. Kirjayhtymä.
- Perttu, Sirkka (1999). Perheväkivalta auttamistyössä. Ensi- ja turvakotien liitto.
- Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (toim.) (2001). Tavoitteena uhrin turvallisuus – näkökulmia naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn. Stakes / Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti.

Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta

- Nurmi, Reet & Helander, Reetta (toim.) (2002). Väkipalata ei tunne kulttuurisia rajoja. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkipalata Suomessa. Naisiin kohdistuvan väkipalalan ja prostituution ehkäisyhanke (1998–2002). Sosiaali- ja terveysministeriö & Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Yliopistopaino, Helsinki.
- Haarakangas, Tanja, Ollus, Natalia & Toikka, Sini (2000). Väkipalataa kokeneet maahanmuuttajanaiset – haaste turvakotipalveluille Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaissuja 2000:3. Edita, Helsinki.
- Ojuri, Auli (toim.) (1999). Kotitalossa koko maailma. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 23. Nykypaino, Helsinki.
- Andrew, Michele & Hartikainen, Miira (1999). Rajat ylittävä rakkaus. Turvakotityön näkökulma Suomeen avioituneiden maahanmuuttajanaisten elämään. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 20. Nykypaino, Helsinki.

Väkivaltaa kokeneiden lasten auttamistyö

- Taskinen, Sirpa (toim.) (2003). Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Oppaita 55. Stakes, Helsinki.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (toim.) (2003). Lapset, perhe ja väkivaltatyö. WSOY, Porvoo.
- Oranen, Mikko (toim.) (2001). Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.
- Holmberg, Tiina (2000). Lapset ja perheväkivalta. Lasten Keskus.
- Laiho, Saara (2000). Urhea Pikku-Nalle. Lasten Keskus.

Työskentely väkivaltaisesti käyttäytyvien miesten kanssa

- Hautamäki, Jari (2001). Esimerkkejä suomalaisesta miehiin kohdistuvasta väkivaltatyöstä. Ss. 43–60 teoksessa: Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (toim.) (2001). Tavoitteena uhrin turvallisuus – näkökulmia naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn. Stakes / Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti.
- Huhtalo, Pekka ym. (2003). Kotona turvassa. Katkaise väkivallan kierre. Suomen Mielen terveysseura, Kotona turvassa -projekti. SMS-Tuotanto. Dark, Vantaa.

Tyttöjen ympärileikkaus ja ehkäisevä työ

- Tiilikainen, Marja (toim.) (2004). Tyttöjen ja naisten ympärileikkaus Suomessa. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Ihmisoikeusliitto. KokoNainen-projekti, Helsinki. Saatavilla internetissä: www.ihmisoikeusliitto.fi
- KokoNainen-elokuva. Ihmisoikeusliitto ja Dream Catcher. Tiedustelut info@ihmisoikeusliitto.fi
- Naisten sukuelinten silpominen -esite (suomi, ruotsi, englantia, somali) www.stm.fi > Julkaisut > Maahanmuuttajaesitteet
- Suomen World Visionin internet-sivusto Naisten sukuelinten silpominen: www.worldvision.fi/fgm

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN OPPAITA
ISSN 1236-116X

- 2005: 1 Palveluseteli. Käyttöopas kotipalveluun.
ISBN 952-00-1622-8 (nid)
ISBN 952-00-1623-6 (PDF)
- 2 Servicesedeln. Användarinstruktioner för hemservice.
ISBN 952-00-1624-4 (inh)
ISBN 952-00-1625-2 (PDF)
- 3 Merimiehen lääkärintarkastusohjeet.
ISBN 952-00-1638-4 (nid)
ISBN 952-00-1639-2 (PDF)
- 4 Anvisningar för läkarundersökning av sjöman.
ISBN 952-00-1640-6 (inh)
ISBN 952-00-1641-4 (PDF)
- 5 Yhtenäiset kiirettömän hoidon perusteet.
ISBN 952-00-1654-6 (nid)
ISBN 952-00-1655-4 (PDF)
- 6 Enhetliga grunder för icke-brådskande vård.
ISBN 952-00-1656-2 (inh)
ISBN 952-00-1657-0 (PDF)
- 7 Kenelle lyönnit kuuluvat? Kuntaopas pari- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön.
Vem angår våldet? Kommunens handbok om förebyggande av våld i par- och
närrelationer. Toim. Helena Ewalds.
ISBN 952-00-1658-9 (nid)
ISBN 952-00-1659-7 (PDF)
- 8 Kiireellinen sosiaalipalvelu. Sosiaalipäivystyksen järjestäminen.
ISBN 952-00-1668-6 (nid)
ISBN 952-00-1669-4 (PDF)
- 9 Brådskande socialtjänster. Organisering av socialjour.
ISBN 952-00-1670-8 (inh)
ISBN 952-00-1671-6 (PDF)
- 10 HTP-arvot 2005.
ISBN 952-00-1672-4 (nid)
ISBN 952-00-1673-2 (PDF)
- 11 HTP-värden 2005.
ISBN 952-00-1674-0 (inh)
ISBN 952-00-1675-9 (PDF)
- 12 Barnrådgivningen som stöd för barnfamiljer. Handbok för personalen.
ISBN 952-00-1713-5 (inh)
ISBN 952-00-1714-3 (PDF)

- 13 Turvallisuussuunnitteluopas sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköille.
ISBN 952-00-1727-5 (nid)
ISBN 952-00-1728-3 (PDF)
- 14 Handbok i säkerhetsplanering för verksamhetsenheter inom hälso- och sjukvården.
ISBN 952-00-1729-1 (inh)
ISBN 952-00-1730-5 (PDF)
- 15 Eija Kyllönen-Saarnio, Reet Nurmi. Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta. Opas sosiaali- ja terveystalant auttamistyöhön.
ISBN 952-00-1742-9 (nid)
ISBN 952-00-1743-7 (PDF)
- 16 Eija Kyllönen-Saarnio, Reet Nurmi. Invandrarkvinnor och våld. Handbok till hjälparbete inom social- och hälsovården.
ISBN 952-00-1744-5 (inh)
ISBN 952-00-1745-3 (PDF)